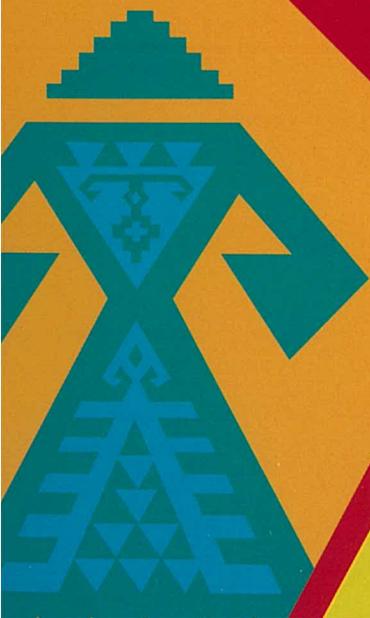

undp

TÜRKİYE 2001

İNSANİ GELİŞME RAPORU

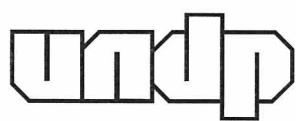

İNSANİ GELİŞME RAPORU

TÜRKİYE 2001

Sunuş

Türkiye 2001 Ulusal İnsani Gelişme Raporu, ülkenin pek çok sorunla karşı karşıya kaldığı bir dönemde yayımlanmaktadır. Yılın ilk çeyreğine damgasını vuran mali kriz, 1999'daki iki yıkıcı deprem nedeniyle mal ve can kayıplarının getirdiği sorunları daha da derinleştirmiş ve enflasyonla mücadele ve devlet ekonomisinde reform için geniş tabanlı bir ulusal programı gerekli kılmıştır.

Ulusal planlamacılar bir yandan gerek finansal gerekse idari sektörde reform politikalarını yürürlüğe koyarken, bir yandan da mevcut darbogazı fırsatlara dönüştürme amacıyla, Türkiye'nin dünya pazarlarına daha ileri düzeyde entegrasyonunu sağlamak ve Avrupa Birliği'ne adaylık statüsünü güçlendirmek için çaba göstermektedirler. Bu rapor, 1965-1998 yılları arasında Türkiye'deki insanı gelişim sürecinin bir değerlendirmesini sunarak ulusal düzeydeki bu çabalarla katkıda bulunmayı hedeflemektedir.

2001 yılı Türkiye Ulusal İnsani Gelişme Raporu, herkesi onurlu bir yaşam tarzına ulaşırma yolunda Türkiye'nin elde ettiği başarıları ve karşılaştığı darbogazları gözler önüne seren İnsani Gelişme Endeksi'nin (İGE) derinlemesine bir incelemesini sunmaktadır. Uluslararası bir karşılaştırma boyutuna dayanarak hazırlanan sözkonusu inceleme, Türkiye'nin Avrupa ile entegrasyon hedefleri ile yakından ilgili olup, Türkiye'deki hayat standartlarının Avrupa Birliği üyesi ülkeler ve diğer sanayileşmiş ülkelerdeki hayat standartlarına yakınlaştırılması açısından önemli ipuçları vermektedir.

İGE, insanların gelir düzeylerine ve bilgi ve yaşam sürelerine eşit ağırlık veren istatistiksel bir endekstir. Bu endeks, asıl olarak bir ülke, bölge ya da ilde yaşayan insanların refah düzeylerini ölçmeyi amaçlayan istatistiksel bir araçtır.

Genel eğilim, küresel İnsani Gelişme Raporları'nda yer alan İGE listelerinde ülke sıralamalarına odaklanmaktadır. Bu ulusal Rapor, sıralama konusunu eleştirel bir gözle incelemekte ve kalkınma alanında çalışan araştırmacılara, planlamacılar ve yöneticilere, İGE'nin yoksulluk ve eşitsizliğin ölçümünde önemli bir araç olarak değerlendirilmesini önermektedir.

Bu Rapor'da sunulan analiz İGE'nin ulusal kalkınma performansını nasıl ölçüğünü ve bu ölçümün yoksulluk durumunun değerlendirilmesi açısından ne anlamına geldigini ortaya koymayı hedeflemektedir. Politika üretenler uluslararası entegrasyon hedeflerilığında ekonomiyi büyütmemek için sosyal taleplerle muhtemel maliyetleri denelemeye çalışırken, Ulusal İnsani Gelişme Raporu'nun sunduğu Türkiye'deki yoksulluk durumu analizleri temkinli bir iyimserlik olarak değerlendirilebilir. Öte yandan, Rapor'un Türkiye'deki eşitsizliklere dair analizleri ulusal planlamacıların ve yöneticilerin ortak girişimlerine ivedilikle gereksinim duyulduğunu ortaya koymaktadır.

Rapor'un Türkiye'deki gelişmeyi performansına dair analizleri, öncelikle, ülkenin sürekli ancak dengesiz bir şekilde seyreden gelişmeyi eğilimine işaret etmektedir.

Rapor, 1965-1998 yılları arasındaki trend verilerini sunarak, Türkiye'nin insanı geliştirme alanında kaydettiği ilerlemeleri ortaya koymaktadır. Zamana yayılan bu yaklaşım, okuyucunun Türkiye'nin sözkonusu dönemde oldukça kayda değer bir gelişme performansı sergilediğini kavramasını sağlamaktadır. Rapor'da ileri sürüldüğü üzere, eğer bu trend sürdürülebilir ise, yaklaşık on yıl gibi bir süre zarfında Türkiye "yüksek gelişme" saflarında yer alabilecektir. Rapor, Türkiye'nin Avrupa Birliği üyesi ülkelerle başbaşa bir gelişim düzeyine ulaşma yarısında en önemli darboğazın "bilgi" olduğunu işaret etmektedir.

Rapor, diğer gelişme yolundaki ülkelerin deneyimlerinin aksine, Türkiye'nin geçtiğimiz on yılda karşı karşıya kaldığı pek çok mali ve ekonomik engellere rağmen, yoksulluk düzeylerinin mahrumiyete dönüşmesini engellemeyi başardığını ileri sürmektedir. Dolayısıyla bu durum, gerek ulusal ekonominin ve gerekse geleneksel sosyal yapıların Türk halkının ekonomideki dalgalanmalardan doğrudan doğruya etkilenmemesinde oldukça güçlü ve destekleyici olduğunu göstermektedir. Gıda, barınak ve diğer yaşamsal ihtiyaçlardan mahrumiyet genel anlamda yükselmemiştir.

Öte yandan, Rapor ulusal planlamacılarla uyarı sinyalleri vermektedir. Analizler, bir yandan, ülkedeki yoksulluk durumuna bakıldığına yoksunluk olgusunun henüz sözkonusu olmadığını ileri sürerken, öte yandan özellikle kırsal kesimde, eğitimsiz ve herhangi bir beceriye sahip olmayan nüfusun yoksulluk tehdidine maruz ve

savunmasız olduğunu belirtmektedir.

Ülkeyi derinden yaralayan iki ağır deprem felaketinin ve pekçok insanın özellikle en savunmasız kesimlerin etkilendiği ekonomik krizin yaşandığı son iki yıla ait veriler bu yılın Rapor'unda sunulan istatistiksel analizlerinde kullanılmamıştır. Bu önemli olayların etkilerinin analizi, bu raporun temel sonucu olan "muhtaç kesimlerin geçim olanakları açısından öncekinden daha fazla tehdid altında kaldıklarını" doğrulamaktadır.

Yoksullukla mücadele için ortaklıklar oluşturma görevini uluslararası düzeyde üstlenen UNDP (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı), mutlak yoksullüğün ortadan kaldırılması ve muhtaç durumdaki nüfus kesimlerinin kapasitelerinin güçlendirilmesine yönelik politikaların oluşturulması ve uygulanmasını desteklemek amacıyla hükümetlerle ve sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği yapmaktadır. Türkiye'de bu görev ilgili ulusal kurumlarla birlikte yürütülen bir program matriksi ve politika analizleri aracılığı ile yerine getirilmektedir. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, hedeflenen grupların muhtaçlığının azaltılması ve toplumsal cinsiyet ve bölgeler arası kalkınma farklılıklarının giderilmesi amacıyla bölgesel kalkınmanın geliştirilmesi, çevre sorunları ile mücadele, ulusal ve yerel iyi yönetim mekanizmalarının ve kadınları destekleyecek kurumsal yapının güçlendirilmesi gibi konularda ulusal düzeyde bir dizi ortaklık kurmuştur.

UNDP ve ulusal ortakları, gerek devam

etmekte olan gerekse planlanan teknik işbirliği programlarının şekillendirilmesinde bu yılın ve geçen yılların Ulusal İnsani Gelişme Raporları'nda ve Küresel İnsani Gelişme Raporları'nda yer alan analizlerden büyük ölçüde faydalananmaktadır. Örneğin, geçtiğimiz aylardan bu yana, bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımını geliştirmek amacıyla birçok yeni program girişimi oluşturulmakta ya da mevcut programlar bu amaçla yeniden şekillendirilmektedir. Bilgi ve iletişim teknolojileri sosyal kalkınmanın hızlandırılmasında, özellikle Türkiye'nin bilgi göstergelerinin geliştirilmesi için ulusal kalkınma aktörlerinin desteklenmesinde ve yerel ve ulusal ölçekte iyi yönetim mekanizma-larının güçlendirilmesinde önemli bir araç olarak görülmektedir.

2001 Ulusal İnsani Gelişme Raporu, önceki yılların aksine tek bir uzman tarafından hazırlanmıştır. Bu, büyük oranda Rapor'un sunduğu istatistiksel analizin özgünlüğü ve bu yıldı ulusal raporda sektörrel ve sektörlerarası analizlere girilmemiş olmasına bağlıdır. Bu yılın Ulusal Gelişme Raporu Ortadoğu Teknik Üniversite'sinde Ekonomist olan Prof. Halis Akder tarafından kaleme alınmıştır. Prof. Akder'in küresel rapor hazırlıklarına önemli katkıları olmuştur. Derin analizleri, UNDP'nin insanı gelişim yaklaşımının yaygınlaştırılmasına yönelik uluslararası düzeydeki çabalarına sağladığı katkıları ve bu yayını hazırlaması sebebiyle UNDP Prof. Akder'e müteşekkirdir. Bu rapor GAP Bölge İdaresi Başkanlığı tarafından UNDP'de görevlenen Tom Hemingway'in editörlük

katkılardan faydalannmıştır. UNDP gerek Hemingway'e gerekse GAP Bölge İdaresi Başkanlığı'na katkı ve desteklerinden dolayı teşekkürlerini sunmaktadır.

Raporun ön hazırlık safhalarında yazara sağlamış oldukları önemli destekten dolayı Devlet Planlama Teşkilatı'na ve Devlet İstatistik Enstitüsü'ne teşekkür ederiz.

Raporda sunulan analizlerin, ekonomik krizin etkileriyle başedilebilmesi için geliştirilen ulusal ve uluslararası çabalar kapsamında faydalı olacağuna inanıyoruz. Eminiz ki, zorlukların ve fırsatların birarada bulunduğu bu dönemden geçerken, bu rapor Türkiye'de insanı gelişme alanında faaliyet gösteren ulusal karar vericiler ve sivil toplum kuruluşları arasında önemli bir okuyucu kitlesinde ulaşacaktır.

Alfredo Witschi-Cestari
Daimi Temsilci
Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı

Sunuş

1990 yılından beri yıllık olarak yayınlanan İnsani Gelişme Raporları, hem uluslararası hem de ulusal düzeylerde gelişim toplumu açısından son derece yol gösterici olmuştur. Raporların sağladığı gerçekçi veriler ve somut öneriler ulusal düzeydeki plan ve politikalara temel oluştururken aynı zamanda küresel gelişme gündemine de son derece değerli katkıda bulunmuştur.

İnsanların günlük yaşamın tüm fırsat ve olanaklarına eşit ulaşımını sağlamayı ve böylece yaşam standardını yükseltmeyi amaçlayan bu raporlar, insan haklarına saygılı, sosyal, ekonomik ve siyasal alanlarda kadın-erkek herkesin eşit fırsatlara sahip olduğu barışın temel ortak bölen haline geldiği bir toplumsal dönüşümü hedeflemektedir.

1992 yılından beri Türkiye'de de hazırlanan bu raporlar ülkemizdeki kadın-erkek eşitliği politikaları gündemini oluşturmaktak önemli bir kaynak teşkil etmektedir. Devlet Bakanlığı'na bağlı Kadın Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü çalışmalarında temel amaç kadın-erkek herkes için günlük yaşamın demokratikleştirilmesidir. Bu çerçevede UNDP'nin yıllık raporları bu amacımız ile büyük bir paralellik göstermekte ayrıca diğer ülke deneyimlerinden de yararlanmamızı sağlamaktadır. Bütünsel bir kalkınma süreci için, tüm politika yapıcılığı ve ilgili sivil toplum aktörlerini düşünmeye ve çözüm üretmeye yönlendiren bu raporlar, küresel anlamda kurumsal alanları eşitlikçi bir biçimde dönüştürme doğrultusunda tarihi bir öneme sahiptir.

UNDP ile sürdürmekte olduğumuz güçlü ortaklığın Türkiye'de toplumsal gelişim ve demokratikleşme sürecine getirdiği önemli katkının altın çizerek hazırlamakta olduğu bu son derece yararlı raporlardan dolayı tüm yetkilileri ve emeği geçenleri kutluyorum.

**Hasan Gemici
Devlet Bakanı**

İçindekiler

Özet 1

BÖLÜM 1

İnsanı Gelişme Trendleri 4

BÖLÜM 2

Birikimli Dağılım Fonsiyonu Olarak Ayrıstırılmış İGE 16

BÖLÜM 3

İnsanı Gelişme Endeksleri Türkiye Açısından Neleri Göstermektedir? 22

Notlar 27

Referanslar 29

Ek 30

Tablolar

- 1.1 Eski ve Yeni Formüllere Göre Türkiye'nin İnsani Gelişme Endeksi 4
- 1.2 Türkiye'nin İGE Trendleri, 1965-1998 6
- 1.3 İGE Trend Verilerinin Karşılaştırılması 7
- 1.4 Türkiye'nin İGE Değerleri ve Sıralamadaki Yeri, 1975-1998 8
- 1.5 Eğitim Düzeylerine Göre Okullaşma Oranları 9
- 1.6 İGE ve Sıralama Degişiklikleri (1975-1998) 11
- 1.7 Türkiye ve Diğer AB Üyelidine Aday Ülkelerin Gelişme Göstergeleri 13
- 1.8 Türkiye ve Diğer AB Üyelidine Aday Ülkelerin İGE Değerlerindeki Net Değişim 13
- 1.9 Seçilmiş Gelişme Hedeflerinin Karşılaştırılmış Etkilesi 14
- 2.1 Bölgelere Göre İnsani Gelişme Endeksi 21
- 3.1 Aynı İGE farklı İYE ya da Aynı İYE Farklı İGE'si olan İller 23

Şekiller

- 1.1 Türkiye'nin İGE Trendleri 7
- 1.2 Doğumda Yaşam Beklentisi 8
- 1.3 1965 yılına ait İGE Ögelerinin Ağırlıkları 9
- 1.4 1998 yılına ait İGE Ögelerinin Ağırlıkları 9
- 1.5 İnsani Gelişme Endekslerinin Karşılaştırılması 1975-1998 10
- 2.1 Ortalama İGE Profili, 1975 16
- 2.2 Türkiye'nin Ayrıstırılmış İGE Profili 1975 17
- 2.3 Türkiye'nin Ortalama İGE Profili, 1975 ve 1997 17
- 2.4 Türkiye'nin Ortalama ve Ayrıstırılmış İGE Profilleri 1975 ve 1997 18
- 2.5 Ayrıstırılmış Gelir ve Okuryazarlık Endeksleri 1975 ve 1997 18
- 3.1 İnsani Yoksulluk Endeksinin Bileşenleri 23

Kutular

- 1.1 Eski ve yeni formüllere göre Türkiye'nin İnsani Gelişme Endeksi **4**
- 1.2 Yakın geçmişteki ekonomik krizlerin insanı gelişmenin ölçümü üzerine etkileri **5**
- 1.3 Türkiye'nin İGE Trendleri **7**
- 1.4 Yoksullukla savaşım, sürdürülebilir insanı kalkınma ve Avrupa Birliği'ne giriş kriterlerinin sağlanması arasındaki bağlar **12**
- 1.5 Farklılıklar ve Eşitsizliklerin Azaltılması için Politikalar **15**
- 2.1 Güneydoğu Anadolu Projesi Sürdürülebilir İnsani Kalkınma Programı **20**
- 3.1 Dünya Bankası Ekonomik Reformlar, Yaşam Standartları ve Sosyal Refah Çalışma Raporu **24**

İnsani Gelişme Göstergeleri

- I İnsani Gelişme Endeksi 1997 **30**
- II Toplumsal Cinsiyete Bağlı İnsani Gelişme Endeksi **32**
- III Toplumsal Cinsiyet Güçlendirme Ölçüsü **34**
- IV İnsani Yoksulluk Endeksi **36**
- V İnsani Gelişmede Trendler 1975 **38**
- VI Nüfus İstatistikleri **40**
- VII Yaşam Süresinde Artış **42**
- VIII Sağlıkl Profili **44**
- IX Eğitim Profili **46**

Haritalar

1. Türkiye'nin İlleri ve Bölgeleri **48**
2. İllere göre İGE Değerlerinin %20'lik Dilimlerle Dağılımı, 1997 **48**
3. Cinsiyete göre İGE Değerlerinin %20'lik Dilimlerle Dağılımı, 1997 **49**
4. Eğitim Endeks Değerlerinin %20'lik Dilimlerle Dağılımı, 1997 **49**
5. Yaşam Beklentisi Endeks Değerlerinin %20'lik Dilimlerle Dağılımı, 1997 **49**

Teknik Not, Endekslerin Hesaplanması **50**

İstatistiksel Kavramların Tanımları **53**

Kısaltmalar

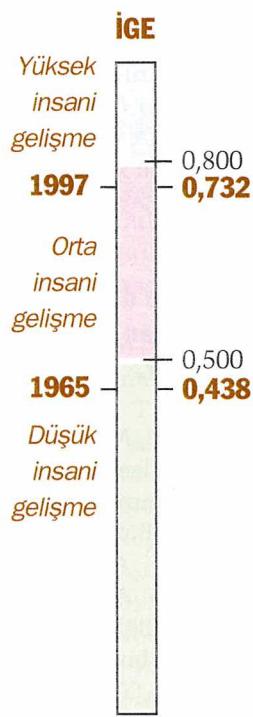
TCGE	Toplumsal Cinsiyete Bağlı Gelişme Endeksi
GSYİH	Gayrisafi Yurtiçi Hasıla
GSMH	Gayrisafi Milli Hasıla
TCGÖ	Toplumsal Cinsiyet Güçlenme Ölçüsü
İGE	İnsani Gelişme Endeksi
İGR	İnsani Gelişme Raporu
İYE	İnsani Yoksulluk Endeksi
OECD	İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı
SGP	Satınalma Gücü Paritesi
UNDP	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
DİE	Devlet İstatistik Enstitüsü
TÜSİAD	Türk Sanayici ve İşadamları Derneği
TESEV	Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı

Özet

Yoksullukla Savaşım İçin Ortaklık

Yoksullüğün ortadan kaldırılması Türkiye'nin kalkınma gündeminde önemli yer tutmaktadır. Türk hükümeti ile ulusal sivil toplum kuruluşları, UNDP ve diğer uluslararası kuruluşlarla bir dizi ortaklıklar inşa etmiş ve ulusal yoksullukla savaşım stratejilerini belirlemek amacıyla birçok çalışma yapmışlardır. Bu çalışmaların sonucu olarak bir takım kalkınma girişimlerinde katılımcı yaklaşımalar benimsenmiş ve yoksullukla mücadele alanında yeni adımlar atılmıştır. Ulusal İnsani Gelişme Raporu Türkiye'de yoksullukla savaşımın çok aktörlü ve geniş katılımlı bir ortaklık anlayışıyla yürütülmesini özendirmeyi hedeflemektedir. Rapor aynı zamanda yoksulluk olgusu ve ulusal kalkınma hedefleri arasındaki ilişkinin tanımlanması yönünde geniş katılımlı tartışma çerçevesini de zenginleştirmeyi amaçlamaktadır.

Türkiye'nin İGE'i

1965'te 0,438'den 1997'de 0,732'ye yükselmıştır.

hesaplanmıştır. Esas itibarıyle 2001 Ulusal İnsani Gelişme Raporu anılan endeks değerlerinin Türkiye'de yoksullukla savaşım ve kalkınma bağlamında geliştirilebilecek politika seçenekleri açısından taşıdıkları anlamanın altını çizmeyi hedeflemektedir.

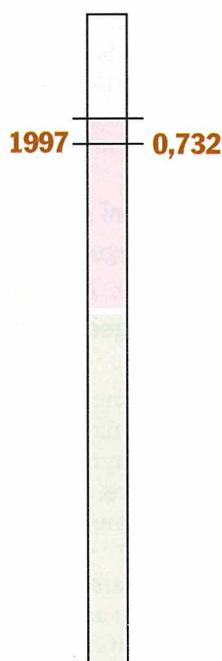
Türkiye 1970'lerde düşük insani gelişme (low human development) kategorisinden orta insani gelişme (medium human development) kategorisine geçmiştir.

Türkiye'nin ulusal İnsani Gelişme Endeks (İGE) değeri 1965 yılında 1,00 üzerinden 0,438 olmuştur. Günümüzde aynı değer Türkiye'yi toplam 174 dünya ülkesi arasında 152. sıraya ve düşük insani gelişme sınıfına koymaktadır. Ancak, 1972 yılında Türkiye'nin İGE değeri 0,500 olarak tespit edilen orta insani gelişme sınırını aşmış, ve 1998 yılına gelindiğinde ulusal İGE değeri yüksek gelişme kategorisi olarak kabul gören 0,800 sınırından sadece 0,068 değerinden düşük kalıp 0,732 değerine ulaşmıştır. Bu artış Türkiye'yi 2000 yılında toplam 174 ülke arasında 85. sıraya yerleştirmektedir.

Erişkin okur-yazarlık oranı 1965 yılında %53'den 1998'de %84'e çıkmış ve yine aynı dönemde okullaşma oranı %44,9'dan %61'e yükselmiştir. Yaşam beklentisi 53 yıldan 69,3'e ve satınalma gücü paritesine göre kişi başına düşen gayri safi yurt içi hasila (GSYİH) 791 ABD dolarından 6.486 ABD dolarına çıkmıştır. Son dönemde ilişkin İGE hesaplarında yaşam beklentisi ve eğitim (okur-yazarlık ile okullaşma oranları) öğeleri %34 ağırlık taşırken, gelir ögesi %32 ağırlık taşımaktadır.

Türkiye en hızlı gelişen ülkeler arasında yer almakla beraber henüz yüksek insani gelişme konumuna erişmemiştir.

Ancak, İGE mutlak değerinin artmasıyla İGE uluslararası sıralamasındaki konumun

yükselmesi arasında doğrudan bir ilişki bulunmamaktadır. Örneğin, 1975 yılı verileri 2000 yılı İnsani Gelişme Raporu'nda sıralanan 100 ülkenin İGE verileriyle karşılaştırıldığında, Türkiye bu 100 ülke arasında 54. sırayı almaktadır. Öte yandan 1980 yılında İGE değerinde kaydedilen mutlak iyileşmeye rağmen, Türkiye'nin endeks sıralamasındaki yeri bir basamak aşağıya çekilmiştir. 1985 yılına kadar edinilen İGE artışları sadece Türkiye'nin 55. sıradaki yerini korumasına yeterli olmuştur. Türkiye'nin İGE değerlerinde en büyük iyileşme 1990-1998 arası dönemde gözlemlenmiştir. Bu dönemde, Türkiye İGE sıralamasında 54. sıradan 51'inciğe çıkmıştır. Endeks değerinde gözlemlenen bu anlaşalar Türkiye'nin yoksullukla savaşım alanında da aşama kaydettiğini göstermektedir. Öte yandan, İGE sıralamasında nispeten az sayıda basamak çıkabilmesi, sıralamada yer alan diğer ülkelerin de insanı gelişme ve yoksullukla savaşım alanında en az Türkiye kadar başarılı oldukları anlamına gelmektedir. Daha önce İGE sıralamasında Türkiye'den yukarıda yer alıp da bugün Türkiye'nin gerisinde kalan ülkeler sadece Ekvator, Güney Afrika, Dominik Cumhuriyeti ve Guyana'dan oluşmaktadır.

Türkiye eğer her yıl İGE değerine % 0,7 oranında artış sağlayabilsse, on yıl içinde yüksek gelişmişlik kategorisinde yer alabilecektir.

Türkiye 1988-1998 dönemi insanı gelişme yükseliş trendini sürdürübilsse, yüksek insanı gelişme değerlerine ulaşması on bir yıl alacaktır.

Türkiye eğer sürdürülebilir bir ekonomik büyümeyle beraber kamu hizmetlerinin kalite ve etkinliğini artıtabilsse, İGE değerinde yıllık ortalama 0,007 değerinde bir iyileşme olabileceğiktir. Bu artış trendi ise yaklaşık on yıl içinde Türkiye'yi yüksek insanı gelişme kategorisi için eşik kabul edilen 0,800 değerinin üstüne taşıyabilecektir.

İlköğretimimin beş yıldan sekiz yıla artırılması uygulamasının tamamlanması ise Türkiye'nin İGE değerinin 0,010 ile 0,015 arasında artmasına yol açabilecektir. Anılan eğitim reformunun kamu yatırımları

açısından maliyeti göz önüne alındığında, ulusal insanı gelişme çabasının maliyetinin hacmi konusunda da bir fikir edinmek mümkün olabilmektedir. Tabiatıyla insanı gelişme başarılarının maliyeti, İGE'nin her alt ögesi ve tüm zaman dilimleri için aynı olmak durumunda değildir, ancak gerekli maliyet azımsanmamalıdır. Eşitlikçi insanı gelişme ancak yeterli kaynaklarla mümkün olabilmektedir. Yoksullğun ortadan kaldırılması ise Türkiye'nin ulusal kalkınma hedefleri için hayatı bir yatırım teşkil etmektedir.

Uluslararası karşılaştırma Türkiye'nin bilgi ögesi açısından geride kaldığını açıkça ortaya koymaktadır.

Uluslararası sıralamada 85. sırada yer alan Türkiye ile yüksek gelişme düzeyi arasında 38 ülke yer almaktadır. Öte yandan orta gelişmişlik kategorisinde yer alan Türkiye ile düşük gelişmişlik kategorisi arasında da 26 ülke bulunmaktadır. Ancak, orta gelişmişlik kategorisinde yer alıp da, okuryazarlık oranları Türkiye'den düşük olan sadece 3 ülke bulunmaktadır: Suudi Arabistan, Libya ve Moritanya. Yine aynı kategori içinde okullaşma oranı Türkiye'ninkinden düşük olan tek ülke Suudi Arabistan olarak gözlemlenmektedir. Türkiye'nin İGE değerinin diğer ülkelerle karşılaştırılması, Türkiye'de İGE değerini oluşturan üç ögeden (digerleri gelir ve yaşam bekłentisi) bilgi ögesinin en zayıf değer olduğunun altını çizmektedir.

Ayrıntılışmış yaklaşım, Türkiye'de insanı gelişme dinamikleri açısından önemli başarırlara da işaret etmektedir.

1975 yılı verileri incelendiğinde, Marmara ve Ege bölgeleri dışında tüm bölgelerde düşük insanı gelişme değerleri gözlenmektedir. 1975 yılı verileriyle İç Anadolu Bölgesi'nde 5, Karadeniz Bölgesi'nde 7, Akdeniz Bölgesi'nde 1, Güney Doğu Anadolu Bölgesi'nde 5 ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde 11 il, yani toplam nüfusun üçte biri, düşük gelişme değerleri taşımaktadır. Yirmi iki yıl içinde, yeni il olan Şırnak hariç, tüm bu iller orta insanı gelişme düzeyine geçişmişlerdir. Aynı dönemde, Türkiye nüfusunun %25'ini barındıran beş büyük ve

sanayileşmiş il, orta insanı gelişme eşigidinden yüksek insanı gelişme düzeyine geçmiştir. Ancak, bu değerlendirmeye bu iller içinde yer alan İGE değeri dağılımını veya il nüfusun içinde oluşan gelişme farklılıklarını ile düşük gelişmeye düzeyi altında kalan nüfusu dikkate alamamaktadır.

Türkiye gelişmektedir, ancak eşitsizlikler de artmaktadır.

Eşitsizliğin en temel ve basit göstergesi olarak iller arasında oluşan İGE değer farkları incelendiğinde, Türkiye'de eşitsizliğin büyüğü ortaya çıkmaktadır. 1975 yılında illere göre en yüksek ve en düşük İGE değerleri arasındaki fark 0,324 iken, 1997 yılında 0,345 olmuştur.

1975 yılı itibarıyle iller arasında İGE değerlerinde gözlemlenen farkın en belirgin nedeni bilgi ögesinde yatomlaşmasıdır. Öte yandan, 1975-1997 döneminde İGE değerlerinde kaydedilen artış birincil derecede artan gelir düzeylerine bağlanmaktadır. Gelir artışı yoksunlukla (deprivation) mücadelede önemli bir rol oynamıştır. Ancak, farklı ve dengesiz eğitim düzeyleri gelirde de dengesiz artışlara yol açmış ve eşitsizliği daha da derinleştirmiştir.

Süregelen bölgesel gelişme politikalarına ek olarak geliştirilebilecek ve toplum içinde en yoksun kesimleri (yoksul kesim içinde en yoksul kesimi) hedefleyen, yoksul odaklı, kısa erimli politikalar etkinlik sağlayabilir ve Türkiye'nin yüksek insanı gelişme düzeyine geçiş sürecini hızlandırabilir.

Yoksullukla savaş iki cepheden yürütülmektedir: yoksunluğa ve eşitsizliklere karşı. Türkiye sadece yoksunlukla mücadelede başarılı olmuş görünülmektedir. Ulusal varlığın tepeden aşağıya yayılmasının muhtemel etkisiyle (trickle-down effect) mutlak yoksulluk olgusu Türkiye'de yaygınlaşmamıştır. Ancak aynı şey eşitsizlik için söylememektedir. Türkiye'de eşitsizlik bölgeleri, gelir grupları, bilgi, insanı gelişme ve cinsiyet bağlamında olduğu gibi yaş grupları ile kır-kent yerleşimi arasında ve hatta hane halkı içinde bile gözlemlenebilmektedir. Bu tip bir eşitsizlik şekillenmesi, ulusal kaynak kullanımında verimsizliğe yol açabilirken, kontrollsüz

şehirleşme, suç ve hatta toplumsal huzur sorunlarını da derinleştirebilmektedir.

2000 yılı içerisinde yoksulluk konusunda pek çok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmaların hemen hepsi 1997 yılında DİE tarafından yayınlanan 1994 hane halkı gelir dağılımı araştırmasına dayandırılmıştır. Bu çalışmalar farklı kurumlar arasında ortak bir ilgiye işaret etmiş, yoksullukla savaşının eşgüdüm içinde yürütülebilmesine yönelik bir platform olması gereğinin altını çizmiştir. Eşgüdüm ve ortaklığın yoksullukla savaşım politikalarının etkinliğini artıracağı kesindir.

Eşgüdüm ve ortaklığın yoksullukla savaşım politikalarının etkinliğini artıracağı kesindir.

Dünya Bankası'nın "Ekonomik Reformlar, Yaşam Standartları ve Sosyal Refah Çalışma Raporu", 1987 ve 1994 DİE çalışmalarında sunulan verileri karşılaştırmaktadır (Bkz. Kutu 3.1). Aynı yıl TÜSİAD tarafından yayınlanan bir diğer çalışma da yine aynı verileri kullanmakta ve hane halkı gelir dağılımını kişi başına düşen gelir dağılımına dönüştürmektedir. TÜSİAD çalışması ayrıca Türkiye'deki gelir dağılımı tablosunu AB üyesi ülkelerle karşılaştırmaktadır. Türkiye'nin AB adayıyla ilgili TESEV tarafından hazırlanan bir diğer çalışma kırsal ve kensel yoksulluk ile üyelik sürecine ilişkin devlet reformu gereksinimlerine odaklanmaktadır. Bu çalışma sadece gelir ögesi üzerinde durmaması ve insanı gelişme yaklaşımını bireimsemesi yönünden önceki iki çalışmadan farklılıklar arz etmektedir. Bununla birlikte sonuç ve politika çıkarımları açısından anılan tüm çalışmalar birbirlerini desteklemektedir.

Ulusal yoksullukla savaşım çabasında ortaklık ve eşgüdüm oluşturmaya destek amacıyla, 2001 İnsani Gelişme Raporu anılan çalışmaların ortak kaygı noktaları ve sonuçları itibarıyle bir yorumunu da içermektedir. Bu çalışmalarlardan türetilen politikaların hayatı geçirilip, etkin bir şekilde uygulanması ise hükümet üyeleri ve ilgili kamu kuruluşları arasında eşgüdümün yanısıra yaşama ve yürütme erkiyle merkezi hükümet ve yerel yönetimlerin, kamu ve özel sektörün aralarında gerçek anlamda kurdukları işbirlikleriyle tek taraflı ve çok taraflı uluslararası kuruluşlarla oluşturulan ortaklıklarını gerektirecektir.

İnsani Gelişme Trendleri

Ortalamaya Dayalı Perspektif

1990'dan beri onbir küresel ve beş ulusal (Türkiye'ye ait) İnsani Gelişme Raporu yayınlanmıştır. Hemen her raporda, İnsani Gelişme Endeksi (İGE) farklı bir yöntemle ölçülmüştür. Türkiye'nin sıralamasındaki ilerlemeler ve düşüşler ve endeks değeri o dönemdeki kazanım ya da başarısızlıktan çok listelenen ülke sayılarındaki değişikliklere, hesaplama yöntemlerinin geliştirilmesine ve varsayımların farklılıklarına bağlı olmuştur. 1999 ve 2000 yılı İnsani Gelişme Raporları, yöntem konusuna son noktayı koymuş ve yaklaşık 100 ülke için geçmişen dönük verileri yayımlamıştır (1975-1998). Eski raporlara ilişkin verilerin düzeltilmesi (Tablo 1.1, 1.2) ve uluslararası karşılaştırmalar, birlikte Türkiye'nin insanı geliştirme başarısını değerlendirme konusunda iyi bir fırsat sunmuştur.

Tablo 1.1 Eski ve Yeni Formüllere Göre Türkiye'nin İGE'i

	İGE (eski formül)	İGE (yeni formül)
1995 RAPORU	0,792	0,696
1996 RAPORU	0,711	0,689
1997 RAPORU	0,772	0,711
1998 RAPORU	0,782	0,714

Kutu 1.1

Eski formülle hesaplanan İGE değerleri sırasıyla 1995, 1996, 1997 ve 1998 küresel raporlarından alınmıştır. Yeniden hesaplamalar, 1999 küresel İnsani Gelişme Raporu tarafından sunulan yeni formüle göre yapılmıştır. Yeni yöntem Türkiye'nin endeks değerini önemli ölçüde düşürmüştür ve Türkiye yöntem değişikliği nedeniyle bir yıl öncesine göre 25 sıra arkaya kaymıştır. Bu Türkiye'deki insanı gelişmenin gerilediği anlamına gelmemektedir. Tam tersine yeni formülle elde edilen seriler, Türkiye'nin ilerlemesinin sürekli ve gerilemelere yer vermemeksizin gerçekliğini ortaya koymuştur.

Yaşam beklentisi, eğitim ve kişi başına gelir olmak üzere üç ögeye dayanan insanı gelişme endeksi, kalkınma analizinin kapsamını genişletmeyi amaçlamaktadır. İGE'nin kolay bir yöntemle hesaplanabilmesi aslında gücünü göstermektedir fakat ekonomik gelişme politikalarının İGE'nin yardımıyla yorumlanması ve etkin kullanımını o denli basit olamamaktadır. Endeksleri yorumlamada aşağıda sunulan bulgular yönlendirici olabilmektedir.

İGE insan gelişmesindeki en basit kazanımları yansıtır. Yaşam beklentisi, eğitim düzeyi ve gelir olmak üzere üç değişkene göre normalize edilmiş değerler ile, endeks 0 ile 1 arasındadır (Yöntem teknik not bölümünde açıklanmıştır).

Mevcut raporda sunulan analiz, 2000 İGR'nda sunulan (1975-1998) daha uzun bir dönemi (1965-1998) kapsamaktadır. Bu raporun, Türkiye'nin düşük insanı gelişme kategorisinden orta düzey insanı gelişme kategorisine geçtiği dönemi kapsaması önemlidir.

Her yıl için İGE değerindeki değişiklikler, Türkiye'nin maksimum değer olan 1'e doğru ilerlediğini göstermektedir. "Kazanım yaklaşımlı", "eksiklikler" analizine çevrilebilir. Eksiklik, maksimum değer olan 1 ile endeksin kendisi arasındaki mesafedir (1-İGE). Gerçekte eksiklik, kalkınma sorunu olarak da yorumlanabilir.

Bu endeksler uluslararası karşılaştırmada kullanılabilir; buna rağmen ne İGE ne diğer başka bir gelişme endeksi gelişme sürecinin tümünü yansıtabilir. Dolayısıyla bu endeks diğer insanı gelişme endekslerine bir destek olarak düşünülmelidir.

Kutu 1.2 Yakın geçmişteki ekonomik krizlerin insanı gelişmenin ölçümü üzerine etkileri

Endeksin bir yıldan diğerine değişimi, o iki yıl içindeki politikaların sonuçlarını yansıtmayabilir. Yani, İGE'nin kısa dönem politikalara ve değişikliklerine yönelik hassasiyeti düşüktür. Örneğin, erişkin okuryazarlığı ve yaşam beklentisi stok değişkenlerdir ve "iyi" ya da "kötü" politikaların ani etkilerine rağmen zaman içerisinde yavaş yavaş değişikliğe uğrar.

Son dönemde yaşanan ekonomik kriz, en ciddi etkilerini gelir üzerinde gösterecektir. İGE bunu sadece gelirdeki değişiklikler oranında yansıtabilecektir. Süren krizin ve sonuçlarının kısa sürede üstesinden gelinebilirse, erişkin okuryazarlığı, okullaşma ve yaşam beklentisi göstergelerinin önemli oranda etkilenmesi uzak bir ihtimaldir.

İGE ekonomik döngülerden çok, yaşam kalitesi üzerinde durur. Bununla birlikte İGE'nin ekonomik krizlere yönelik düşük hassasiyeti, hedeflenen insanı gelişme politikalarını yürürlüğe koymak konusunda isteksizlik yaratmamalıdır. İnsanı gelişme politikaları temelde, ekonomik krizlerin olumsuz etkilerinden en ciddi şekilde etkilenen sosyal yönden zayıf, korunmaya muhtaç grupları hedefler. Bu nedenle, insanı gelişme yönünde yapılan yatırımlar, ekonomik krizlerin etkin ve toplumsal huzur içinde aşılması açısından belki en önemli stratejidir. Diğer bir deyişle, yoksullukla mücadele amaçlı bir ortaklığın içinde olan kimseler, bir ekonomik krizi asla insanı gelişmeye yönelik yatırımları ihmali etme bahanesi olarak görmemelidir.

Tablo 1.2 Türkiye'nin İnsani Gelişme Endeks Trendleri, 1965-1998

	Doğumda Yaşam Beklentisi (yıl)	Erişkin Okuryazarlık Oranı 6 yaş ve üzeri (%)	Birleşik Okullaşma Oranı (%)	Kişi Başına GSYİH SGP ABD Doları	Yaşam Beklentisi Endeksi	Eğitim Endeksi	GSYİH Endeks	İnsani Gelişme Endeks Değeri (İGE)
1965	53,0	53,0	44,9	791	0,467	0,503	0,345	0,438
1966	53,7	53,8	47,2	919	0,478	0,516	0,370	0,455
1967	54,3	54,6	48,8	994	0,488	0,527	0,383	0,466
1968	54,9	55,4	50,1	1.075	0,498	0,536	0,396	0,477
1969	55,5	56,2	50,5	1.173	0,508	0,543	0,411	0,487
1970	56,1	57,0	50,6	927	0,518	0,549	0,372	0,480
1971	56,7	58,2	50,4	1.007	0,528	0,556	0,385	0,490
1972	57,3	59,4	50,8	1.104	0,538	0,565	0,401	0,501
1973	57,9	60,7	50,9	1.182	0,548	0,574	0,412	0,512
1974	58,5	62,0	50,5	1.334	0,558	0,582	0,432	0,524
1975	59,2	63,3	50,9	1.523	0,570	0,592	0,455	0,539
1976	59,9	64,3	51,3	1.753	0,582	0,600	0,478	0,553
1977	60,5	65,4	51,0	1.898	0,592	0,606	0,491	0,563
1978	61,2	66,5	51,0	2.030	0,603	0,613	0,502	0,573
1979	61,6	67,6	51,4	2.152	0,610	0,622	0,512	0,581
1980	61,9	68,7	51,1	2.252	0,615	0,628	0,520	0,588
1981	62,3	69,7	51,2	2.542	0,622	0,635	0,540	0,599
1982	62,6	70,8	52,6	2.724	0,627	0,647	0,552	0,609
1983	63,0	71,9	55,5	2.914	0,633	0,664	0,563	0,620
1984	63,5	73,0	55,9	3.174	0,642	0,673	0,577	0,631
1985	64,0	74,1	56,4	3.340	0,650	0,682	0,586	0,639
1986	64,5	74,9	56,8	3.582	0,658	0,689	0,597	0,648
1987	65,1	75,6	58,0	3.965	0,668	0,697	0,614	0,660
1988	65,6	76,4	58,0	4.114	0,677	0,703	0,620	0,667
1989	65,9	77,2	58,2	4.213	0,682	0,709	0,624	0,672
1990	66,3	78,0	58,4	4.691	0,688	0,715	0,642	0,682
1991	66,6	78,8	60,0	4.822	0,693	0,725	0,647	0,689
1992	66,9	79,6	61,0	5.105	0,698	0,734	0,656	0,696
1993	67,3	80,4	62,0	5.562	0,705	0,743	0,671	0,706
1994	67,7	81,2	62,5	5.280	0,712	0,750	0,662	0,708
1995	68,1	82,0	62,4	5.620	0,718	0,755	0,672	0,715
1996	68,5	82,3	62,0	5.999	0,725	0,755	0,683	0,721
1997	68,9	83,2	61,0	6.463	0,732	0,758	0,696	0,728
1998	69,3	84,0	61,0	6.486	0,738	0,763	0,696	0,733

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü ve Devlet Planlama Teşkilatı, Küresel Gelişme Raporları

Türkiye'nin İnsani Gelişme Trendi (1965-1998)

Tablo 1.2'de koyu renkle gösterilen veriler çeşitli kaynaklardan toplanmış ve boşluklar sabit bir değişim hızını öngören sıradan istatistik teknikler yoluyla doldurulmuştur. Amaç, uluslararası karşılaşmayı mümkün kılmak için Türkiye'nin insanı gelişme çabalarını, küresel insanı gelişme raporunun sonuçları ile uygunluk gösterecek şekilde uzun bir dönemde gözlemlemektir. Küresel İnsani Gelişme Raporu'nda Türkiye ile ilgili veriler bu rapordaki verilerden farklılık göstermektedir. Bu farklılıklar yöntem değişikliklerinden kaynaklanmaktadır. Bu farklar Tablo 1.3'te gösterilmiştir³.

Mutlak değerlere bakılacak olursa, Türkiye'nin İGE'si 1965 yılından 1998 yılına kadar 0,295 kadar artmıştır (Tablo 1.2). Bu önemli bir iyileşmedir. Türkiye'nin bu performansı ile en hızlı ilerleyen ülkeler arasında yer aldığı kesindir⁴.

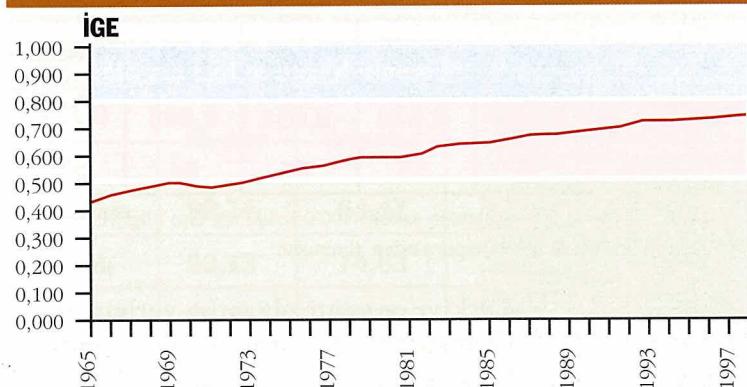
Endeks değerindeki mutlak değişiklik ülkenin yoksunluğa karşı ilerleyişini göstermekte birlikte, söz konusu değişiklik ülkenin uluslararası toplumdaki konumu hakkında pek az bilgi verir. 2000 Küresel İGR'da verilen uzun dönem trend verilerine göre, Türkiye'nin 100 ülke arasındaki sıralaması çok az değişmiştir. 1975'te Türkiye 54'üncü sırada görülmektedir. En büyük iyileşme 1990 -1998 arası görülmüştür, bu sürede Türkiye 54'üncüükten 51'inciğe yükselmiştir⁵.

Tablo 1.3 İGE Trend Verilerinin Karşılaştırılması

	Küresel Rapor	Tablo 1.2	Fark
1975	0,590	0,539	0,051
1980	0,614	0,588	0,026
1985	0,651	0,639	0,012
1990	0,683	0,682	0,001
1998	0,732	0,733	-0,001

Kaynak: 2000 İGR ve Tablo 1.2

Şekil 1.1 Türkiye'nin İGE Trendleri

Kutu 1.3 Türkiye'nin İGE Trendleri

1970 yılı başlarında Türkiye'nin insanı gelişme endeksi

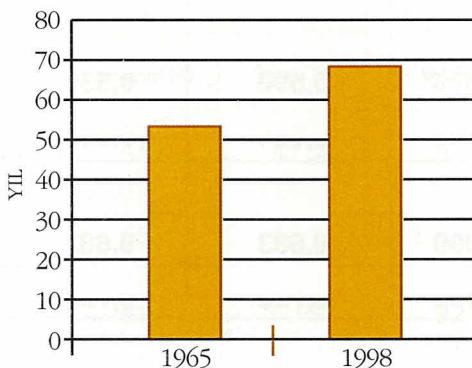
düşük insanı gelişme kategorisini (0-0,499) aşmıştır.

1972'den beri Türkiye orta kategorideki (0,500-0,799)

yerini korumaktadır. Şimdi, Türkiye'nin mücadelesi

yüksek gelişme düzeylerine ulaşmaktadır (0,800-1,000).

Şekil 1.2 Doğumda Yaşam Beklentisi

Tablo 1.4 Türkiye'nin İGE Değerleri ve Sıralamadaki Yeri, 1975-1998

	1975	1980	1985	1990	1998
İGE	0,590	0,614	0,651	0,683	0,732
Sıralama	54	55	55	54	51

Kaynak: İGE değerleri; 174 ülkeden sadece 100'ü hakkında tam bilgi veren 2000 Küresel İnsani Gelişme Raporu'ndan alınmıştır.

Türkiye sıralamada orta yerlerdedir. Endeksteki değişimler, bir yandan Türkiye'nin yoksunluğa karşı ilerlemekte olduğunu gösterirken, aynı zamanda Türkiye'den yüksek endekse sahip ülkelerin de en az Türkiye kadar ilerlediğini ortaya koymaktadır.

İnsani Gelişmenin Boyutları

İGE, uzun bir yaşam sürdürmek, bilgi sahibi olmak ve onurlu bir yaşam standardına sahip olmak gibi en basit insanı özelliklerdeki kazanımları yansıtır. Bu boyutları temsil etmek üzere üç değişken belirlenmiştir: Yaşam beklenisi, eğitim düzeyi ve gelir.

Yaşam Süresi

Doğumda yaşam beklenisi, yaşam süresi için yakın bir degirkendir. "Uzun ve sağlıklı bir yaşam" hemen her kültürde ortak bir dilektir. Yaşam süresi sağlıkla yakından ilişkilidir ancak sağlık sadece ilaç, doktorlar ya da hastanelere bağlı değildir. Örneğin, gıda ve çevre de en az bunlar kadar önemlidir ve annenin sağlık bilgisi düzeyinin uzun yaşam süresi için en önemli öneksüllardan biri olduğu giderek daha fazla açılığa kavuşmaktadır.

İGE'yi oluşturan üç endeksten yaşam beklenisi, eğitim ve gelir arasında yer almaktadır. 1965'te İGE'ye katkısı %36 iken (Şekil 1.3), 1998 yılında sadece İGE'nin %34'lük bir payını oluşturmuştur (Şekil 1.4).

Türkiye'de doğumda yaşam beklenisi, 1965'te 54 yıl iken 1998'de 69 yaşa çıkmıştır (Şekil 1.2)⁶. 1998 yılında Japonya 80 yıl ile en yüksek, Sierra Leone ise 37,9 yıl ile en düşük doğumda yaşam beklenisi olan ülkelerdir.

Eğitim Düzeyi

Eğitim düzeyi, iki farklı değişken ile ölçülmektedir: Erişkin okuryazarlık oranı (15 yaş ve yukarısı için) ve okullaşma oranı. Okuryazarlık oranı, okullaşma oranının iki katı kadar bir ağırlığa sahiptir. Tablo 1.2'de çeşitli küresel İGR'lardan alınan okuryazarlık oranları koyu renkle gösterilmiştir. Aradaki yıllar için oranlar ise bunlardan türetilmiştir. Erişkin okuryazarlığının farklı tanımları nedeniyle bu oranlar DİE'nin nüfus sayımı sonuçlarından elde ettiği verilerden farklılık göstermektedir. 1980 yılına kadarki oranlar DİE'nin rakamlarından bir miktar yüksek, 1980'den sonraki oranlar ise bir miktar düşüktür. Okullaşma verilerine pek çok kaynaktan ulaşılabilir ancak bunlar tutarsızlık sergilemektedir. Oranlar, çeşitli DİE yıllıklarında bulunan verilerden hesaplanmıştır.

1965 yılında %53 olan basit erişkin okuryazarlık oranı, 1998 yılında %84'üne yükselmiştir. Yakın zamanda ilkokul düzeyinde okullaşma oranı, %100'e yakındır.

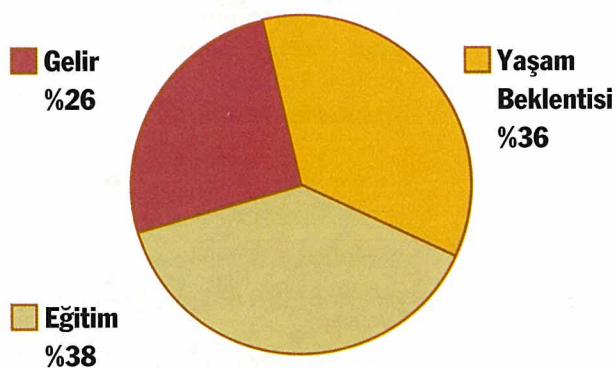
Bu değer, Türkiye'de okuma yazma bilmeyenlerin büyük oranda erişkinlerden oluştuğuna işaret etmektedir. 1990 yılında tüm okuma yazma bilmeyenlerin %82'si, zorunlu eğitimi alamayan 11 yaşından büyüklerdi (Tablo 1.5 net okul kayıt oranlarını listelemektedir). Bu okuma yazma bilmeyen grubun %42'si 50 yaşından büyük (%71'i 25 yaş üzerinde) ve %70'i kadındır.

İGE'yi oluşturan üç faktör arasında 0,763'lük en yüksek değer eğitim düzeyine aittir. Ancak, 1965-1998 yılları arasında bu endeksteki değişiklik aynı dönem için gelir endeksindeki değişiklikten daha azdır.

Kişi Başına Düşen Gelir

Kişi başı reel GSYİH değerleri OECD'den alınmıştır (1999). Bunlar Tablo 1.2'de koyu olarak gösterilmiş, önceki yıllar için değerler sözü edilen sonuçlardan projekte edilerek bulunmuştur. Dalgalanmaların gözlendiği iki zaman serisi, reel GSYİH ve okullaşma oranlarıdır. GSYİH'deki gerilemeler çoğunlukla devalüasyona bağlıdır. İGE'yi oluşturan üç faktörden en az ağırlıklı olanı olmasına karşın gelir endeksi, Türkiye'nin İGE'sinin artısına en büyük katkıda bulunmaktadır. 1985 yılından sonra görülen sıralamadaki iyileşmeler esas olarak kişi başı gerçek gelirin artmasına bağlıdır. Bu, 1970 yılında 1.000 ABD Doları iken, 1998'de 6.486 ABD Dolarına çıkmıştır. İGE'nin hesaplanmasıında bu endeksin ağırlığı 1998 yılında %32'ye çıkarılmıştır (Şekil 1.3 ve 1.4).

Şekil 1.3 1965 yılına ait İGE Öğelerinin Ağırlıkları

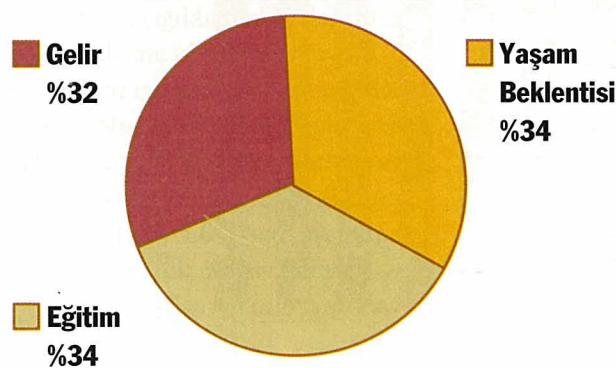

Tablo 1.5 Eğitim Düzeylerine Göre Okullaşma Oranları

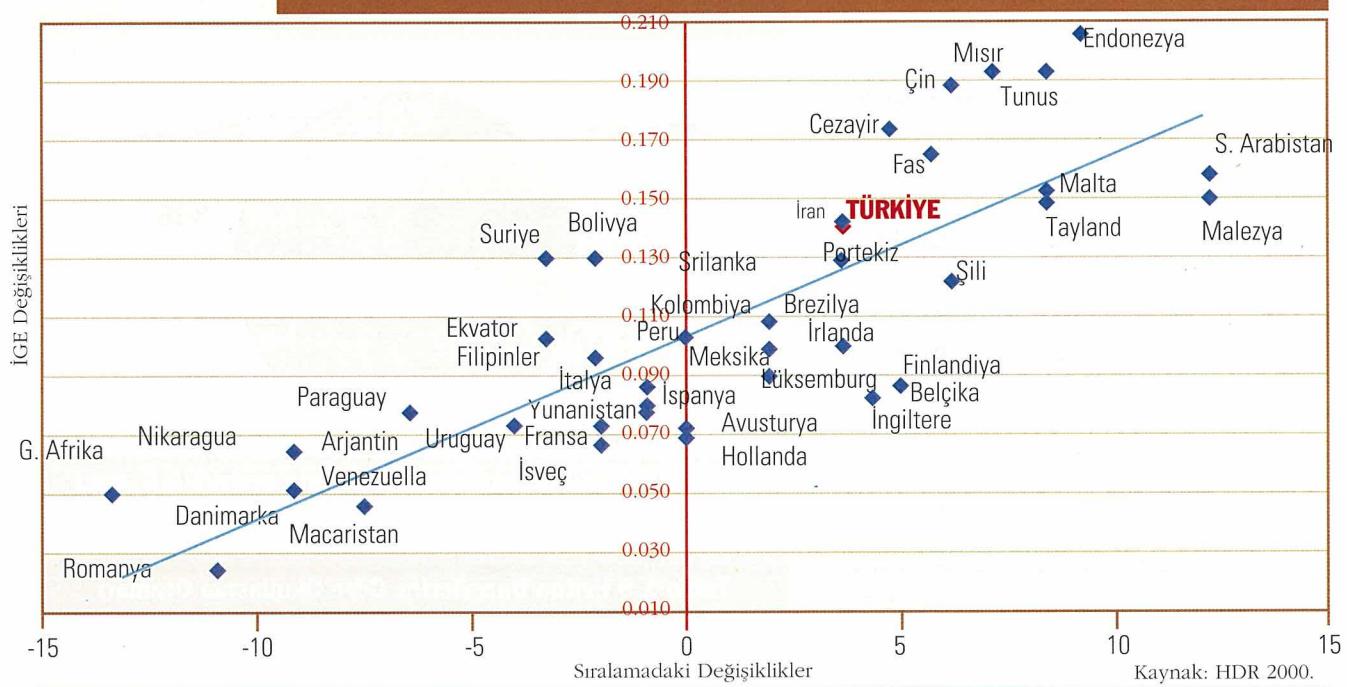
	İlkokul	Ortaokul	Lise	Yüksek öğret.
Toplam	90,74	64,47	50,90	18,38
Erkek	93,13	74,03	59,03	21,89
Kadın	88,26	53,93	42,22	14,74

Kaynak: 1998 DİE yılı

Şekil 1.4 1998 yılına ait İGE Öğelerinin Ağırlıkları

Sekil 1.5 İnsanı Gelişme Endekslerinin Karşılaştırılması 1975-1998

Uluslararası Karşılaştırma

Şekil 1.5, Türkiye'nin insani gelişme performansını diğer ülkelerle karşılaştırmaktadır. Sıralamadaki değişiklikler ile ilgili veriler 2000 küresel İGR'dan alınmıştır. Tablonun okunmasını daha kolay hale getirmek ve karışıklığı önlemek için, sadece Türkiye çevresindeki orta düzeyde geliri olan ülkelere ve Avrupa Birliği ve Avrupa Birliği'ne aday olan ülkelere yer verilmiştir. Tablo İGE sıralaması ve 1975-1998 arası dönemdeki mutlak İGE'lerdeki artışın değişikliğini karşılaştırmaktadır. Böylece, Türkiye için İGE sıralamasının dinamiklerini anlamaya yardımcı olmaya çalışılmıştır.

İGE'deki artışlar Y ekseninde, İGE sıralamasındaki değişiklikler ise X ekseninde gösterilmiştir. İlk gözlenen, bazı ülkelerin sıralamada yükselmesi, bazlarının ise gerilemesine karşın, tüm seçilen ülkelerin İGE'lerinin 1975-1998 arası dönemde arttığını Tablonun sol yarısındaki ülkelerin

İGE'leri artmasına rağmen sıralamada gerilemişlerdir. Sağ yarındaki ülkeler ise İGE artışı ile birlikte sıralamada da yükselmiştir. Türkiye bu grup içerisindeydi.

Sol alt köşeden, sağ üst köşeye uzanan diyagonal doğru, trend doğrusudur (doğrusal regresyon). Bu doğru, veri noktalarının etrafında dağıldığı "ortalamayı" göstermektedir. Bu doğru, tam Y ekseni ortasında Peru için veri noktasından geçmektedir. 1975 yılından 1999 yılına kadar, Peru'nun İGE'si mutlak olarak 0,102 kadar artmıştır. Ancak sıralamadaki yeri değişmemiştir. Trend doğrusunun üzerinde ve Peru'nun sağında kalan ülkelerin, İGE ve İGE sıralamalarındaki artış, ortalamanın üzerindedir (100 ülkenin, ortalama İGE artışı 0,099 civarındadır).

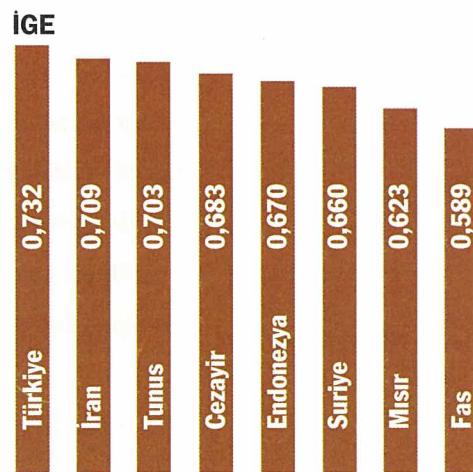
**Tablo 1.6 İGE ve Sıralama Değişikleri
(1975-1998)**

Sıralamadaki değişiklikler (1975-1998)	İGE'deki değişiklikler (1975-1998)
S. Arabistan	12
Malezya	12
Endonezya	9
Tayland	8
Tunus	7
Çin	6
Moritanya	6
Cezayir	5
Swaziland	3
İran	3
Türkiye	3
Brezilya	2
Kolombiya	2
Meksika	2
Srilanka	1
Dominik Cum.	0
Peru	0
Fiji	0
Belize	0
Bolivya	-2
Filipinler	-2
Trinidad	-2
Suriye	-3
El Salvador	-3
Ekvator	-3
Kosta Rika	-3
Honduras	-4
Venezuela	-5
Paraguay	-6
Nikaragua	-9
Jamaika	-11
Romanya	-11
G. Afrika	-13
Guyana	-13

Ortalama olarak, İGE endeksinde başlangıçtaki 0,102'lik bir artışın ötesindeki her 0,006'luk artış gösteren herhangi bir ülkenin sıralamada bir üst basamağa çıkacağı doğrusal regresyonun eğiminden anlaşılabılır. Bunu Türkiye'ye uygulayacak olursak, aşağıdaki gelişmelerden herhangi biri gözlemlenirse Türkiye bir üst sıraya yükselecektir.

- Okuryazarlıkta %2.7'lük bir artış
- Okullaşma oranında %5.4'lük artış
- Doğumda yaşam beklentisinin 1 yıl artışı
- Kişi başına GSYİH'da 750 ABD dolarlık bir artış

Bu kuralın daha basit bir yorumu şu şekilde olabilir; İGE'deki küçük artışlar sıralama kaybına sebep olabilirken, İGE'de daha büyük artışlar sıralamada yükselmeyi sağlamaktadır. Sıralamadaki değişiklikler sadece, mutlak İGE'deki değişikliklere değil, yaklaşık aynı İGE düzeyindeki ülkelerin performansına da bağlıdır. 1998 yılında yüksek gelişme kategorisinde 0,200'den az bir aralığa dağılmış 46 ülke vardı.

Endonezya, Mısır,
Tunus, Cezayir ve Fas'ın
1975-1998 yılları arasında
İGE'i Türkiye'den daha fazla artış göstermesine rağmen
insanı gelişme düzeyi olarak
Türkiye'den alt sıradadırlar.

Kutu 1.4 Yoksullukla savaşım, sürdürülebilir insanı kalkınma ve Avrupa Birliği'ne giriş kriterlerinin sağlanması arasındaki bağlar

Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı (TESEV) "Bölgesel Gelişme ve Kırsal Kesimde Yoksulluk" başlıklı bir dizi konferans dökümanı yayımlamıştır. Konferans sadece yoksulluk üzerine değil AB'ye yakınlıksha üzerine de odaklanmıştı, AB ve aday ülkelerin bölgesel gelişme politikalarını sunma amacını taşıyordu. Tartışmalar yerel ve ulusal seviyede, Türkiye'nin kendi potansiyellerini harekete geçirmesi konusunda bu politikaların rolü üzerinde olmuştu.

Türkiye, bölgesel gelişme politikasına AB'ye kabul çerçevesi içerisinde üç düzeyde yaklaşacaktır: bölgesel, ulusal ve uluslararası. Türkiye içerisindeki bölgesel farklılıkların ortadan kaldırılması önemlidir. Ancak ekonominin hızlı gelişimi Avrupa'ya ekonomik ve sosyal uyumu iyileştireceğinden, Türkiye'nin hızlı büyümesi de aynı oranda önemlidir. Ortak tarım politikası gibi ülke çapında politikalar ve ortak ulaşım politikası, bölgesel gelişme politikasının üçüncü düzeyini oluşturacaktır.

AB'nin Türkiye'ye bölgesel gelişme desteği büyük olasılıkla diğer aday ülkelerde sağlanan kabul öncesi destekle benzerlik gösterecektir. Böyle bir kabul öncesi desteğin amacı, aday ülke hükümetine yasal ve kurumsal yapılarını AB müktesebatına uyum konusunda yardımcı olmaktır. Diğer bir amaç Birliğin yapısal fon direktifleri doğrultusunda ileride yürütülecek programlardan ve projelerden önce gelecek pilot projelere finansal destek sağlamaktır. Desentralizasyon (ademi merkeziyet ya da yerinden yönetim) ve dekonsantrasyon yönünden, Avrupa Birliği'nin açık bir politikası yoktur. Avrupa Birliği'ne kabul için belirli bir bölgesel gelişme düzeyine ulaşma önkoşulu da yoktur.

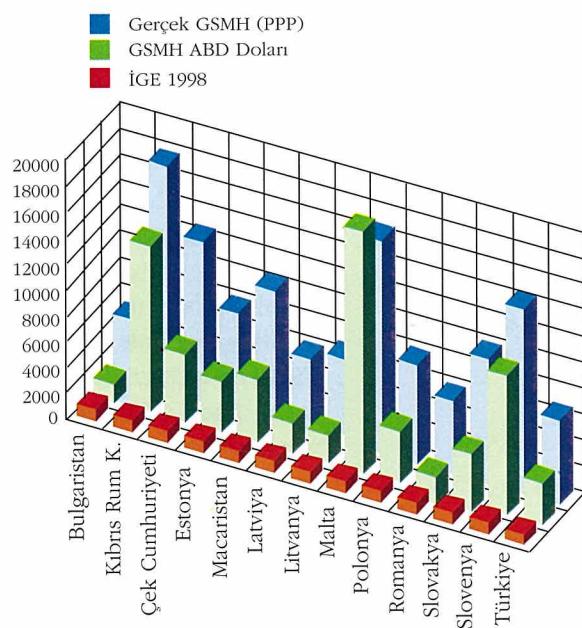
Eğer insanı gelişme perspektifinden bakılacak olursa, bazı değerlendirmelerin aksine, ekonomik kriterler Türkiye'nin AB'ye kabulü açısından en önemli engel değildir. Türkiye aday ülkeler içinde İGE'i en düşük olan ancak, geliri en düşük olmayan ülkeler arasındadır (bkz Tablo 1.6). Türkiye'nin yaşam standartları gerçekten iyileşmiştir. İGE'nin hesaplanmasında kullanılan tüm metodlar kullanılarak yapılan analizlere göre, Türkiye'nin yakın gelecekte AB'ye kabul için gerekli asgari sosyal ve politik önkoşulları gerçekleştirmesi büyük bir çabayı gerektirecektir.

Tablo 1.7 Türkiye ve Diğer AB Üyeliğine Aday Ülkelerin Gelişme Göstergeleri

	İGE 1998	GSMH ABD Doları	Gerçek GSMH (SGP)
Bulgaristan	0,772	1,372	4,809
Kıbrıs Rum K.	0,886	12,857	17,482
Çek Cumhuriyeti	0,843	5,142	12,362
Estonya	0,801	3,951	7,682
Macaristan	0,817	4,920	10,232
Latviya	0,771	2,328	5,728
Litvanya	0,789	2,197	6,436
Malta	0,865	18,620	16,447
Polonya	0,814	3,877	7,619
Romania	0,770	1,310	5,648
Slovakya	0,825	3,822	9,699
Slovenya	0,861	10,637	14,293
TÜRKİYE	0,732	3,167	6,422

Tablo 1.8 Türkiye ve Diğer AB Üyeliğine Aday Ülkelerin İGE Değerlerindeki Net Değişim

	1975-80	1980-85	1985-90	1990-98
Bulgaristan	..	0,020	0,001	-0,010
Kıbrıs Rum K.
Çek Cumhuriyeti	0,007	0,013
Estonya	..	0,008	-0,006	-0,005
Macaristan	0,016	0,012	-0,001	0,019
Latviya	..	0,012	-0,001	-0,026
Litvanya	-0,020
Malta	0,035	0,027	0,035	0,053
Polonya	..	0,004	0,006	0,029
Romania	0,033	0,006	-0,018	-0,001
Slovakya	0,006	0,013
Slovenya	0,021
TÜRKİYE	0,024	0,037	0,032	0,049

Düşük gelişme kategorisinin 0,000 ile 0,500 arası olarak tanımlanmasına rağmen bu kategorideki 35 ülkenin diğer kategorilerdeki ülkelere benzer şekilde dağıldığı görülmektedir. Sonuç olarak, belirli bir İGE değeri etrafında toplanmış ülkeler haricinde, genelde sıralamada bir üst basamaka çıkmak için ortalamadan fazla bir İGE iyileşmesi gereklidir. Çünkü, sıralamadaki değişiklikler salt bir ülkenin yoksunlukla nasıl mücadele ettiğine değil, benzer sıralamada olan ülkelere göre nasıl bir performans gösterdiğine bağlıdır.

Politika Perspektifi

"Türkiye yüksek gelişmişlik kategorisine nasıl gelebilir?"

Politika hedefi insanı gelişme yönünde olmalıdır.

Eğer fonsiyonel okuryazarlık ölçülemiyorsa, okuryazarlık oranlarının insanı gelişmeyi ölçüp ölçemediği şüpheliidir.

Yukarıdaki analizden çıkarılacak politika sonuçlarını açılığa kavuşturmak için şu soru sorulabilir. "Türkiye yüksek insanı gelişme kategorisine nasıl gelecektir?"

Türkiye 1998 yılında 0,732'lik bir İGE değerine ulaşmıştır. Yüksek gelişme düzeyine geçmek için, İGE değerini en az 0,068 kadar artırmak zorundadır. Bu elbette basit ve sayısal bir cevaptır. İGE değerinde her yıl için ortalama 0,007 artışla, Türkiye'nin yüksek insanı gelişme kategorisi eşigine ulaşması yaklaşık on yıl alacaktır.

Ancak İGE'yi oluşturan üç faktör arasından, özellikle de gelirde yeterli iyileşme olmazsa, Türkiye İGE'ni 0,068 artırılamaz. Gelir endeksi, reel GSYİH'ya dayanmaktadır. Bu yüzden buradaki sabit artışlar giderek daha az katkı yapacaktır. Türkiye'nin İGE'ni sabit bir hızda artırabilmesi, her yıl artan miktarda bir gelir ekleyebilmesini gerektirmektedir.

Son on yıl içerisindeki gelir artışları, İGE'ne 0,025'lik bir katkıda bulunmuştur (toplam artışın %35'i). Eğer gelir bundan sonraki on yıl içerisinde aynı hızla artmaya devam edecek olursa, 2009 yılındaki katkısı yalnızca 0,017 civar olacaktır. Bu, yüksek insanı gelişme kategorisine girebilmek için

Türkiye'nin bir yıla daha ihtiyacı olduğu anlamına gelmektedir. İGE'deki yüzde artışların anlamını kavramak için, Tablo 1.8'de farklı İGE unsurlarındaki iyileştirmelerin, Türkiye'nin İGE'si üzerindeki etkisi gösterilmektedir.

Bu katsayılar ele alındığında, yüksek insanı gelişme kategorisine geçmek için gerekli 0,068'lik eksigi tamamlamak için, çeşitli kombinasyonlar ve senaryolar üretilebilir. Ancak, ileride yüksek insanı gelişmeye ölçmek için kullanılan eşik değerlerin ya da değişkenlerin gözden geçirilebileceği unutulmamalıdır. Bu nedenle çok uzun döneme yayılan planların hiç gerçekleştirilememesi olasılığı bulunmaktadır.

Bununla beraber, insanı gelişmenin ölçümü (sonuç) ile insanı gelişme politikaları birbirine karıştırılmamalıdır. Politika hedefi insanı gelişme olmalı, sadece basitçe İGE'yi iyileştirme olmamalıdır. İnsanı gelişme, okuryazarlık ve okullaşma oranından çok bilgi üzerinde durur; ancak uluslararası çalışma amacıyla bilgi bu iki gösterge ile ölçülmektedir. Eğer ölçülen okuryazarlık fonksiyonel okuryazarlık anlamına gelmiyorsa, insanı gelişmeyi ölçüp ölçümedigi sorgulanabilir. Öyleyse çok spesifik bir değişkene dayanarak geniş kapsamlı bir politika belirlemek uygun değildir. Örneğin belli bir süre içerisinde doğumda yaşam bekłentisini artırmak için spesifik bir politika olamaz. Bunun yerine, anne ve çocuk sağlığı, çevre, güvenli su kaynakları, gelir, eğitim ve pek çok diğer konuya hedefleyen politikalar yaşam bekłentisinde bir artış ile sonuçlanabilir.

Yüksek insanı gelişmeye ulaşmak için gerekli bu artışların maliyeti azımsanmamalıdır. Türkiye, en önemli insanı gelişme politikası değişikliğini 1997-1998 yıllarında ilköğretimin beş yıldan sekiz yıla çıkarılması ile gerçekleştirmiştir. Bu, ancak çeşitli gelir gruplarına ek vergiler uygulayarak mümkün olmuştur. Eğer tam olarak gerçekleştirilirse,

Tablo 1.9 Seçilmiş Gelişme Hedeflerinin Karşılaştırmalı Etkisi

Katsayınlarda Ortalama İyileşme	İGE'ye etkisi
Erişkin okuryazarlığında %1 artış	0,002
Okullaşma oranında %1 artış	0,001
Yaşam Beklentisinde 1 yıl artış	0,006
Kişi Başına GSMH (PPP)'nın 1000\$ artışı :	0,006
1998	0,008
2000	0,006
2005	0,004
2009	0,003

bu Türkiye'nin İGE'ne 0,010 - 0,015 arası bir değer ekleyebilir ve böylece Türkiye'nin yüksek insanı gelişme eğisi İGE değerine ulaşmasına yardımcı olabilir. Bununla birlikte, bazen çok küçük bir artışın bile bir maliyeti vardır ve bazen yüksek hedefler koymak gerçekçi olmayabilir.

Uzun dönemde bütün ülkeler İGE'lerini artırdıklarına göre, Türkiye için uluslararası karşılaşmadan politika çıkarımlarında bulunulabilir mi? Aslında, evet. Karşılaştırma, Türkiye'nin diğer ülkelere göre bilgi unsurunda geri kaldığını açıkça göstermektedir. Türkiye eğer, yetişmek istiyorsa, bu konu üzerinde geçen on yıla göre çok daha fazla durmalıdır. Okullaşma oranındaki iyileştirme iyi bir başlangıç olabilir.

İGE, aynı zamanda bir ülkenin GSYİH sıralaması ile İGE sıralaması arasındaki farkı göstermektedir. Türkiye (85. sıra) ile yüksek insanı gelişme eğisi arasında 38 ülke bulunmaktadır. Bu aralıktı, Suudi Arabistan hariç GSYİH-İGE farkı en yüksek olan ülke Türkiye'dir. Bu, insanı gelişmenin, gelir kadar hızlı ilerlemesinin göstergesidir. Örneğin,

aynı kategorideki yirmialtı ülke, Türkiye'den daha düşük gelir endeksine sahip olmalarına karşın, İGE sıralamasında Türkiye'den yukarıdadır. Bununla birlikte, Türkiye'den daha düşük okuryazarlık oranı olan sadece üç ülke (Suudi Arabistan, Libya ve Moritanya) okullaşma oranı daha düşük olan ise sadece bir ülke (Suudi Arabistan) vardır. Bunlar, Türkiye'de insanı gelişme düzeyini gösteren üç endeksten gelirin en güçlü, bilginin ise en zayıf olduğuunun açık göstergeleridir.

Ulusal ortalamalara dayanan bu perspektif, Türkiye'deki politika yapıcılara geçmişteki başarıları, yeni zorlukları, bir zaman perspektifi ve hedeflenmesi gereken unsurları göstermektedir. Bu politika perspektifi sonraki bölümde sunulan "yoksunluk" ve "eşitsizlik" perspektifi ile güçlendirilebilir.

Kutu 1.5 Farklılıklar ve Eşitsizliklerin Azaltılması İçin Politikalar

Türkiye Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Türk Hükümeti'nin bölgesel kalkınma ve yoksullğun ortadan kaldırılması politikalarını tanımlamaktadır. Yedinci ve sekizinci bölümler doğrudan insanı gelişme ile ilgili konulara ayrılmıştır ve bu raporda ifade edilen pek çok problemden, özellikle de bölgesel farklar ve gelir dağılımındaki eşitsizlikten bahsetmektedir. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planında yoksullukla mücadele arzusu vardır, bu yoksullukla mücadele konusunda ortaklıklar yaratacak bir platform oluşturabilir.

Daha iyi hedeflenmiş devlet harcamaları konusu, hala büyük bir problemdir. Türkiye'deki sosyal yardım sistemleri az ve dağınık olup, sosyal sigorta sistemi esas olarak korunmaya muhtaç gruplara ulaşmamaktadır. Tarım destek sistemi teşvikleri daha zengin bölgelere ve büyük çiftliklere sunmaktadır. Eğitim sistemi yaygın olmasına karşın, en fakir gruplar eğitim fırsatlarına en zor erişen gruppardır. Pek çok bölgesel program zaman içerisinde sulandırılmış ve yoğunluğunu kaybetmiştir. 1968 yılında kalkınma öncelikli olarak tanımlanan sadece 22 il varken, 1999'da bu tanım 50 ili kapsayacak şekilde genişletilmiştir.

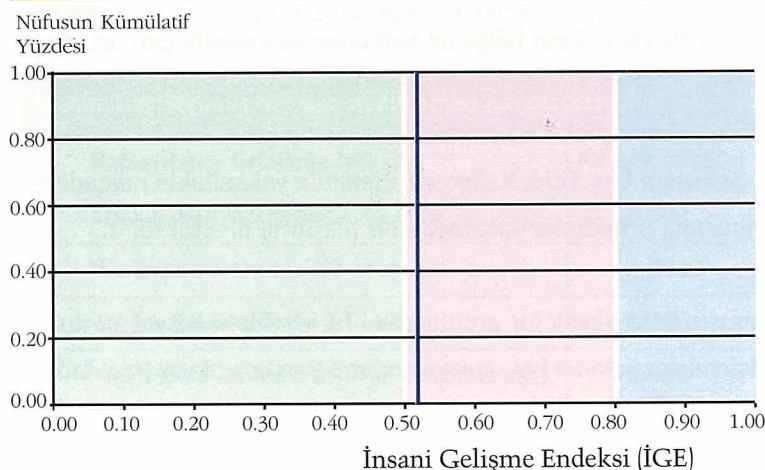
Birikimli Dağılım Fonksiyonu Olarak Ayrıstırılmış İGE

Türkiye'deki tüm bireyler, eger İGE değerleri yönünden eşit olsaydı, İGE 'nin nüfus içerisinde dağılımı 1975 yılındaki 0,53'lük ulusal İGE'yi homojen dağılım ile gösteren Şekil 2.1'deki gibi olacaktı.

Elbette, İGE nüfus içinde eşit olarak dağılmamaktadır. Türkiye'de İGE değerlerinin değişimini daha iyi betimlemek için, bu değerler illere göre ayrıstırılmıştır. 1975'te altmışyedi, 1997'de ise seksen farklı nüfus ve yüzölçümüne sahip il vardı.

Eğer, bir ülkedeki tüm bireylerin İGE'leri ölçülebilseydi, ideal bir ayırtırma elde edilebilirdi. Ancak, Türkiye'de ilgili istatistikler sadece il düzeyinde bulunmaktadır, bu nedenle gerçek profile yaklaşmada kullanacağımız düzey bu olacaktır. Belirli bir İGE değerinde (X ekseni) ya da bu değerin altında, nüfusun payı (Y ekseni) grafik olarak artan şekilde gösterilecek olursa, İGE profili bir kümülatif dağılım fonksiyonu olarak gösterilebilir (Şekil 2.2)⁷. İnsanı gelişme endeksi bilgilerini bu şekilde göstermek, eşitsizliğin bazı yönlerini anlamada yardımcı olabilir.

Şekil 2.1 Ortalama İGE Profili, 1975

Şekil 2.2'deki ayrıstırılmış İGE profilinde; il düzeyindeki İGE değerlerinin dağılımını ve Türkiye'nin toplam nüfusunun birikili oranlarını temsil eden bir eğri görülmektedir. Eğri, X ekseninde 0,343 ile başlamaktadır ki bu 1975 yılında gözlenen il düzeyinde en düşük İGE değeridir. Eğrinin 0,500'lük İGE değeri (düşük/orta insanı gelişme eşiği) ile kesişimine bakarak ve Y eksenini okuyarak, o zamanki nüfusun hemen %32'sinin düşük insanı gelişme kategorisinde olduğunu görebiliriz. Profilin bitim noktası, 0,667'lük maksimum İGE değerinde tavana ulaşmaktadır. Bu, 1975 yılında nüfusun büyük kısmının orta insanı gelişme kategorisinde olduğuna işaret etmektedir.

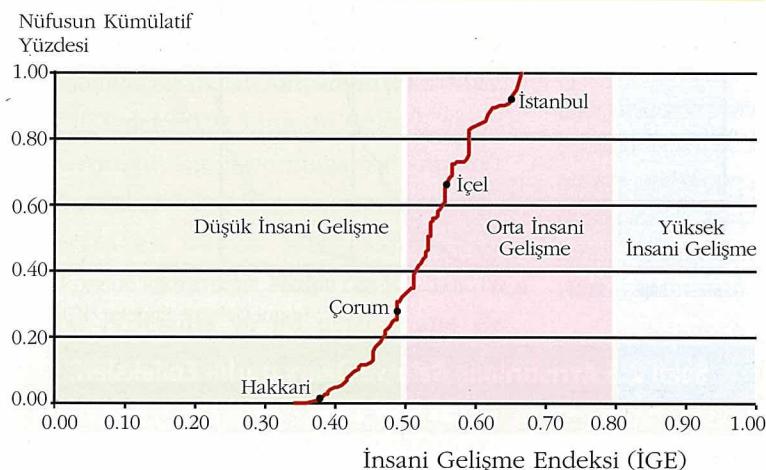
O dönemde, yüksek insani gelişme kategorisinde il bulunmamaktadır. Maksimum İGE değeri 1,00 ve maksimum nüfus %100 olduğuna göre, Şekil 2.2'deki toplam alan bire eşittir.($1 \times 1 = 1$). O zaman eğrinin sağında kalan alan 1-İGE ile ifade edilen göreceli gelişme eksikliğini göstermektedir.

Şekil 2.3 Türkiye'nin 1975 ve 1997 İGE'lerinin homojen dağılımını göstermektedir. İki profil arasındaki alan, Türkiye'de yirmiiki yıl içerisinde ulaşılan aşamayı göstermektedir. 1997 profilinin sağında kalan alan kalan yoksunluğu göstermektedir. Bu iki bölgenin analizi, "ortalama-yoksunluk" analizi olarak düşünülebilir.

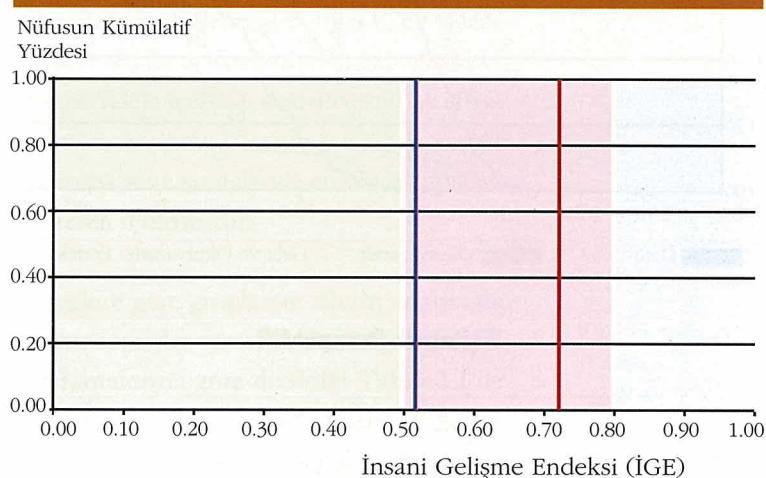
İki profil arasındaki alanın endeks olarak değeri yaklaşık 0,198 İGE civarındadır. Bu artışın yüzde kırkı gelirdeki artışlar, yüzde otuzikisi yaşam beklentisindeki artış, yüzde yirmisekizi ise okuryazarlık ve okullaşma oranındaki artışlar nedeniyle olmuştur.

1997 profilinin sağında kalan yoksunluk miktarını temsil eden alanın endeks olarak değeri 0,27'dir. Bu yoksunluğun, yüzde otuzüçü yaşam süresindeki eksiklikler, yüzde otuzu bilgi eksiklikleri, yüzde otuz yedisi ise yetersiz gelire bağlıdır.

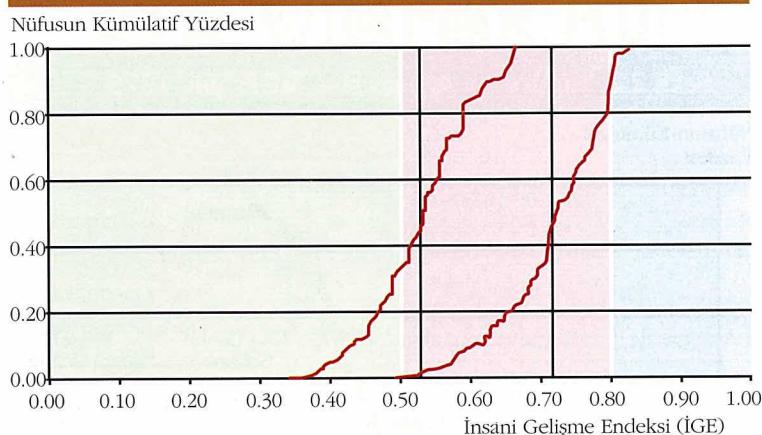
Şekil 2.2 Türkiye'nin Ayrıştirılmış İGE Profili, 1975

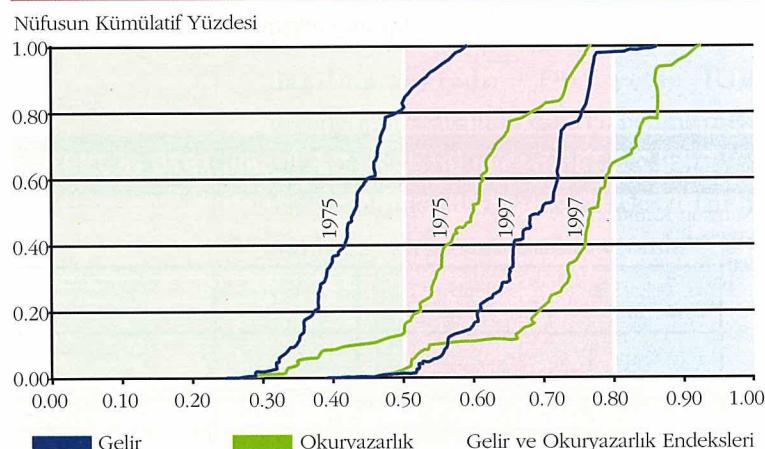
Şekil 2.3 Türkiye'nin Ortalama İGE Profili, 1975 ve 1997

Şekil 2.4 Türkiye'nin Ortalama ve Ayrıstırılmış İGE Profilleri, 1975 ve 1997

Şekil 2.5 Ayrıstırılmış Gelir ve Okuryazarlık Endeksleri, 1975 ve 1997

Eşitsizlik Perspektifi

Şekil 2.4'te 1975 ve 1997 yılları için ayrıntılı İGE profilleri ortalama profiller üzerine bindirilerek göstermiştir. Ayırtırılmış profil dikey ortalama profiline saat yönünde dönmesi olarak kabul edilebilir. Profilin artı eğimi ve eşitsizlik miktarı olarak ortalama profil tarafından oluşturulan üçgen şeklindeki alanlar, bir ilin ulusal ortalamadan sapması şeklinde ifade edilir. İl düzeyindeki İGE'lerin en düşükten en yükseğe mesafesi de eşitsizliğin basit bir ölçüsüdür. Aynı ortalamaya ancak farklı eğime sahip birçok

ayrı́stırılmış profil olabileceğinin gösterilmesi önemlidir. Eğimi daha yatık olan ayrı́stırılmış profil, daha büyük bir eşitsizlige işaret eder.

Yoksullukla mücadelenin iki önemli unsuru vardır: Yoksunlukla mücadele ve eşitsizlikle mücadele. Şekil 2.4, 1975 ve 1997 sonuçlarını birlikte sunmakta ve yoksulluk ve eşitsizlik konusunda Türkiye'nin performansını göstermektedir. Ortalama ve ayırmalıtırılmış İGE profillerinin sağa doğru sapması, yoksullukla mücadelede açık adımlardır. Bununla birlikte, aynı dönem içerisinde en düşük ve en yüksek il düzeyindeki İGE'ler arasındaki fark 1975'te 0,324'ten 1997'de 0,345'e yükselmiştir. Şekilde, ulusal ortalama İGE düzeyi altında yaşayan nüfus payının arttığı ve 1997 yılında en düşük sıralamaya sahip iller ortalamaya göre 1975'te olduğundan daha geride olduğu görülmektedir. Eğrinin, ulusal İGE ortalamasının üzerindeki nüfusu simgeleyen en keskin bölümü, ulusal ortalamadan daha az sapma olduğunu göstermektedir. Bu kısmen, yüksek sıralaması olan illerin aynı zamanda yüksek nüfusa sahip olmalarına bağlıdır ve bu iller kendi ortalamaları tarafından temsil edilmektedir.

1975 ve 1997 yıllarına ait ayrıstırılmış gelir ve okuryazarlık endeks profillerini gösteren Şekil 2.5'te bu eşitsizliğin kaynağı resmedilmiştir. 1975 yılında, her iki profil de X ekseniinde yaklaşık aynı noktadan başlamaktadır. Gelir yoksunluğu okuryazarlık yoksunluğuna göre çok daha büyük boyuttamasına karşın, daha eşit olarak dağılmıştır. Gelir yoksunluğu 0,316'lık bir aralıktı dağılırken, okuryazarlık 0,517'lük bir aralıktı dağılmaktadır. 1997 yılında, hem okuryazarlık hem de gelir endeksleri

aralıkları artmış, okuryazarlık açığı gelir açısından daha fazla büyümüştür.

En düşük gelişme düzeyinde, İGE değerleri 0,49 – 0,59 arasında olan illerin ortalama yoksunluğu(1-İGE) 0,436'dır. Bu yoksunluğun %36,8'i okuma yazma bilinmemesi ve düşük okul kayıt oranına bağlıken; %35,6'sı yetersiz gelir ve %27,6'sı da kısa yaşam bekentisi nedeniyedir.

Yüksek insanı gelişme düzeyindeki iller farklı bir durum sergilemektedir. Burada toplam yoksunluk 0,190'dır. Bunun sadece %26.7'si okuma yazma bilinmemesi ve düşük okul kayıt oranına bağlıdır; ancak %40.4'ü yetersiz gelir ve %32.8'i kısa yaşam bekentisi nedeniyedir.

Eger gelişme politikası, yoksullğun eşitsizlik ögesi ile mücadele edecekse, düşük insanı gelişme düzeylerinde eğitim düzeyi üzerinde durmak özel bir önem kazanmaktadır.

Dinamikler

Ayristirilmiş yaklaşım, Türkiye'deki insanı gelişmenin dinamikleri ile ilgili değerli sonuçlar üretmektedir. 1975 yılında 67 ilden 29'u düşük insanı gelişme kategorisindeydi. Türkiye'nin sadece batı kesiminde, yani Marmara ve Ege Bölgeleri'nde düşük insanı gelişme kategorisi gözlenmiyordu. İç Anadolu Bölgesi'nde beş, Karadeniz Bölgesi'nde yedi, Akdeniz Bölgesi'nde bir, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde beş, Doğu Anadolu Bölgesi'nde ise onbir il (nüfusun yaklaşık %32'si) düşük insanı gelişme kategorisindeydi. Yani kabaca Türkiye nüfusunun üçte biri düşük insanı gelişme kategorisine, üçte ikisi ise orta insanı gelişme kategorisine giriyyordu.

Yirmi iki yıl içinde, yeni il olan **Sırnak** hariç,

tüm bu iller orta insanı gelişme düzeyine geçmişlerdir. Aynı dönemde, Türkiye nüfusunun %25'ini barındıran beş büyük ve sanayileşmiş il, orta insanı gelişme esigidinden yüksek insanı gelişme düzeyine geçmiştir.

GAP projesinin yürütüldüğü Güneydoğu Anadolu'da bir il olan **Adiyaman** (Bkz. Kutu 2.1) İGE'deki 0,213'lük en yüksek artışı göstermiştir. Bu performans, **Adiyaman'ı** sıralamada 57'den 52. sıraya çıkarmıştır. Sonraki en büyük artış, Güneybatı Türkiye'de izlenmiştir. **Muğla'nın** İGE'i 0,212 kadar iyileşmiş ve bu performans ile sıralamada 12'ncilikten 6'ncılığa tırmanmıştır. İç Anadolu Bölgesi'nde **Nigde** ve Karadeniz Bölgesi'nde **Trabzon** ve Marmara Bölgesi'nde **Bilecik** sonraki en iyi performansı göstermişlerdir.

İGE düzeyindeki en küçük iyileşme **Muş** ve **Ağrı** illerinde gözlenmiş, bunları İGE'i sadece 0,145 kadar artan **İstanbul** izlemiştir. Akdeniz Bölgesi'ndeki **İçel** İGE'sindeki 0,160'luk artıa rağmen sıralamada oniki basamak geriye düşmüştür ve sıralamada en büyük düşüşü gösteren il olmuştur.

Bölgelere göre gruplanan illerin analizi de benzer sonuçlar vermektedir. Bölgelerin İGE sıralamalarına göre dizildiği Tablo 2.1'de görüldüğü üzere, 1975 yılında Doğu ve Güneydoğu Anadolu en düşük İGE'ye sahiptir. Düşükten orta insanı gelişme kategorisine geçseler de yine en son sırada kalmışlardır. Bu bölgelerin iyileşmeleri ortalamanın altında olduğundan, İGE değerlerinin coğrafi dağılımındaki eşitsizlik artmaktadır. Bununla beraber, orta derecede bir iyileşme gösterdiği halde Marmara Bölgesi yüksek insanı gelişme kategorisine girmiştir⁸. Karadeniz ve İç Anadolu Bölgeleri İGE değerlerinde en büyük artışı yaşamışlardır.

Eğer kalkınma politikası eşitsizliklerle mücadele etmeyi hedefliyorsa, düşük insanı gelişme içinde eğitime özel vurgu yapılmalıdır.

Kutu 2.1 Güneydoğu Anadolu Projesi Sürdürülebilir İnsani Kalkınma Programı

GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı (GAP BKİ), sadece bölgesel kalkınmaya odaklanan bir kuruluş olması açısından Türkiye'de tektir. 1989'da kuruluşundan itibaren GAP BKİ bir dizi entegre bölgesel kalkınma stratejileri oluşturmuştur. Bu daha az gelişmiş bölgenin insanlarını hedefleyen Sürdürülebilir İnsani Kalkınma Programı'nın yönetiminde GAP BKİ 1995 yılından itibaren UNDP ile ortak çalışmıştır. GAP Bölgesi'ne dağılmış pek çok pilot projeye ek olarak, program Güneydoğu Anadolu için güncel bir bölgesel gelişme stratejisi oluşturulmasını desteklemektedir. Bu strateji; korunmaya muhtaç gruplara odaklanmakta ve bu bölgedeki İGE değerlerini-insanların yaşam standartlarını-ulusal seviyeye yükseltmeye hedefleyen bir dizi kamu ve özel sektör yatırımları önermektedir.

UNDP ve GAP BKİ istihdam yaratacak yatırımları harekete geçirmek için Adiyaman, Şanlıurfa, Gaziantep, Diyarbakır ve Mardin'de Girişimci Destek

Merkezleri'ni çalışmaktadır. Bunlara ilaveten; yerel gelişmenin planlaması ve projeleri uygulamaya koyma konusundaki katılımcı yaklaşım, Yerel Gündem 21 metodlarını ve iyi yönetim ilkelerini kullanarak, temel düzeyde güçlendirilmektedir. Katılımcı yaklaşım, Mardin gibi şehirlerdeki maddi olmayan değerleri ve kültürel özellikleri de harekete geçirmemeyi amaçlıyor.

GAP BKİ'sinin çalışmaları ve UNDP ile sürdürülebilir insani kalkınma yaklaşımını artırma alanındaki yardımlaşması, birçok kişi tarafından Türkiye'nin bölgesel gelişme stratejilerini AB üyesi ülkelerinkilerle paralel hale getirme konusunda önemli bir adım olarak düşünülmektedir. Bununla beraber, bölgesel gelişme için optimum kurumsal yapıların oluşturulması ve bu bölgedeki halkın insani gelişme düzeylerini yükseltmek için gerekli kamu, özel, ulusal ve yerel kaynakların harekete geçirilmesi için daha ileri düzeyde politik rehberlik ve iyileştirme gereklidir.

Politika Çıkarımları

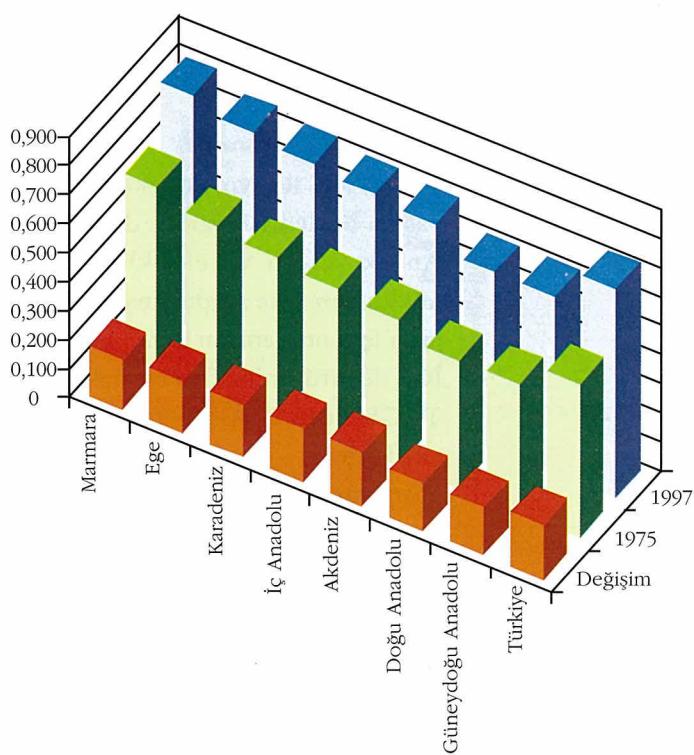
Şu soruyu sormak işe yarayabilir: "Eğer, Türkiye İGE'nin 1997'deki dağılımını değiştirmeden yaklaşık on yıl içerisinde ulusal insani gelişme ortalamasını 0,800'e, yani yüksek insani gelişme kategorisi eşigine çıkarırsa ne olur?"

Bu, Şekil 2.5'deki İGE profilini yaklaşık 0,075 İGE kadar sağa çekersek rahatlıkla gösterilebilir. Buna göre, seksen ilden sadece 24'ü yüksek insani gelişme kategorisine girecek, 56 il orta insani gelişme kategorisinde kalacaktır. Başka bir deyişle, nüfusun %53'ü 24'ü yüksek insani gelişme kategorisindeki illerde yaşarken, yaklaşık %47'si orta insani gelişme kategorisindeki illerde kalacaktır. Marmara Bölgesi'ndeki bütün iller, Ege Bölgesi'nin hemen hemen bütün kıyı kentleri (**Aydın, Muğla, İzmir, Denizli ve Manisa**) ve Akdeniz İlleri (**Antalya, Burdur, İçel**) yüksek insani gelişme kategorisine geçecektir. İç Anadolu'nun batı kesimi, **Eskişehir, Ankara, Konya** ve Batı Karadeniz'de **Zonguldak ve Bolu** bu geçiş yapacaktır.

Gelişme düzeyi değişmesine rağmen, Batı ve Doğu Türkiye arasındaki farklar sürecektir. Türkiye ilerlemekle birlikte bu tam olarak arzulanan şekilde olmamamaktadır. Eşitsizlik içinde ilerlemek yoksulluğa karşı savaşın sadece yarısını kazanmaktadır. Belli bir gelişme ölçütü açısından ulusal ortalamayı iyileştirmek, tüm yoksulluk problemlerini ortadan kaldırırmaz. Eşitsizliğin sonuçlarını tanımlamada başarısızlık, sadece ilerdeki maliyetleri artıracaktır.

Tablo 2.1 Bölgelere Göre İnsani Gelişme Endeksi

BÖLGE	1975	1997	Değişim
Marmara	0,627	0,801	0,174
Ege	0,573	0,757	0,184
İç Anadolu	0,549	0,736	0,187
Akdeniz	0,528	0,713	0,185
Karadeniz	0,504	0,694	0,190
Güneydoğu Anadolu	0,447	0,612	0,165
Doğu Anadolu	0,446	0,612	0,166
TÜRKİYE	0,530	0,720	0,190

İnsani Gelişme Endeksleri Türkiye Açısından Neleri Göstermektedir?

Bu rapor, insani gelişmenin dağılımındaki eşitsizliği vurgulamak için tüm iller için üç adet ek ayrıstırılmış endeks sağlamaktadır: Bunlar, Toplumsal Cinsiyete Göre Gelişme Endeksi (TCGE), Toplumsal Cinsiyet Güçlenme Ölçüsü (TCGÖ) ve İnsani Yoksulluk Endeksi (İYE)'dır. İlk ikisi, toplumsal cinsiyet eşitsizligine göre İGE'ni sınıflandırır. İYE ise ulusal İGE'den bağımsız olarak yoksullugun varlığı ve boyutuna işaret eder.

TCGE, İGE ile aynı değişkenlerle ölçülür: yaşam beklentisi, eğitim düzeyi ve gelir. Ancak, kadın ve erkekler arasındaki farklılıklarla göre ayarlanmıştır. Eğer her iki grup için ortalamalar aynı olsaydı, TCGE İGE ile örtüşürdü. Türkiye'deki her il için TCGE değeri, İGE'den düşüktür. Bu, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini göstermektedir. Yüksek insani gelişme kategorisindeki **Bursa** ve **İzmir**, toplumsal cinsiyet eşitsizliği gözönüne alındığında orta gelişme kategorisine düşmektedir.

Eşitsizlik, İGE ve TCGE sıralamalarını karşılaştırarak göreceli olarak belirlenebilir. On yedi ilin, İGE ve TCGE sıralaması aynıdır. Otuz altı ilde TCGE sıralaması İGE'ne göre daha yüksektir. Bu ortalama insani gelişme dağılımının, TCGE sıralaması İGE sıralamasına göre daha geride olan yirmiyedi ile göre daha adil olduğuna işaret etmektedir. Akdeniz'de **İçel**, İç Anadolu'da **Konya**, Ege

Bölgesi'nde **Afyon** ve Karadeniz Bölgesi'nde **Bartın** ve **Karabük**, insani gelişme endekslerinde toplumsal cinsiyet eşitsizliği bariz şekilde görülmektedir.

Toplumsal Cinsiyet Güçlenme Ölçüsü (TCGÖ), ekonomik ve sosyal katılım ve karar alma alanlarında, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini ölçmeyi amaçlamaktadır. Bu endeks, yapabilirlikten (capability) çok fırsatlar üzerine odaklanır. Türkiye'de elde veriler bulunan 73 il için TCGÖ hesaplanmıştır. Bu veriler, zamana göre homojen degildir. Yönetim ve idari pozisyonlara ait veriler 1990larındaki nüfus sayımından elde edilmiştir. İl ve belediye meclislerindeki koltuk sayıları, 1993 seçimlerinden elde edilmiştir. Gelir verileri 1997 yılına aittir. Endeks, Türkiye'ye özgüdür ve uluslararası karşılaştırmaya imkan vermeyen verilere dayanmaktadır. Seçilmiş iller için TCGÖ ve İGE sıralamalarını karşılaştırmak en bilgilendirici yaklaşımdır.

TCGÖ sıralamasında **Ankara** en üst sıradadır. **Bursa**'nın TCGÖ sıralaması İGE sıralamasından onbir sıra gerideştir. Karadeniz Bölgesi illerinden **Rize**, **Trabzon** ve **Gümüşhane**'nın TCGÖ sıralamaları, İGE sıralamalarına göre önemli miktarda düşüktür. Ancak en büyük farklılık, İGE ve TCGÖ arasındaki farkın yirmiüç olduğu **Konya**'da görülmektedir. Marmara Bölgesi'nde **Sakarya**, Ege Bölgesi'nde **Afyon**

ve İç Anadolu Bölgesi'nde **Kayseri** İGE ve TCGÖ sıralamalarında belirgin farklılık göstermektedir.

Bu raporda sunulan üçüncü ölçüt İnsani Yoksulluk Endeksi (İYE)'dır. İGE başarılılardaki ulusal ortalamayı ölçmek üzere tasarlanmıştır. İYE ise aşağıdaki göstergeleri kullanarak yoksulluğu ölçmeyi amaçlar:

Tablo 3.1 Aynı İGE ancak farklı İYE değeri olan iller

	İGE (%)	İYE (%)
Ardahan	62	16
Diyarbakır	62	29
Bartın	68	9
Sivas	68	15

Şekil 3.1 İnsani Yoksulluk Endeksinin Bileşenleri

Endeks	Yoksulluk Ölçütü
Yaşam Süresi	40 yaşına ulaşamayan nüfus yüzdesi
Bilgi	Erişkin okuryazarlık oranı
Gelir	Temiz su kaynağuna ulaşamayan nüfus yüzdesi Sağlık hizmetlerine ulaşamayan nüfus yüzdesi Orta ya da ileri derecede yetersiz beslenen çocukların yüzdesi

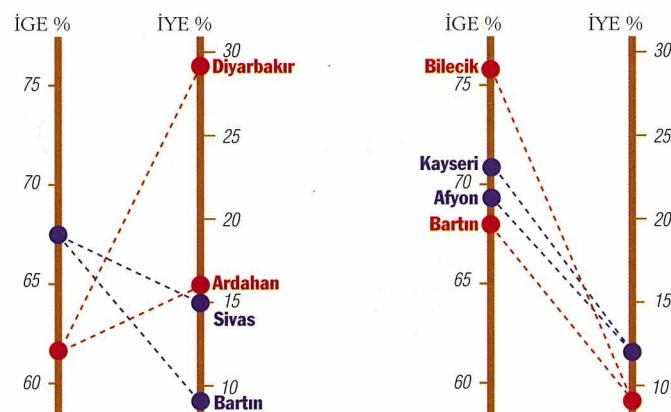
İGE değerleri gibi, İYE 0 ile 100 arası değişmektedir, ancak daha yüksek skorlar daha büyük yoksulluga işaret etmektedir. Türkiye illeri arasında İYE, **İstanbul**'da % 6'dan **Şırnak**'ta % 39 arasında değişmektedir. Seksen ilden on ilin endeks değerleri 10'un altındadır. Sadece 13 ilin endeksi %20'den yüksektir. Bunların üç tanesinin endeks değeri %30'dan yüksektir.

İller arasında İGE ve İYE sıralamaları arasında önemli farklar vardır, ancak İGE ve İYE arasında otomatik bir bağ bulunmamaktadır. Benzer İGE'leri olan iller arasında, İYE değeri düşük olan illerde kazanımların dağılımı daha adildir.

Örneğin, 1997'de **Ardahan** ve **Diyarbakır**'ın

Aynı İYE ancak farklı İGE olan iller

	İGE (%)	İYE (%)
Kayseri	71	12
Afyon	69	12
Bilecik	76	9
Bartın	68	9

İGE düzeyi aynıydı, ancak **Diyarbakır**'ın yoksulluk endeksi **Ardahan**'a göre daha yüksekti. Bu, **Diyarbakır**'da insanı gelişmenin **Ardahan**'a göre daha eşitsiz dagıldığının göstergesidir. 1997 yılında aynı İGE'lerine sahip **Sivas** ve **Bartın** için de aynı durum geçerlidir. **Sivas**'taki kazanımları **Bartın** ile karşılaştırıldığında eşitsizliğin daha büyük olduğuna işaret etmektedir. **Kayseri** ve **Afyon**'un yoksulluk endekleri aynı olmasına karşın, **Afyon** daha düşük İGE'ye sahiptir. Bu, insanı gelişmenin **Afyon**'da **Kayseri**'ye oranla daha adaletsiz olarak dagıldığını göstermektedir.

Politika Çıkarımları

Birinci ve ikinci bölümde sorulan sorular burada da geçerli olabilir: Türkiye'nin on yıldan az bir sürede yüksek insani gelişme kategorisine geçmesi mümkün müdür?

Daha önce de gösterildiği gibi, Türkiye'nin toplam gelişme endeksi çok iyi ilerlemektedir, ancak kazanımlar eşit olarak dağılmamıştır ve bu yönden bir iyileşme yoktur. **Ekonomik eşitsizlik, sadece bölge, gelir, bilgi ve toplumsal cinsiyet gruplarını değil, aynı zamanda haneler, yaşı ve yerleşim (kentsel-kırsal) gruplarını da ayırmaktadır.** Eşitsizlik, ekonomik verimsizlik ve savurganlık olduğu kadar suç, kaçakçılık, kontrollsüz kentleşme ve sosyal huzursuzluğa yol açmaktadır. Halen sürmekte olan örneğin, Güneydoğu ve Doğu Anadolu'yu hedefleyen bölgesel gelişme politikalarına ilaveten, toplumdaki en yoksul grupları hedefleyen dikkatle seçilmiş kısa dönem politikaları - daha adil ve sürdürülebilir insani gelişme için daha geniş bir programın parçası olarak - daha yüksek verimlilik ve büyümeye sağlayabilir, yüksek insani gelişme kategorisine geçiş sürecini kısaltabilir.

Kutu 3.1

Bu çalışmanın verileri ve yaklaşımı Ulusal İnsan Gelişme Raporu'na göre farklı olmakla beraber sonuçlar birbirini desteklemekte ve tamamlamaktadır. Aşağıdaki noktalar üzerinde durmak ilginç olabilir.

"Yakın dönemin büyük bölümünde Türkiye pozitif GSYİH büyümeye hızlarını sürdürmede başarılı olurken, istihdam yaratmada bu kada başarılı olamamıştır. 1970'ten beri üretken nüfusun istihdam oranı keskin bir şekilde azalmıştır. Bu, şu anda 20 yıl öncesine göre Türkiye'nin potansiyel işgücünün çok daha küçük bir kesiminin ekonomik olarak aktif ve işsahibi olduğunu gösterir. 1981-1997 arasında üretimde yaş grubundaki nüfus %3 büyümüşken aynı dönemde toplam istihdam sadece %1,5 artmıştır.

Dünya Bankası Ekonomik Reformlar, Yaşam Standartları ve Sosyal Refah Çalışma Raporu

Türkiye büyük ve çepeçevre eşitsizliklerin bulunduğu bir ülkedir. Bölgeler ve sosyal gruplar arası gelir farkları büyük ve süreklidir. Türkiye'deki toplam eşitsizliğin önemli bir kısmı, işgücü piyasasında karşılaşılan donanım, coğrafi ve fırsatlardaki farklar ile açıklanabilir. İki önemli değişken, eğitim ve istihdam statüsünün herbiri tüm eşitsizliğin beşte biri ile dörtte birini açıklar. Kırsal/kentsel farklar ülkedeki toplam eşitsizliğin %10'dan fazlasını açıklar. Bölgesel faktörler ise %11'ini açıklar.

Zamana dayalı karşılaştırmalar, bölgeler arasındaki eşitsizliğin büyüğünü göstermektedir. Bölgesel ortalamalardaki farklar ile açıklanabilecek eşitsizlik payı %10 oranında artmıştır. Benzer şekilde, 1975-1995 dönemi arası il düzeyindeki verileri kullanarak, iller arasındaki üretkenlik farklılıklarının küçülmek yerine daha da arttığını öğrenmekteyiz. Bu sadece üretkenlik düzeyleri için değil aynı zamanda üretkenlik büyümeye hızları için de geçerlidir. Dağılımın ortasındaki iller 20 yıllık dönemde bir miktar hareket gösterse de, dağılımın tepesinde ya da tabanındaki iller çok değişimmemektedir. 1975 yılındaki en yoksul 13 ilden 10'u 20 yıl sonra hala en alt %20'lik dilimde bulunmaktadır ve 1975 yılındaki en zengin 13 ilden 11'i 1995'te en üst %20'lik kentilde bulunmaktadır.

Uluslararası standart baz alındığında Türkiye'deki mutlak yoksulluk, düşüktür. Uluslararası karşılaştırma imkanı veren “Günde bir dolar” çizgisini kullandığımızda, aşırı derecede düşük bir yoksulluk oranı buluruz. Nüfusun sadece %2,5'unun aylık tüketimleri bu değerin altındadır. Bununla beraber mutlak yoksullğun aksine ekonomik olarak korunmaya muhtaçlık yaygın bir problemdir. Hanehalklarının önemli bir yüzdesi (%31) ve nüfusun önemli bir kısmının (%36) aylık tüketimleri ekonomik korunmaya muhtaçlık çizgisinin altındadır (Gıda çizgisi + yiyecek maddesi dışındaki malzemeler için ayrılan miktrara eşittir).

Parasal gelirlerin dağılımını kötüleştiren faktörlerin başında, işgücü piyasası ve eğitim düzeyine göre artan ücret farkları gelmektedir.

Devlet harcamaları, ekonomik olarak korunmaya muhtaç olanları hedeflemelidir. Yaşam standartlarını iyileştirecek ve yoksulluğu azaltacak anahtar bir stratejinin öğeleri: Büyüme ve fiyat istikrarına uygun bir makroekonomik ortam sağlamak... Tarım dışında istihdam yaratma karşıtı eğilimleri ortadan kaldırılmak... Tarım sektöründen kaynak akışını kolaylaştırmak ve sektördeki üretkenlik artışına uygun zemin hazırlamak... Eğitimde özellikle de fakir çocukların eğitimine yatırım yapmak... Devlet harcamalarını ekonomik olarak korunmaya muhtaç olanları hedefleyecek şekilde yeniden yönlendirmektir.

Sonuç

Kalkınma düzeyi ölçümlerinde gelir genellikle önceliklendirilmektedir. Ancak, tek başına gelir kalkınmışlık düzeylerinin belirlenmesinde yanlıltıcı olabilmektedir. Bir çok örnek, ulusal gelirde gözlemlenen büyümeyin, artan eşitsizlikler ve hatta mutlak yoksulluk oranları ile paralellik taşıdığını göstermektedir. Ulusal gelirde kaydedilen artışlar eşitsizlikleri de beraberinde getirebilmıştır. Buna karşı örnekler de bulunmaktadır: bazı ülkelerde artan ulusal gelirle beraber eşitsizlikler de kapanmıştır. Bundan dolayı, ulusal gelir artışı ve eşitsizlikler arasında oluşan ilişkinin tanımlanmasının araştırma ve kararlılık gerektiren bir çaba olduğu ortaya çıkmaktadır. Türkiye'nin özel durumuna gelince, eşitsizlik olgusu ile kişi başına düşen ulusal gelir artış trendleri arasındaki nedensellik ilişkisi hakkında yeterince bilgiye sahip değiliz. Eşitsizlik olgusu çoğu zaman pazar ilişkileri, kurumsal yapılar ve nüfus hareketleri de dahil bir çok birebirile ilintili, bağışık faktörlerin sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu karmaşık ilişkiyi anlamak ise zorlu bir iştir. Öte yandan, eşitsizlik olgusunu anlamaya yönelik adımlar yeni ve yapıcı politika seçeneklerine yol verebilecektir.

Hem 2001 İnsani Gelişme Raporu hem de bu Ulusal İnsani Gelişme Raporu Türkiye'nin kalkınma performansının artması için eğitim hayatının rol taşidine işaret etmektedir. 2001 İnsani Gelişme Raporu Türkiye'nin kalkınmışlık düzeyini uluslararası karşılaşmalarla sunmuş ve eğitimin Türkiye'nin daha yüksek kalkınma düzeylerine ulaşmasını engelleyen en önemli insanı kalkınma boyutu olduğu sonucuna varmıştır. Ulusal İnsani Gelişme Raporu ise Türkiye'deki mevcut kalkınmışlık farklılıklarına ve artan eşitsizliklere işaret ederek eğitimin kalkınma için hayatı rol taşidiği görüşünü savunmaktadır. Kalkınma süreci içinde eğitime yapılacak vurgu uygulamaya dönük politika seçenekleri sunabilmektedir. Düzenli bir şekilde eğitim olanaklarına erişimin artması ise bireylerin sağlık ve refah düzeyleri üzerine de kayda değer olumlu etki yaratacaktır. Böylece bir gelişme ise ulusal gelirin daha eşit dağılımına destek olabilecektir.

Gelecekteki İnsani Gelişme Raporları İçin Konular

İnsani gelişme konusu, elbette bu rapordaki güncelleştirilmiş endekslerinden daha derin ve zengindir. İnsani gelişmeye ilişkin gelecek konular kesinlikle, insanı gelişme endeksinin sadeleştirilmesi ve politik özgürlük yada insan hakları endeksinin geliştirmesini kapsayacaktır (Streeten 1999). Diğer bir araştırma alanı, bu göstergelerden bazlarının kesin anımlarının keşfedilmesi ve yorumlanması olacaktır. Bilgi okuryazarlık oranları ile ölçülmektedir, fakat yayınlanan kitap sayısı, biliminsanı sayısı veya fonksiyonel okuryazarlık oranları ile de ölçülebilirdi. Türkiye için hangi ölçüm en iyisidir? Artan boşanma oranları ve tek ebeveynli aileler gelişmenin pozitif göstergeleri midir? Türkiye ile ilgili göstergelerin seçimi, ağırlıkları, yorumları ve sebep-sonuç ilişkileri büyük oranda keşfedilmemiştir.

Türkiye'deki bölgesel farklılıklar yerinden yönetim, deregülasyon (yeniden düzenleme), özelleştirme ve liberalleşmeyi önemli konular haline getirmektedir. AB bölgesel politikalarına yaklaşıkça bunlar daha da önem kazanacaktır.

Araştırmaların başladığı ve devam etmekte olduğu diğer bir alan, kadınların gelişmedeki rolüdür. Ümit veren araştırma alanları, toplumsal cinsiyete duyarlı fayda, maliyet metodlarının geliştirilmesi, ulusal ve sosyal denge, farklı harcama şekillerinin mikrodüzeyde incelenmesi, tüketim, kadınlar ve erkekler tarafından tasarrufların ve boş zamanların değerlendirilmesi ve bu farkların çocukların refahını da kapsamak üzere hanehalkı refahı yönünden kullanımı.

Sosyal dışlanma ve yoksulluk araştırmaları da önemli konular haline gelecektir. Gelir grubuna özgü araştırmalar, örneğin gelir grubuna özgü fiyat endeksleri, yoksullğun azaltılmasında kamu harcamalarının rolü ve gelir dağılımı araştırma alanları olacaktır.

Bu çalışmalardan türetilen politikaların hayatı geçirilip etkin bir şekilde uygulanması ise hükümet üyeleri ve ilgili kamu kuruluşları arasında eşgüdümün yanı sıra yaşama ve yürütme erkiyle merkezi hükümet ve yerel yönetimlerin, kamu ve özel sektörün aralarında gerçek anlamda kurdukları işbirlikleriyle tek taraflı ve çok taraflı uluslararası kuruluşlarla oluşturulan ortaklıklarını gerektirecektir.

NOTLAR

¹ Bu endekslerin hesaplanması konusunda daha detaylı bilgi için teknik nota bakınız.

² Bu tamamen İGE faktörleriyle mekanik bir alıştırmadır.

³ Farklar esas olarak gelir verilerine bağlıdır. Küresel raporun gelir değerleri belli bir metodoloji ile tahmin edilmiştir. Türkiye'nin resmi istatistikleri ile karşılaşıldığında bu değer, yüksek gelir değerleri çıkarmaktadır. Bu da Türkiye'nin başardığı hızlı gelişmeyi küçük göstermektedir. Türkiye'yi kendi başına değerlendirmek için Tablo 1.2 daha uygundur. Ancak küresel raporda trend serileri uluslararası karşılaştırma için daha uygundur. Bu rapor tüm ülkeler için aynı metodolojiyi kullanmaktadır. Burada tüm trendler aynı yöndedir dolayısıyla karşılaştırmalar daha tutarlı olabilir. Yakın yıllarda sonuçlar heriki raporda da hemen hemen aynıdır, hangi kaynak kullanırsa kullanılsın mevcut durumlar için son değerlendirme değişmeyecektir.

⁴ 1990 yılında ilk küresel gelişme raporu yayınlandığında düşük (0-0,499), orta (0,500-0,799) ve yüksek (0,800-1,000) insani gelişme aralıkları tanımlanmıştır. Bu limitler, ampirik gözlemler ve sубjektif yargıyla oluşturulmuştur ancak teorik doğrulanması yoktur. Diğer bir deyişle, endeks değerinin kritik düzeylerine göre değil o anda ülkelerin sıralamasında göre ayarlanmıştır. Endeks değerlerini birçok kez değiştiren metodolojik değişiklikleri bu kritik değerlerin revizyonu takip etmemiştir. Bu gelişme düzeylerinin belli bir zaman dilimini yanı 1990'ın standartlarını yansıttığı unutulmamalıdır. Aşağıdaki gözlemle bu sav güçlendirilebilir: 1965 yılında Türkiye'nin İGE değeri 0,438'dir ve bugün bu değerle 174 ülke arasından sadece 152. sırada yer alabilir. Bu yorumu göre, Türkiye'nin düşükten orta insani gelişme kategorisine ilerlediği açıktır. Ancak, Türkiye'nin aynı İGE değeri ile (0,438) 1960'lardaki sıralamasının ne olacağı bilinmemektedir. Gelişme düzeyleri altmışlı yıllarda tanımlandığı şekilde tanımlanıyor olsaydı, düşük insani gelişme kategorisi için sınır 0,499'dan farklı olabilirdi.

⁵ Türkiye 1998'de 174 ülke arasında, 1975-1998 arası 100 ülke arasında orta sıradaydı.

⁶ Türkiye için yaşam serileri verileri Devlet Planlama Teşkilatı'nın internet sitesinden alınmıştır (www.dpt.gov.tr). Türkiye için sadece 1989'da yayınlanan bir yaşam tablosu bulunmaktadır. Aysel Alpay (1969) bir yanında Türk demografisi konusuda başka bir tablo yayımlamıştır (bkz. referanslar).

⁷ İller aynı büyüklükte olmadığı için, burada Türkiye'nin toplam nüfusundaki payları ile ağırlıklandırılmıştır. Gerçekte Türkiye'nin toplam İGE'si sadece altgrup endeksleri ve nüfus paylarıyla ilgili veriler üzerine tutarlı bir şekilde inşa edilemez. Ulusal nüfus için doğumda yaşam beklenisi ve ortalama okuryazarlık oranları, il düzeyindeki yaşam beklenisi ve okuryazarlık düzeylerinin ağırlıklı ortalamaları ile aynı olmayabilir. Bununla birlikte ağırlıklı ortalama, iller arasındaki farklılıklar karşılaştırmak için kullanışlı bir istatistiktir.

⁸ Bu karşılaştırmada kullanılan veriler 1999 ve sonrasını kapsamamaktadır. 1999 Ağustos ve Kasım'ında meydana gelen büyük depremlerin etkisi bu dökümdanda dikkate alınmamıştır.

REFERANSLAR

- Akder, A. Halis. 1994 "A means to Closing Gaps: Disaggregated Human Development Index", Occasional Paper 18. New York: Human Development Report Office.
- Alpay, Aysel. 1969. "Abridged Life-tables for Selected Regions and Cities of Turkey", in Turkish Demography, Proceedings of a Conference, edited by F.C. Shorter and B. Güvenç, Hacettepe University Publication No 7. Ankara.
- Hosgör, Seref. 1977. *Estimation of post-childhood life tables of provinces and regions in Turkey by using age and sex distributions and intercensal growth rates, 1985-1990*, Ph.D. dissertation, Institute of Populations Studies, Hacettepe University, Ankara.
- Shorter, F. C. and B. Güvenç (eds). Nd. Turkish Demography: Proceedings of a Conference, Ankara: Hacettepe University.
- OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development), 1999. National Accounts, Main Aggregates 1960-1997. Paris.
- , 2000. Main Economic Indicators, March 2000, Paris.
- Özütün, E., Hazinedar and O. N., Kaya, B. 1988. *Türkiye Gayri Safi Yurt İçi Hasılasının İller İtibarıyle Dağılımı, 1979-1986*. İstanbul Sanayi Odası Yayıni, No. 1988/8, İstanbul.
- DİE (Devlet İstatistik Enstitüsü), 1999. *Türkiye İstatistik Yıllığı*, Ankara.
- , 1999. *İntihar İstatistikleri 1997*, Ankara.
- , 1999. *Nüfus Sayımı İdaresi 1997*, Ankara.
- , 1999. *İl ve bölge merkezlerinden ölüm istatistikleri 1997*, Ankara.
- , 1997. *İşsizlik ve Ücret Yapısı*, Kasım 1994, Ankara.
- , 1993. *İl ve bölge istatistikleri 1993*, Ankara.
- , 1993. *Nüfus sayımı, nüfusun sosyal ve ekonomik özellikleri*, Ankara.
- , 1989. *Türkiye Demografik Araştırması 1989*, Ankara.
- , *Nüfusun sosyal ve ekonomik özellikleri* (her il için yıllık rapor serileri), Ankara.
- Streeten, P. 1999. *Looking Ahead: areas of future research in human development*. First Global Forum on Human Development, 29-31 July 1999, New York.
- T.C.Başbakanlık, Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü, APK Dairesi Başkanlığı, 1998. *Yolu ve Sağlıklı İçmesuyu Olmayan Köy Envanteri* (01.01.1998 Tarihi İtibarıyle). Ankara.
- T. C. Başbakanlık, Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, 1993.
- TESEV (Turkish Economic and Social Studies Foundation). 2000. *Regional Development and Rural Poverty*, edited by H.Akder, İstanbul.
- TÜSİAD (Turkish Industrialists and Businessmen's Association). 2000. *Türkiye'de Bireysel Gelir Dağılımı ve Yoksulluk, Avrupa ile bir Karşılaştırma*, İstanbul.
- World Bank, 2000. *TURKEY: Economic Reforms, Living Standards and Social Welfare Study*, Report No. 20029-TU, Washington, D.C.
- UNDP (United Nations Development Programme), 2000. *Human Development Report 2000*, New York: Oxford University Press.
- , 1999. *Human Development Report 1999*, New York: Oxford University Press.
- , 1998. *Human Development Report 1998*, New York: Oxford University Press.
- , 1997. *Human Development Report 1997*, New York: Oxford University Press.
- , 1996. *Human Development Report 1996*, New York: Oxford University Press.
- , 1995. *Human Development Report 1995*, New York: Oxford University Press.
- , 1995. *Türkiye İnsani Gelişme Raporu, 1995*, Ankara.

**İNSANİ GELİŞME
ENDEKSİ 1997**

İGE Sırası	Doğumda yaşam beklenisi 1997	Yetişkin okur-yazar oranı (%) 1997	Toplam okullaşma oranı (%) 1997	Kişi başına reel GSYİH (SGP \$) 1997	Yaşam Beklentisi Endeksi	Eğitim Endeksi	GSYİH Endeksi	İnsanı Gelişme Endeksi (IGE) değeri 1997	GSYİH sıralaması eksi IGE
Yüksek insani gelişime									
1 Kocaeli									
1 Kocaeli	74,8	90,8	65,3	16.991,8	0,83	0,82	0,86	0,837	0
2 Yalova	73,8	93,1	71,1	10.735,8	0,81	0,86	0,78	0,817	0
3 İstanbul	73,3	93,1	71,1	10.237,8	0,81	0,86	0,77	0,812	0
4 Bursa	76,2	88,8	71,1	7.420,2	0,85	0,83	0,72	0,801	11
5 İzmir	73,1	89,7	72,2	9.394,9	0,85	0,84	0,76	0,800	0
Orta insani gelişime									
6 Ankara	67,6	92,4	90,5	7.590,5	0,71	0,92	0,72	0,784	7
7 Mugla	72,9	88,6	58,4	8.776,2	0,80	0,79	0,75	0,777	0
8 Sakarya	76,2	87,4	60,7	5.861,6	0,85	0,79	0,68	0,773	20
9 Eskişehir	67,8	91,9	79,1	7.144,2	0,71	0,88	0,71	0,768	11
10 Bilecik	69,3	89,4	65,3	8.815,0	0,74	0,81	0,75	0,766	-4
11 Tekirdağ	70,1	89,9	66,5	7.678,9	0,75	0,82	0,72	0,766	-1
12 Balıkesir	73,5	84,7	68,8	5.868,0	0,81	0,79	0,68	0,761	15
13 Antalya	72,1	86,8	56,2	7.377,1	0,78	0,77	0,72	0,756	4
14 Kırklareli	66,0	90,7	61,9	9.453,1	0,68	0,81	0,76	0,751	-10
15 Aydın	73,7	84,0	55,0	6.557,9	0,81	0,74	0,70	0,751	8
16 Çanakkale	68,5	86,6	67,6	7.616,4	0,72	0,80	0,72	0,750	-4
17 Denizli	72,8	85,3	55,0	6.407,0	0,80	0,75	0,69	0,748	7
18 Edirne	65,8	87,7	76,1	7.409,4	0,68	0,84	0,72	0,748	-2
19 Manisa	72,2	82,5	55,0	7.193,8	0,79	0,73	0,71	0,745	0
20 Bolu	69,1	85,5	64,2	3.635,5	0,73	0,79	0,70	0,740	2
21 Burdur	65,9	88,0	72,2	5.893,9	0,68	0,83	0,68	0,730	4
22 İçel	67,4	86,9	53,9	7.534,4	0,71	0,76	0,72	0,729	-8
23 Zonguldak	67,1	83,0	58,4	7.965,6	0,70	0,75	0,73	0,727	-15
24 Konya	69,6	87,0	58,4	5.115,7	0,74	0,78	0,66	0,725	10
25 Artvin	67,5	83,3	66,5	5.878,8	0,71	0,78	0,68	0,722	1
26 Uşak	70,6	82,3	64,2	4.660,8	0,76	0,76	0,64	0,721	18
27 Adana	65,1	82,6	63,0	7.659,5	0,67	0,76	0,72	0,718	-16
28 Kayseri	67,2	85,1	66,5	4.954,0	0,70	0,79	0,65	0,715	13
29 Samsun	68,9	81,0	65,3	5.072,5	0,73	0,76	0,66	0,715	87
30 Trabzon	68,5	83,5	66,5	4.632,8	0,72	0,78	0,64	0,714	15
31 Nevşehir	65,3	85,5	56,2	6.980,4	0,67	0,76	0,71	0,713	-10
32 Kırıkkale	62,0	86,6	68,8	7.239,1	0,62	0,81	0,71	0,713	-14
33 Hatay	68,9	81,2	58,4	5.523,1	0,73	0,74	0,67	0,712	-2
34 Isparta	67,1	88,8	60,7	4.535,8	0,70	0,79	0,64	0,711	13
35 Kilis	70,9	80,1	52,7	5.042,4	0,76	0,71	0,65	0,710	4
36 Kütahya	67,9	84,0	58,4	5.059,6	0,72	0,75	0,65	0,708	2
37 Karabük	67,1	84,3	49,3	5.850,8	0,70	0,73	0,68	0,703	-8
38 Rize	64,3	82,3	67,6	5.600,7	0,66	0,77	0,67	0,700	-8
39 Gaziantep	70,9	75,9	52,7	4.921,6	0,76	0,68	0,65	0,699	3
40 Amasya	65,1	83,9	65,3	4.902,2	0,67	0,78	0,65	0,698	3

**İNSANİ GELİŞME
ENDEKSİ 1997**

İGE Sırası	Doğumda yaşam beklenisi 1997	Yetişkin okur-yazar oranı (%) 1997	Toplam okullaşma oranı (%) 1997	Kişi başına reel GSYİH (SGP \$) 1997	Yaşam Beklentisi Endeksi	Eğitim Endeksi	GSYİH Endeksi	İnsanı Gelişme Endeksi (IGE) değeri 1997	GSYİH sıralaması eksi İGE
41 Karaman	61,4	86,6	53,9	7.773,7	0,61	0,76	0,73	0,697	-32
42 Kırşehir	63,7	83,8	71,1	4.568,1	0,65	0,80	0,64	0,693	4
43 Afyon	69,0	84,9	49,3	3.824,3	0,73	0,73	0,61	0,690	11
44 Niğde	63,9	80,7	63,0	5.499,4	0,65	0,75	0,67	0,688	-12
45 Çorum	67,7	77,3	51,6	5.100,6	0,71	0,69	0,66	0,685	-10
46 Malatya	67,1	80,2	59,6	4.106,8	0,70	0,73	0,62	0,685	5
47 Bartın	67,1	94,7	49,3	2.789,6	0,70	0,80	0,56	0,685	20
48 Sivas	68,2	79,9	57,3	3.647,6	0,72	0,72	0,60	0,681	10
49 Giresun	65,3	77,4	57,3	5.076,9	0,67	0,71	0,66	0,678	-13
50 Osmaniye	65,1	82,6	63,0	3.690,7	0,67	0,76	0,60	0,677	7
51 Elazığ	63,6	75,0	67,6	5.020,8	0,64	0,73	0,65	0,674	-11
52 Kastamonu	63,9	73,8	57,3	5.469,2	0,65	0,68	0,67	0,667	-19
53 Tokat	65,3	78,3	51,6	4.279,2	0,67	0,69	0,63	0,664	-4
54 Sinop	65,6	77,3	55,0	3.736,0	0,68	0,70	0,60	0,660	2
55 Çankırı	65,7	82,3	44,7	3.416,9	0,68	0,70	0,59	0,655	5
56 Aksaray	62,8	79,6	55,0	3.942,9	0,63	0,71	0,61	0,652	-4
57 Ordu	67,3	77,3	43,5	3.326,4	0,71	0,66	0,58	0,650	4
58 Gümüşhane	65,6	80,7	51,6	2.854,2	0,68	0,71	0,56	0,649	7
59 Erzincan	60,6	83,4	43,5	4.359,0	0,59	0,70	0,63	0,641	-11
60 Yozgat	65,6	78,4	50,4	2.750,8	0,68	0,69	0,55	0,640	8
61 Bayburt	67,4	81,0	42,4	2.330,4	0,71	0,68	0,53	0,638	11
62 Erzurum	63,1	76,7	58,4	2.852,1	0,63	0,71	0,56	0,633	4
63 K.Maraş	61,4	77,3	47,0	3.871,8	0,61	0,67	0,61	0,630	-10
64 Ardahan	61,1	87,3	56,2	2.198,9	0,60	0,77	0,52	0,629	13
65 Diyarbakır	69,0	58,9	40,1	3.738,1	0,73	0,53	0,60	0,621	-10
66 Tunceli	60,3	76,4	42,4	4.195,1	0,59	0,65	0,62	0,621	-16
67 Adıyaman	63,9	69,8	48,1	2.683,9	0,65	0,63	0,55	0,608	2
68 İğdır	61,1	75,8	45,8	2.477,0	0,60	0,66	0,54	0,598	2
69 Kars	61,1	75,6	48,1	2.222,6	0,60	0,66	0,52	0,594	7
70 Batman	63,8	60,6	39,0	3.522,5	0,65	0,53	0,59	0,592	-11
71 Mardin	67,0	56,0	35,5	2.901,7	0,70	0,49	0,56	0,585	-8
72 Şanlıurfa	64,8	58,1	36,7	2.962,0	0,66	0,51	0,57	0,580	-10
73 Siirt	64,4	57,2	35,5	2.901,7	0,66	0,50	0,56	0,573	-9
74 Van	64,4	58,6	43,5	2.270,0	0,66	0,54	0,52	0,571	-1
75 Bingöl	60,3	64,5	37,8	2.224,8	0,59	0,56	0,52	0,554	0
76 Bitlis	60,6	63,4	27,5	2.196,7	0,59	0,51	0,52	0,541	2
77 Muş	62,8	60,6	29,8	1.644,9	0,63	0,50	0,47	0,534	2
78 Hakkari	61,4	56,1	22,9	2.263,6	0,61	0,45	0,52	0,526	-4
79 Ağrı	61,2	60,2	32,1	1.603,9	0,60	0,51	0,46	0,525	1
Düyük insanı gelişme									
80 Şırnak	58,3	44,5	28,7	2.354,1	0,56	0,39	0,53	0,492	-9

TOPLUMSAL CİNSİYETE BAĞLI İNSANİ GELİŞME ENDEKSİ	İGE Sırası	Cinsiyete göre İGE Sırası	Cinsiyete göre İGE değeri 1997	Doğumda yaşam beklenisi		Yetişkin okur-yazar oranı		Toplam Okullaşma oranı		Kişi başına GSYİH (SGP\$)		İGE eksi cinsiyete göre İGE
				(%) 1997 Kadın	(%) 1997 Erkek	(%) 1997 Kadın	(%) 1997 Erkek	(%) 1997 Kadın	(%) 1997 Erkek	(%) 1997 Kadın	(%) 1997 Erkek	
Yüksek insani gelişme												
1 Kocaeli	1	0,834	78,0	72,0	84,5	97,1	59,4	70,2	12.362	21.273	0	
2 Yalova	2	0,812	76,4	70,7	88,0	98,2	66,2	74,6	8.095	13.316	0	
3 İstanbul	3	0,810	76,4	70,7	88,0	98,2	66,2	74,6	8.235	12.087	0	
4 Bursa	5	0,796	79,4	73,4	82,7	95,3	62,5	79,1	5.845	8.959	-1	
5 İzmir	4	0,795	75,9	70,7	83,7	96,0	68,2	75,0	6.504	12.150	1	
Orta insani gelişme												
6 Ankara	6	0,781	72,9	62,8	86,9	98,0	86,8	93,0	6.367	8.755	0	
7 Mugla	8	0,774	75,7	70,6	82,2	94,8	56,8	59,0	5.962	11.345	-1	
8 Sakarya	11	0,767	79,3	73,3	79,8	95,5	51,2	68,8	4.617	7.080	-3	
9 Eskişehir	7	0,763	73,1	62,8	87,0	97,4	70,8	86,7	5.879	8.399	2	
10 Bilecik	13	0,763	72,0	66,9	83,2	95,6	58,1	69,7	6.839	10.651	-3	
11 Tekirdağ	9	0,764	72,9	67,7	84,6	94,8	65,3	66,4	5.855	9.265	2	
12 Balıkesir	10	0,757	75,7	71,6	78,0	91,6	63,2	72,5	4.593	7.091	2	
13 Antalya	16	0,751	74,7	69,9	79,4	94,1	52,4	58,7	4.907	9.658	-3	
14 Kırklareli	15	0,750	65,0	67,1	85,6	95,5	67,0	57,9	7.207	11.393	-1	
15 Aydın	17	0,744	76,1	71,5	75,9	92,4	50,6	57,3	4.564	8.514	-2	
16 Çanakkale	14	0,748	71,1	66,1	80,9	92,3	66,6	67,0	5.909	9.188	2	
17 Denizli	18	0,741	75,3	70,5	76,8	94,1	51,9	57,8	4.476	8.300	-1	
18 Edirne	12	0,746	68,4	63,6	80,9	92,9	77,3	79,6	5.704	8.929	6	
19 Manisa	20	0,737	74,6	70,0	73,9	91,5	49,6	58,3	5.006	9.332	-1	
20 Bolu	19	0,735	71,0	67,3	78,1	94,0	54,0	74,5	5.253	8.014	1	
21 Burdur	21	0,724	68,0	64,1	81,1	95,0	65,4	77,9	3.979	7.741	0	
22 İçel	30	0,722	69,7	65,4	79,7	94,4	48,0	57,9	5.101	9.879	-8	
23 Zonguldak	23	0,719	70,7	63,6	74,6	92,4	48,9	68,1	6.358	9.654	0	
24 Konya	31	0,719	72,1	67,1	79,3	95,5	50,1	65,1	3.548	6.688	-7	
25 Artvin	22	0,714	69,7	65,5	74,9	92,7	58,1	74,1	4.727	7.082	3	
26 Uşak	24	0,712	73,8	67,4	73,0	92,4	57,5	71,0	3.284	6.055	2	
27 Adana	25	0,713	67,7	62,7	73,5	92,3	54,8	70,6	7.224	8.088	2	
28 Kayseri	27	0,708	69,5	65,0	76,2	94,6	57,4	73,5	4.104	5.803	1	
29 Samsun	26	0,706	71,5	66,2	72,3	91,0	55,8	74,8	4.115	6.089	3	
30 Trabzon	28	0,704	71,7	65,2	73,2	95,0	55,6	76,2	3.745	5.573	2	
31 Nevşehir	34	0,707	66,3	64,5	76,7	95,0	50,4	61,6	5.783	8.194	-3	
32 Kırıkkale	29	0,707	64,3	59,8	78,3	95,3	57,0	78,9	5.944	8.489	3	
33 Hatay	33	0,702	71,7	66,1	70,7	92,2	52,3	62,4	3.794	7.241	0	
34 Isparta	37	0,705	69,5	65,0	81,7	96,0	54,8	64,4	3.044	5.934	-3	
35 Kilis	32	0,708	73,4	68,5	73,7	87,8	45,5	60,1	4.678	5.383	3	
36 Kütahya	38	0,700	71,1	64,8	76,6	91,8	47,0	68,9	3.541	6.569	-2	
37 Karabük	44	0,696	70,1	63,6	76,2	93,4	40,9	57,3	4.829	6.854	-7	
38 Rize	35	0,681	66,6	61,9	70,8	95,8	53,5	82,7	4.573	6.727	3	
39 Gaziantep	39	0,692	73,4	68,5	62,6	89,4	45,5	60,1	4.458	5.375	0	
40 Amasya	36	0,693	67,3	63,1	77,1	91,2	57,0	72,3	3.883	5.907	4	

**TOPLUMSAL
CİNSİYETE BAĞLI
İNSANİ GELİŞME
ENDEKSİ**

İGE Sırası	Cinsiyete göre İGE Sırası	Cinsiyete göre İGE değeri 1997	Doğumda yaşam beklenisi		Yetişkin okur-yazar oranı		Toplam Okullaşma oranı		Kişi başına GSİYH (SGP\$)		İGE eksici cinsiyete göre İGE	
			(%) 1997 Kadın	(%) 1997 Erkek	(%) 1997 Kadın	(%) 1997 Erkek	(%) 1997 Kadın	(%) 1997 Erkek	(%) 1997 Kadın	(%) 1997 Erkek		
41 Karaman	43	0,690	63,8	58,8	80,6	93,5	46,5	60,1	6.521	9.073	-2	
42 Kırşehir	40	0,684	65,5	61,8	75,8	93,0	61,4	79,8	2.858	6.383	2	
43 Afyon	50	0,682	71,6	66,4	76,4	94,1	41,0	58,1	2.690	4.963	-7	
44 Nigde	41	0,679	66,2	61,5	70,0	93,1	51,4	76,2	4.642	6.412	3	
45 Çorum	47	0,677	69,8	65,6	69,4	86,7	41,6	62,7	4.157	6.114	-2	
46 Malatya	42	0,678	69,5	64,9	69,6	91,1	51,1	66,8	3.651	4.554	4	
47 Bartın	54	0,679	70,7	63,6	90,2	100,0	40,9	57,3	2.237	3.364	-7	
48 Sivas	45	0,674	70,7	65,7	69,5	90,8	48,0	67,2	3.247	4.049	3	
49 Giresun	48	0,668	67,7	62,9	64,7	91,1	50,9	61,7	4.073	6.105	1	
50 Osmaniye	49	0,672	67,7	62,7	73,5	92,3	54,8	70,6	2.512	4.867	1	
51 Elazığ	46	0,662	65,2	62,1	61,5	89,4	51,0	83,7	4.500	5.549	5	
52 Kastamonu	51	0,655	65,4	62,3	64,3	85,1	45,7	68,7	4.446	6.585	1	
53 Tokat	53	0,656	67,5	63,2	69,8	87,8	42,6	59,9	3.449	5.134	0	
54 Sinop	52	0,660	68,2	62,9	70,0	86,1	46,1	64,9	3.053	4.488	2	
55 Çankırı	59	0,649	62,2	64,3	74,6	90,7	36,9	52,2	2.822	4.016	-4	
56 Aksaray	55	0,642	64,7	60,7	69,4	91,6	45,4	63,9	3.357	4.579	1	
57 Ordu	57	0,642	69,4	65,4	66,6	89,1	37,6	48,6	2.677	3.996	0	
58 Gümüşhane	56	0,638	68,0	63,2	70,8	92,4	40,6	62,9	2.333	3.415	2	
59 Erzincan	61	0,638	62,9	58,5	73,3	92,9	40,2	46,4	3.803	4.867	-2	
60 Yozgat	58	0,633	68,0	63,2	68,8	89,3	41,9	59,2	2.320	3.204	2	
61 Bayburt	64	0,631	69,9	64,9	70,7	92,5	35,0	49,6	1.894	2.784	-3	
62 Erzurum	60	0,624	64,4	61,8	63,8	90,1	44,9	71,4	2.543	3.156	2	
63 K.Maraş	65	0,617	63,3	59,1	65,5	89,5	40,0	53,5	2.662	5.062	-2	
64 Ardahan	62	0,624	63,8	58,4	78,7	95,1	46,9	66,1	1.999	2.389	2	
65 Diyarbakır	63	0,604	71,4	66,7	39,0	78,4	30,9	49,0	3.398	4.064	2	
66 Tunceli	66	0,616	62,7	57,9	65,7	87,3	41,9	41,3	3.714	4.663	0	
67 Adıyaman	67	0,597	66,2	61,6	55,1	85,2	39,5	56,7	2.469	2.889	0	
68 İğdır	69	0,593	63,8	58,4	63,9	91,7	35,5	56,4	2.202	2.749	-1	
69 Kars	68	0,586	63,8	58,4	62,9	88,5	42,2	51,9	1.984	2.458	1	
70 Batman	70	0,573	66,2	61,5	40,7	80,2	28,1	48,7	3.204	3.826	0	
71 Mardin	71	0,566	69,6	64,7	35,3	76,9	28,3	42,5	2.659	3.139	0	
72 Şanlıurfa	72	0,562	67,3	62,5	37,9	77,6	27,7	45,6	2.690	3.218	0	
73 Siirt	74	0,551	66,5	62,4	37,0	77,2	23,2	46,4	2.669	3.123	-1	
74 Van	73	0,551	64,9	64,1	39,2	78,0	29,3	57,8	2.047	2.485	1	
75 Bingöl	75	0,542	62,3	58,2	49,7	80,3	28,7	47,8	2.005	2.447	0	
76 Bitlis	77	0,526	63,0	58,5	45,5	80,5	18,1	36,1	1.957	2.420	-1	
77 Muş	76	0,514	65,2	60,6	39,4	81,6	21,5	38,0	1.482	1.801	1	
78 Hakkari	79	0,500	63,9	59,4	30,0	77,0	16,5	28,4	1.899	2.569	-1	
79 Ağrı	78	0,505	63,2	59,3	39,8	80,9	21,9	41,9	1.452	1.752	1	
Düşük insanı geliştirme		80 Şırnak	0,466	60,7	56,4	20,7	65,0	22,3	33,4	2.081	2.593	0

**TOPLUMSAL
CİNSİYET GÜÇLENDİRME
ÖLÇÜSÜ**

İGE Sırası	Toplumsal Cinsiyet Güçlendirme Ölçüsü (TCGÖ) sırası	Yerel Yönetim Meclislerinde temsil (% kadın)	Yöneticiler (% kadın)	Profesyonel ve teknik eleman (% kadın)	Gelir Payı (% kadın)	TCGÖ Değeri
Yüksek insani gelişme						
1 Kocaeli						
2 İstanbul	4	0,2	5,0	28,7	37,2	0,305
3 Bursa	2	3,8	8,9	34,2	38,6	0,318
4 İzmir	14	0,7	5,0	31,8	38,9	0,247
Orta insani gelişme						
5 Ankara						
6 Muğla	1	4,1	13,9	36,7	40,9	0,350
7 Sakarya	5	1,2	7,2	31,6	32,4	0,279
8 Eskişehir	26	1,1	4,1	24,1	39,0	0,216
9 Bilecik	8	1,0	6,1	34,0	41,0	0,265
10 Tekirdağ	19	0,0	4,7	26,8	37,4	0,230
11 Balıkesir	6	1,6	5,1	35,0	35,5	0,270
12 Antalya	18	0,8	4,5	31,3	38,3	0,235
13 Kırklareli	16	0,4	6,0	30,9	31,9	0,241
14 Aydın	7	0,4	5,5	34,8	35,3	0,269
15 Çanakkale	13	0,7	5,8	34,3	34,5	0,259
16 Denizli	15	0,6	5,3	32,0	37,2	0,256
17 Edirne	9	0,1	4,0	30,9	34,6	0,217
18 Manisa	25	0,4	5,0	39,0	36,3	0,247
19 Bolu	21	0,1	3,3	31,1	34,4	0,220
20 Burdur	17	0,2	4,8	28,5	39,5	0,235
21 İçel	29	0,0	4,4	30,7	33,1	0,215
22 Zonguldak	12	1,2	4,4	33,3	33,2	0,249
24 Konya	10	1,8	5,3	28,9	40,9	0,253
24 Artvin	46	0,0	2,4	25,1	41,5	0,182
25 Uşak	35	0,0	3,3	25,7	41,1	0,195
26 Adana	31	0,6	2,4	31,2	35,4	0,205
27 Kayseri	11	0,0	6,4	31,9	46,8	0,249
28 Samsun	41	0,0	2,6	26,6	41,4	0,187
29 Trabzon	20	1,6	3,6	31,4	41,8	0,225
30 Nevşehir	44	0,0	3,2	26,8	41,6	0,185
31 Nevşehir	28	0,0	4,8	26,2	41,7	0,215
32 Kırıkkale	26	0,0	2,9	21,3	40,3	0,219
33 Hatay	30	0,4	3,7	32,2	34,2	0,218
34 Isparta	23	0,2	6,0	30,3	33,3	0,217
35 Kütahya	54	0,4	2,0	23,1	34,9	0,187
36 Rize	52	0,0	2,2	23,2	42,7	0,174
37 Gaziantep	55	0,6	1,8	28,3	44,8	0,194
38 Amasya	27	1,1	3,6	31,0	39,3	0,216
39 Karaman	22	0,0	3,9	25,2	42,7	0,219
40 Kırşehir	52	0,0	2,6	24,5	43,4	0,177
41 Afyon	55	0,0	2,8	25,7	35,2	0,173

**TOPLUMSAL
CİNSİYET GÜÇLENDİRME
ÖLÇÜSÜ**

İGE Sırası	Toplumsal Cinsiyet Güçlendirme Ölçüsü (TCGÖ) sırası	Yerel Yönetim Meclislerinde temsil (% kadın)	Yöneticiler (% kadın)	Profesyonel ve teknik eleman (% kadın)	Gelir Payı (% kadın)	TCGÖ Değeri
41 Nigde	32	0,0	2,7	32,8	43,5	0,204
42 Çorum	50	0,3	2,0	24,1	42,2	0,181
43 Malatya	42	0,0	1,5	29,5	41,0	0,186
44 Sivas	56	0,0	2,5	25,7	41,5	0,173
45 Giresun	43	0,4	3,8	28,0	40,6	0,186
46 Elazığ	49	0,0	1,7	25,6	45,1	0,182
47 Kastamonu	57	0,0	2,6	23,1	42,4	0,172
48 Tokat	38	0,5	3,8	26,6	40,9	0,191
49 Sinop	33	0,0	4,9	30,4	42,8	0,199
50 Çankırı	53	0,0	3,4	24,8	41,5	0,174
51 Aksaray	37	0,0	7,7	24,5	44,3	0,192
52 Ordu	45	0,6	2,6	28,6	40,9	0,183
53 Gümüşhane	70	0,0	1,5	20,1	42,3	0,135
54 Erzincan	47	0,5	2,4	27,1	41,7	0,182
55 Yozgat	66	0,0	0,9	22,3	47,3	0,147
56 Bayburt	69	0,0	0,7	22,4	46,1	0,138
57 Erzurum	48	0,0	3,0	26,8	44,2	0,182
58 K.Maraş	58	0,0	1,7	25,1	34,1	0,171
59 Diyarbakır	39	0,0	2,7	28,7	44,5	0,189
60 Tunceli	34	0,0	2,1	34,2	43,7	0,195
61 Adıyaman	59	0,0	2,3	24,4	45,2	0,161
62 Kars	51	0,7	1,8	29,4	44,3	0,180
63 Batman	72	0,0	1,2	18,3	43,5	0,134
64 Mardin	65	0,0	2,2	19,9	45,2	0,147
65 Şanlıurfa	63	0,0	1,5	21,4	43,1	0,150
66 Siirt	67	0,0	1,8	19,4	44,9	0,143
67 Van	60	0,0	1,2	25,9	45,1	0,156
68 Bingöl	68	0,0	0,4	24,4	45,3	0,142
69 Bitlis	61	0,0	0,7	26,1	42,9	0,150
70 Muş	62	0,0	1,0	26,5	44,1	0,150
71 Hakkari	71	0,0	1,1	19,6	38,2	0,135
72 Ağrı	64	0,0	0,8	26,9	44,7	0,149
Düşük insanı gelişme						
73 Şırnak	73	0,0	1,2	14,6	40,4	0,113

**İNSANİ YOKSULLUK
ENDEKSİ**

İGE Sırası	İYE Sırası	Kırk yaşıdan önce öleceklerin nüfus içindeki oranı (1990-95)	Orta ve şiddetli düzeyde az beslenmiş beş yaş altı çocukların oranı (%)	Sağlık hizmetlerine erişimden memnun olmayanların oranı (%)	Sağlıklı suya erişimi olmayan nüfus (%)	Yetişkin okur-yazar oranı (%) 1997	İnsanı yoksulluk endeksi (İYE) değer (%)	İYE sırası endeksi İGE sırası
Yüksek insanı gelişme								
1 Kocaeli	2	5,0	6	..	0,0	9	7	1
2 İstanbul	1	6,2	6	..	0,0	7	6	-1
3 Bursa	4	4,0	6	..	0,0	11	8	1
4 İzmir	3	6,3	6	..	0,0	10	8	-1
Orta insanı gelişme								
5 Ankara	11	12,0	8	..	0,0	8	9	6
6 Muğla	7	6,5	10	..	3,8	11	9	1
7 Sakarya	6	4,0	6	..	0,0	13	9	-1
8 Eskişehir	9	11,8	8	..	0,0	8	9	1
9 Bilecik	10	9,9	8	..	0,1	11	9	1
10 Tekirdağ	5	9,2	6	..	0,1	10	8	-5
11 Balıkesir	18	6,0	6	..	0,0	15	11	7
12 Antalya	12	7,2	10	..	1,1	13	10	0
13 Kırklareli	14	13,4	6	..	0,0	9	10	1
14 Aydın	21	5,9	6	..	0,2	16	11	7
15 Çanakkale	17	10,8	6	..	0,0	13	11	2
16 Denizli	16	6,6	6	..	0,3	15	11	0
17 Edirne	24	13,8	6	..	0,1	13	12	7
18 Manisa	27	7,1	6	..	0,9	17	12	9
19 Bolu	19	10,2	8	..	0,6	14	11	0
20 Burdur	22	13,6	10	..	0,3	12	11	2
21 İçel	20	11,9	10	..	0,5	13	11	-1
22 Zonguldak	33	12,4	8	..	1,0	17	13	11
24 Konya	13	9,7	8	..	0,3	13	10	-10
24 Artvin	32	11,9	8	..	0,3	17	13	8
25 Uşak	31	8,8	8	..	1,5	18	13	6
26 Adana	38	14,7	10	..	0,1	17	14	12
27 Kayseri	25	12,2	8	..	0,0	15	12	-2
28 Samsun	36	10,5	8	..	2,3	19	14	8
29 Trabzon	29	10,9	8	..	0,0	17	13	0
30 Nevşehir	30	14,3	8	..	0,0	14	13	0
31 Kırıkkale	48	18,4	30	..	0,1	13	16	17
32 Hatay	35	10,5	10	..	0,0	19	14	3
33 Isparta	15	12,3	10	..	0,0	11	10	-18
34 Kilis	39	8,4	10	..	1,1	20	14	5
35 Kütahya	26	11,5	8	..	1,0	16	12	-9
36 Karabük	28	12,4	8	..	1,0	16	13	-8
37 Rize	41	15,6	8	..	0,0	18	15	4
38 Gaziantep	58	8,4	10	..	0,3	24	17	20
39 Amasya	34	14,6	8	..	0,0	16	13	-5
40 Karaman	43	19,2	8	..	0,8	13	15	3

**İNSANİ YOKSULLUK
ENDEKSİ**

İGE Sırası	İYE Sırası	Kırk yaşından önce öleceklerin nüfus içindeki oranı (1990-95)	Orta ve şiddetli düzeyde az beslenmiş beş yaş altı çocukların oranı (%)	Sağlık hizmetlerine erişimden memnun olmayanların oranı (%)	Sağlıklı suya erişimi olmayan nüfus (%)	Yetişkin okur-yazar oranı (%) 1997	İnsanı yokluk endeksi (İYE) değer (%)	İYE sırası endeksi İGE sırası
41 Kırşehir	40	16,4	8	0,0	16	14	-1
42 Afyon	23	10,3	8	..	0,1	15	12	-19
43 Niğde	47	16,1	8	..	0,0	19	16	4
44 Çorum	52	11,7	8	..	1,6	23	16	8
45 Malatya	44	12,3	19	..	0,2	20	15	-1
46 Bartın	8	12,4	8	..	1,4	5	9	-38
47 Sivas	45	11,2	19	..	1,9	20	15	-2
48 Giresun	57	14,4	8	..	2,6	23	17	9
49 Elazığ	60	16,4	19	..	0,0	25	19	11
50 Kastamonu	61	16,2	8	..	4,7	26	20	11
51 Tokat	51	14,5	8	..	0,4	22	16	0
52 Sinop	56	14,1	8	..	0,6	23	17	4
53 Çankırı	37	14,0	8	..	2,6	18	14	-16
54 Aksaray	55	17,5	8	..	0,2	20	17	1
55 Ordu	53	12,1	8	..	0,8	23	17	-2
56 Gümüşhane	46	14,1	19	..	2,1	19	15	-10
57 Erzincan	54	20,1	19	..	0,8	17	17	-3
58 Yozgat	50	14,1	8	..	1,2	22	16	-8
59 Bayburt	42	12,0	19	..	0,0	19	15	-17
60 Erzurum	59	17,0	19	..	0,7	23	18	-1
61 K.Maraş	65	19,4	19	..	17,4	23	20	4
62 Ardahan	49	19,6	19	..	10,5	13	16	-13
63 Diyarbakır	72	10,3	19	..	5,5	41	29	9
64 Tunceli	63	20,5	19	..	1,4	24	20	-1
65 Adıyaman	66	16,2	19	..	1,4	30	22	1
66 Iğdır	62	19,6	19	..	1,8	24	20	-4
67 Kars	64	19,6	19	..	2,3	24	20	-3
68 Batman	69	16,2	19	..	5,4	39	28	1
69 Mardin	76	12,4	19	..	2,9	44	31	7
70 Şanlıurfa	74	15,0	19	..	6,7	42	30	4
71 Siirt	75	15,5	19	..	2,4	43	30	4
72 Van	73	15,4	19	..	2,4	41	29	1
73 Bingöl	67	20,5	19	..	0,6	35	26	-6
74 Bitlis	68	20,1	19	..	0,3	37	27	-6
75 Muş	70	17,4	19	..	2,9	39	28	-5
76 Hakkari	77	19,0	19	..	0,3	44	31	1
77 Ağrı	71	19,4	19	..	4,0	40	29	-6
Düşük insanı gelişme								
78 Şırnak	78	22,8	19	..	4,5	56	39	0

**İNSANİ GELİŞMEDE
TRENDLER 1975**

İGE Sırası	Doğumda yaşam beklenisi 1975	Yetişkin okur-yazar oranı (%) 1975	Toplam okullaşma oranı (%) 1975	Kişi başına reel GSYİH (SGP \$) 1975	Yaşam Beklenti Endeksi	Eğitim Endeksi	GSYİH Endeksi	İnsanı Gelişme Endeksi (IGE) değeri 1975	GSYİH sıralaması eksi İGE
Orta insanı gelişme									
1 İstanbul	64,3	83,1	62,8	3.291	0,65	0,76	0,58	0,667	1
2 Kocaeli	65,5	74,8	51,2	3.731	0,68	0,67	0,60	0,650	-1
3 İzmir	64,1	76,7	57,7	2.308	0,65	0,70	0,52	0,626	0
4 Bursa	66,8	71,0	53,8	2.010	0,70	0,65	0,50	0,617	2
5 Ankara	58,8	77,7	65,6	1.736	0,56	0,74	0,48	0,592	3
6 Eskişehir	59,5	77,1	62,7	1.745	0,57	0,72	0,48	0,592	1
7 Balıkesir	64,4	69,1	56,8	1.613	0,66	0,65	0,46	0,590	6
8 Sakarya	66,8	67,9	48,2	1.421	0,70	0,61	0,44	0,584	11
9 İçel	58,8	69,6	53,3	2.011	0,56	0,64	0,50	0,569	-4
10 Aydın	64,6	66,0	47,3	1.468	0,66	0,60	0,45	0,569	8
11 Tekirdağ	61,4	73,0	42,4	1.663	0,61	0,63	0,47	0,568	-2
12 Muğla	63,9	68,7	48,4	1.289	0,65	0,62	0,43	0,565	15
13 Antalya	63,2	67,4	48,5	1.391	0,64	0,61	0,44	0,562	7
14 Bilecik	60,7	71,3	46,5	1.524	0,60	0,63	0,45	0,560	2
15 Manisa	63,3	64,1	43,7	1.643	0,64	0,57	0,47	0,559	-5
16 Denizli	63,8	64,4	51,6	1.298	0,65	0,60	0,43	0,559	10
17 Çanakkale	60,0	70,0	46,8	1.624	0,58	0,62	0,47	0,557	-5
18 Zonguldak	58,9	63,3	53,7	2.046	0,56	0,60	0,50	0,556	-14
19 Kırklareli	57,9	75,5	42,0	1.578	0,55	0,64	0,46	0,551	-4
20 Edirne	57,7	72,1	45,8	1.636	0,54	0,63	0,47	0,548	-9
21 Bolu	60,5	67,4	49,2	1.360	0,59	0,61	0,44	0,547	1
22 Uşak	61,8	60,0	58,5	1.208	0,61	0,60	0,42	0,542	9
23 Kayseri	58,9	65,5	57,0	1.327	0,57	0,63	0,43	0,541	2
24 Adana	57,0	65,6	54,6	1.579	0,53	0,62	0,46	0,538	-10
25 Burdur	57,8	66,4	51,2	1.485	0,55	0,61	0,45	0,537	-8
26 Konya	59,5	66,8	49,3	1.254	0,57	0,61	0,42	0,535	2
27 Isparta	59,1	69,1	50,9	1.147	0,57	0,63	0,41	0,535	8
28 Kütahya	59,5	62,8	47,5	1.354	0,58	0,58	0,43	0,529	-5
29 Artvin	59,2	65,0	52,6	1.152	0,57	0,61	0,41	0,529	5
30 Gaziantep	62,1	54,9	47,3	1.353	0,62	0,52	0,43	0,526	-6
31 Nevşehir	57,3	65,6	51,5	1.245	0,54	0,61	0,42	0,523	-2
32 Samsun	60,4	57,2	50,0	1.239	0,59	0,55	0,42	0,519	-2
33 Rize	56,4	60,4	55,1	1.360	0,52	0,59	0,44	0,515	-12
34 Hatay	60,3	58,2	49,9	1.102	0,59	0,55	0,40	0,514	2
35 Afyon	60,4	60,8	45,6	1.046	0,59	0,56	0,39	0,513	4
36 Amasya	57,1	62,3	52,4	1.191	0,53	0,59	0,41	0,513	-4
37 Trabzon	60,0	58,9	48,9	970	0,58	0,56	0,38	0,506	8
38 Kırşehir	55,8	58,7	55,5	1.168	0,51	0,58	0,41	0,500	-5
Düşük insanı gelişme									
39 Malatya	58,8	57,8	50,7	935	0,56	0,55	0,37	0,497	10
40 Çankırı	57,6	61,7	45,2	968	0,54	0,56	0,38	0,495	6

**İNSANİ GELİŞMEDE
TRENDLER 1975**

İGE Sırası	Doğumda yaşam beklenisi 1975	Yetişkin okur-yazar oranı (%) 1975	Toplam okullaşma oranı (%) 1975	Kişi başına reel GSYİH (SGP \$) 1975	Yaşam Beklentisi Endeksi	Eğitim Endeksi	GSYİH Endeksi	İnsanı Gelişme Endeksi (IGE) değeri 1975	GSYİH sıralaması eksi IGE
41 Sivas	59,8	55,4	51,1	822	0,58	0,54	0,35	0,490	15
42 Çorum	59,4	53,8	47,2	965	0,57	0,52	0,38	0,489	5
43 Giresun	57,2	55,7	50,9	1.029	0,54	0,54	0,39	0,489	-2
44 Elazığ	55,7	57,3	53,3	1.066	0,51	0,56	0,39	0,489	-6
45 Tokat	57,2	57,0	48,6	912	0,54	0,54	0,37	0,483	5
46 Nigde	56,0	57,1	48,1	973	0,52	0,54	0,38	0,473	-2
47 Erzincan	53,1	61,4	47,8	961	0,47	0,57	0,38	0,471	1
48 Sinop	57,5	55,3	47,4	789	0,54	0,53	0,34	0,471	9
49 Gümüşhane	58,1	57,7	47,6	671	0,55	0,54	0,32	0,471	14
50 Kastamonu	56,0	52,8	44,0	1.086	0,52	0,50	0,40	0,471	-13
51 Yozgat	57,5	55,3	46,2	754	0,54	0,52	0,34	0,467	7
52 Ordu	59,0	49,8	48,1	673	0,57	0,49	0,32	0,459	10
53 Diyarbakır	60,4	40,8	34,8	1.043	0,59	0,39	0,39	0,457	-13
54 Erzurum	55,3	53,1	44,3	853	0,50	0,50	0,36	0,455	-2
55 Tunceli	52,8	55,3	52,6	823	0,46	0,54	0,35	0,453	0
56 Kars	53,5	53,4	47,0	731	0,47	0,51	0,33	0,440	3
57 K.Maraş	53,6	51,6	38,1	858	0,48	0,47	0,36	0,435	-6
58 Mardin	58,8	35,4	34,1	850	0,56	0,35	0,36	0,423	-5
59 Ş.Urfâ	56,8	35,4	33,6	987	0,53	0,35	0,38	0,420	-16
60 Muş	55,0	38,7	35,9	824	0,50	0,38	0,35	0,410	-6
61 Siirt	54,5	34,3	30,7	994	0,49	0,33	0,38	0,402	-19
62 Adıyaman	56,0	36,5	40,0	566	0,52	0,38	0,29	0,394	3
63 Bingöl	52,8	46,8	33,8	566	0,46	0,42	0,29	0,392	3
64 Ağrı	53,6	46,0	31,5	561	0,48	0,41	0,29	0,392	3
65 Van	56,4	31,6	27,9	690	0,52	0,30	0,32	0,383	-5
66 Bitlis	53,1	36,5	26,9	686	0,47	0,33	0,32	0,374	-5
67 Hakkari	53,8	26,1	22,1	616	0,48	0,25	0,30	0,343	-3

NÜFUS İSTATİSTİKLERİ

İGE Sırası	TOPLAM			Yıllık artış	KENT NÜFUSU		Yıllık artış	KİRSAL NÜFUS		Yıllık artış
	1990 %	1997 %	(%)		1990 %	1997 %		1990 %	1997 %	
	Yüksek insanı gelişme									
1 Kocaeli	920,9	1.177,4	34,6	513,5	629,3	28,6	407,3	548,0	41,7	
2 Yalova	134,5	163,9	27,8	87,0	110,1	33,1	47,5	53,8	17,6	
3 İstanbul	7.195,8	9.198,8	34,5	6.779,6	8.506,0	31,9	416,2	692,8	71,7	
4 Bursa	1.596,2	1.958,5	28,8	1.153,2	1.484,8	35,6	443,0	473,7	9,4	
5 İzmir	2.694,8	3.114,8	20,4	2.137,4	2.544,4	24,5	557,32	570,5	3,3	
Orta insanı gelişme										
6 Ankara	3.236,4	3.693,4	18,6	2.837,4	3.294,2	21,0	398,9	399,2	0,1	
7 Mugla	562,8	640,0	18,1	198,1	240,6	27,4	364,7	399,4	12,8	
8 Sakarya	683,3	731,8	9,7	295,6	331,4	16,1	387,7	400,4	4,5	
9 Eskişehir	641,3	660,8	4,2	477,4	518,6	11,6	163,9	142,2	-20,0	
10 Bilecik	175,5	192,1	12,7	90,5	115,0	35,0	85,1	76,1	-15,7	
11 Tekirdağ	468,8	567,4	26,8	258,4	358,9	46,2	210,4	208,5	-1,3	
12 Balıkesir	974,3	1.031,0	8,0	468,8	538,2	19,4	505,5	492,8	-3,6	
13 Antalya	1.132,2	1.509,6	40,5	602,2	866,5	51,2	530,0	643,1	27,2	
14 Kırklareli	309,5	318,9	4,2	149,5	176,3	23,1	160,0	142,6	-16,2	
15 Aydın	824,8	900,0	12,3	384,7	465,1	26,7	440,1	434,9	-1,7	
16 Çanakkale	432,3	448,8	5,3	168,5	198,6	23,1	263,7	250,2	-7,4	
17 Denizli	750,9	816,3	11,7	337,3	381,8	17,4	413,6	434,4	6,9	
18 Edirne	404,6	398,1	-2,3	210,4	225,3	9,6	194,2	172,9	-16,4	
19 Manisa	1.154,4	1.232,0	9,2	590,4	696,0	23,2	564,0	536,0	-7,2	
20 Bolu	536,3	553,0	4,2	206,2	265,1	35,3	330,7	288,0	-19,4	
21 Burdur	254,9	252,8	-1,2	129,1	132,6	3,8	125,8	120,1	-6,5	
22 İçel	1.267,3	1.508,2	24,5	788,6	955,6	27,0	478,7	552,7	20,2	
23 Zonguldak	653,7	612,7	-9,1	234,1	239,2	3,0	419,6	373,5	-16,4	
24 Konya	1.752,7	1.931,8	13,7	963,1	1.140,0	23,7	789,5	791,8	0,4	
25 Artvin	212,8	184,1	-20,4	66,1	80,3	27,4	146,7	103,8	-48,7	
26 Uşak	290,4	311,8	10,0	146,8	171,2	21,6	143,6	140,6	-3,0	
27 Adana	1.549,2	1.682,5	11,6	1.125,1	1.272,9	17,4	424,1	409,6	-4,9	
28 Kayseri	943,8	974,0	4,4	606,0	681,8	16,6	337,8	292,2	-20,4	
29 Samsun	1.161,2	1.153,8	-0,9	526,5	590,4	16,1	634,7	563,4	-16,8	
30 Trabzon	795,8	846,9	8,7	316,0	419,9	40,0	479,8	427,0	-16,4	
31 Nevşehir	298,5	287,9	-0,8	113,0	123,8	12,9	176,7	164,1	-10,3	
32 Kırıkkale	350,2	357,5	2,9	243,4	240,5	14,9	106,9	87,0	-28,9	
33 Hatay	1.109,8	1.197,1	10,7	531,7	591,5	15,0	578,0	605,7	6,6	
34 Isparta	434,8	461,6	8,4	229,8	266,9	21,1	205,0	194,6	-7,3	
35 Kilis	130,2	109,9	-23,8	87,2	66,8	-37,6	43,0	43,1	0,5	
36 Kütahya	577,9	639,6	14,3	242,6	309,2	34,1	335,3	330,4	-2,1	
37 Karabük	244,2	227,5	-10,0	152,5	160,0	6,8	91,7	67,5	-43,1	
38 Rize	348,8	325,6	-9,7	133,4	172,7	36,3	215,4	152,9	-48,2	
39 Gaziantep	1.019,4	1.127,7	15,5	738,2	866,6	22,5	272,2	261,1	-5,8	
40 Amasya	359,2	346,2	-5,2	162,3	183,0	16,8	196,9	163,2	-26,4	

NÜFUS İSTATİSTİKLERİ

İGE Sırası	TOPLAM		Yıllık artış (%)	KENT NÜFUSU		Yıllık artış (%)	KİRAL NÜFUS		Yıllık artış (%)
	1990 %	1997 %		1990 %	1997 %		1990 %	1997 %	
41 Karaman	215,2	224,3	5,8	106,1	131,6	30,3	109,1	92,7	-22,9
42 Kırşehir	256,7	241,5	-8,6	126,1	140,1	14,1	129,9	101,4	-34,8
43 Afyon	739,0	797,6	10,7	306,2	370,9	27,0	432,8	426,7	-2,0
44 Nigde	301,7	315,9	6,5	97,3	119,3	28,7	204,4	196,6	-5,5
45 Çorum	608,7	578,2	-7,2	253,8	289,6	18,6	354,8	288,6	-29,1
46 Malatya	702,1	815,2	21,0	372,1	509,7	44,3	330,8	305,4	-10,9
47 Bartın	205,8	187,0	-13,5	43,7	45,4	5,6	162,2	141,6	-19,1
48 Sivas	766,8	698,0	-13,2	384,8	395,5	3,8	382,0	302,6	-32,8
49 Giresun	499,6	460,8	-11,4	222,1	239,0	10,3	277,5	221,8	-31,5
50 Osmaniye	384,1	438,4	18,6	237,8	298,4	31,9	146,3	140,0	-6,1
51 Elazığ	498,2	518,4	5,6	274,0	334,2	27,9	224,2	184,2	-27,6
52 Kastamonu	423,2	363,7	-21,3	148,9	157,6	8,0	274,3	206,1	-40,2
53 Tokat	718,8	695,9	-4,6	309,0	335,1	11,4	409,8	360,8	-17,9
54 Sinop	265,2	214,9	-29,5	86,4	87,5	1,7	178,7	127,4	-47,6
55 Çankırı	249,3	248,6	-0,4	104,1	117,7	17,3	145,2	130,9	-14,6
56 Aksaray	330,6	347,2	6,9	144,2	169,1	22,4	186,4	178,1	-6,4
57 Ordu	826,9	840,1	2,2	342,3	394,0	19,8	848,6	446,2	-11,6
58 Gümüşhane	168,8	154,0	-13,0	59,0	63,2	9,6	109,8	90,8	-26,8
59 Erzincan	299,3	280,1	-9,3	144,1	158,9	13,7	155,1	121,2	-34,7
60 Yozgat	579,2	599,7	4,9	208,9	266,0	34,0	370,3	333,7	-14,6
61 Bayburt	107,3	99,9	-10,5	41,3	47,0	18,2	66,0	52,6	-31,9
62 Erzurum	848,2	873,3	4,1	401,0	511,9	34,4	447,2	361,4	-30,0
63 K.Maraş	892,3	1.008,1	16,9	407,2	551,9	42,8	487,0	456,3	-9,2
64 Ardahan	169,7	128,6	-39,0	34,0	33,8	-1,2	135,7	94,8	-50,4
65 Diyarbakır	1.096,4	1.282,7	22,1	594,9	832,6	47,3	501,6	450,1	-15,2
66 Tunceli	133,6	86,3	-61,5	50,8	55,4	12,2	82,8	30,9	-138,8
67 Adıyaman	513,1	679,0	39,4	222,1	394,3	80,7	291,0	284,7	-3,1
68 İğdır	142,6	145,4	2,7	51,9	68,8	39,8	90,7	76,5	-23,9
69 Kars	349,8	323,0	-11,2	130,0	149,1	19,3	219,8	173,8	-33,0
70 Batman	344,1	400,4	21,3	194,4	273,1	47,8	149,7	127,3	-22,8
71 Mardin	558,3	646,8	20,7	249,0	362,4	52,8	309,2	284,4	-11,8
72 Şanlıurfa	1.001,5	1.303,6	37,1	551,6	784,9	49,6	449,8	518,7	20,0
73 Siirt	243,4	262,4	10,5	110,2	158,8	51,4	133,2	103,5	-35,4
74 Van	637,4	762,7	25,2	259,1	381,1	54,3	378,3	381,7	1,2
75 Bingöl	249,1	234,8	-8,3	86,6	127,5	54,4	162,4	107,3	-58,4
76 Bitlis	330,1	339,6	4,0	142,9	198,3	46,1	187,2	141,3	-36,5
77 Muş	376,5	422,2	16,1	103,1	153,0	55,6	273,5	269,2	-2,2
78 Hakkari	172,5	219,3	33,8	71,5	128,8	82,8	101,0	90,5	-15,3
79 Ağrı	437,1	466,1	9,0	158,8	217,9	44,6	278,3	248,1	16,2
Düyük insanı gelişme									
80 Şırnak	262,0	316,5	28,4	125,3	187,0	60,1	136,7	129,5	-7,7

YAŞAM SÜRESİNDE
ARTIŞ

İGE Sırası	Toplam ölümlerin yüzdesi olarak bebek (<1yaş) ölümleri		Toplam ölümlerin yüzdesi olarak intihara bağlı ölümler		Trafik kazalarının yüzdesi olarak trafik kazalarında ölümler	
	1991 (%)	1997 (%)	1991 (%)	1997 (%)	1991 (%)	1997 (%)
Yüksek insanı gelişme						
1 Kocaeli	13,2	6,8	0,4	1,0	4	1
2 Yalova	0,0	2,3	0,0	0,5	..	2
3 İstanbul	14,4	9,6	0,4	0,8	1	0
4 Bursa	7,7	6,9	0,5	0,6	4	1
5 İzmir	11,1	8,9	0,8	1,1	2	0
Orta insanı gelişme						
6 Ankara	11,5	8,0	0,7	0,9	2	0
7 Muğla	6,5	5,1	6,1	1,9	5	3
8 Sakarya	6,2	3,6	0,6	0,8	9	3
9 Eskişehir	16,8	8,6	0,6	1,3	8	4
10 Bilecik	7,1	3,1	0,3	1,4	6	4
11 Tekirdağ	7,5	5,9	1,2	2,0	9	3
12 Balıkesir	7,1	6,8	0,5	1,2	6	2
13 Antalya	12,7	9,4	1,3	1,7	7	2
14 Kırklareli	11,0	2,9	0,5	1,6	11	5
15 Aydın	8,1	6,3	1,4	1,8	8	3
16 Çanakkale	6,2	5,6	0,8	3,5	11	3
17 Denizli	9,9	9,2	1,4	1,5	4	2
18 Edirne	7,1	6,9	1,9	1,4	8	3
19 Manisa	7,8	5,3	1,9	1,3	6	3
20 Bolu	5,5	3,8	2,4	4,3	11	5
21 Burdur	5,5	5,3	0,4	2,9	13	5
22 İçel	17,0	10,4	1,4	1,8	5	4
23 Zonguldak	9,3	10,5	1,7	4,3	8	3
24 Konya	13,3	12,3	0,5	1,1	10	5
25 Artvin	8,1	4,8	1,6	5,2	11	4
26 Uşak	9,0	6,1	1,5	1,1	7	3
27 Adana	15,5	12,0	0,8	0,8	6	2
28 Kayseri	11,3	11,1	1,0	0,6	16	3
29 Samsun	16,4	14,7	0,1	0,1	11	3
30 Trabzon	16,5	18,2	1,7	1,1	7	2
31 Nevşehir	8,7	3,5	1,4	1,2	8	5
32 Kırıkkale	9,2	5,4	0,3	0,7	9	8
33 Hatay	9,8	6,2	0,6	1,7	12	5
34 Isparta	7,7	6,7	1,5	3,1	11	7
35 Kilis	0,0	9,0	0,0	0,6	..	7
36 Kütahya	12,6	9,3	2,6	1,6	9	2
37 Karabük	0,0	2,8	0,0	1,0	..	1
38 Rize	7,6	1,9	0,0	2,1	10	3
39 Gaziantep	26,3	27,7	0,3	0,9	7	5
40 Amasya	8,3	8,4	0,0	0,5	11	6

**YAŞAM SÜRESİNDE
ARTIŞ**

İGE Sırası	Toplam ölümlerin yüzdesi olarak bebek (<1 yaş) ölümleri		Toplam ölümlerin yüzdesi olarak intihara bağlı ölümler		Trafik kazalarının yüzdesi olarak trafik kazalarında ölümler	
	1991 (%)	1997 (%)	1991 (%)	1997 (%)	1991 (%)	1997 (%)
41 Karaman	3,8	4,6	1,0	1,3	24	3
42 Kırşehir	8,4	3,9	3,1	2,7	6	9
43 Afyon	16,2	9,4	1,3	1,1	11	6
44 Niğde	12,5	5,2	0,3	1,7	8	6
45 Çorum	12,1	8,1	2,3	1,4	10	4
46 Malatya	14,1	16,7	0,7	1,2	6	3
47 Bartın	0,0	5,6	0,0	3,3	9	5
48 Sivas	15,0	10,4	0,5	2,0	11	3
49 Giresun	6,1	7,3	0,0	0,9	11	4
50 Osmaniye	0,0	19,1	0,0	0,9	..	5
51 Elazığ	15,9	10,4	1,3	1,1	10	4
52 Kastamonu	7,9	4,9	1,4	1,3	11	11
53 Tokat	11,8	9,7	0,3	1,1	9	3
54 Sinop	10,0	2,5	1,6	1,5	7	3
55 Çankırı	7,5	5,2	1,3	0,5	13	9
56 Aksaray	12,0	11,4	0,0	4,1	7	6
57 Ordu	17,9	4,2	2,5	1,1	9	3
58 Gümüşhane	11,3	14,7	1,7	5,9	11	4
59 Erzincan	13,8	11,7	0,5	1,0	10	5
60 Yozgat	11,3	9,0	0,9	1,7	8	8
61 Bayburt	14,4	7,4	0,0	1,1	8	6
62 Erzurum	21,6	16,9	0,7	0,3	7	4
63 K.Maraş	16,9	14,5	2,9	3,8	11	4
64 Ardahan	0,0	15,7	0,0	6,9	..	14
65 Diyarbakır	27,4	25,6	0,6	1,4	10	6
66 Tunceli	11,3	5,9	2,5	4,98	13	6
67 Adıyaman	30,9	18,6	1,5	4,0	7	4
68 İğdır	0,0	4,3	0,0	3,2	..	13
69 Kars	16,7	11,4	4,9	3,8	14	9
70 Batman	19,9	13,4	1,5	6,2	12	9
71 Mardin	18,8	14,3	2,5	4,7	13	8
72 Şanlıurfa	29,3	28,3	0,4	1,8	12	10
73 Siirt	21,7	12,8	0,4	1,3	8	1
74 Van	36,1	29,3	0,5	2,7	15	9
75 Bingöl	21,0	18,3	1,9	2,8	9	9
76 Bitlis	33,0	9,5	1,6	3,6	16	12
77 Muş	33,3	15,7	1,4	0,7	17	7
78 Hakkari	36,8	19,2	2,1	2,4	5	13
79 Ağrı	22,6	11,3	4,1	13,5	10	10
Düştük insanı gelişme						
80 Şırnak	11,4	26,2	1,9	3,6	27	10

SAĞLIK PROFİLİ

Sağlık Personeli Başına Nüfus

IGE Sırası	Sağlık Personeli Başına Nüfus											
	Uzman		Pratisyen		Dış Hekimi		Hemşire		Sağlık memuru		Ebe	
	1990	1997	1990	1997	1990	1997	1990	1997	1990	1997	1990	1997
Yüksek insanı gelişme												
1 Kocaeli	3.030	2.521	3.217	2.251	6.283	6.330	1.657	1.063	4.752	1.890	2.346	1.519
2 Yalova	..	2.687	..	1.656	..	3.725	..	1.232	..	1.725	..	1.591
3 İstanbul	929	1.046	1.563	1.294	2.036	2.461	1.061	941	4.899	3.116	2.469	2.919
4 Bursa	1.805	1.815	2.602	1.805	5.471	4.431	1.254	1.023	2.672	1.638	2.079	1.678
5 İzmir	1.157	1.008	1.218	822	2.910	2.866	729	630	1.841	1.396	1.673	1.438
Orta insanı gelişme												
6 Ankara	856	702	879	637	2.345	1.962	600	482	1.311	863	1.899	1.533
7 Muğla	3.829	2.302	2.745	1.730	6.052	5.289	843	591	2.269	1.565	1.297	828
8 Sakarya	3.753	3.210	4.435	3.012	6.831	5.762	2.121	1.560	3.253	1.946	1.871	1.601
9 Eskişehir	1.931	1.446	1.864	1.139	5.673	5.417	784	545	1.579	1.003	1.678	1.114
10 Bilecik	7.632	4.802	2.090	1.715	8.776	10.108	1.553	980	3.250	1.762	1.596	1.289
11 Tekirdağ	3.084	2.404	2.634	1.762	5.718	5.563	1.227	987	5.692	1.854	1.853	1.292
12 Balıkesir	3.299	2.786	3.277	2.042	4.679	4.483	1.051	823	2.609	1.534	1.321	877
13 Antalya	2.419	1.591	2.394	1.301	6.660	6.038	1.201	955	2.789	2.007	1.715	1.164
14 Kırklareli	4.073	2.702	2.739	2.044	8.598	4.621	1.228	906	3.095	1.392	1.426	1.022
15 Aydın	3.197	2.278	3.032	1.493	4.768	4.663	1.090	789	2.205	1.565	1.574	1.087
16 Çanakkale	5.208	3.095	2.588	1.960	6.088	5.100	1.271	684	2.588	1.496	1.351	806
17 Denizli	3.559	2.261	3.293	1.597	6.529	3.677	1.249	860	2.296	1.354	1.722	794
18 Edirne	2.312	1.442	1.587	1.076	5.255	4.977	939	723	1.891	1.368	836	70
19 Manisa	3.608	2.738	2.736	1.799	6.791	6.318	1.560	1.105	3.436	2.347	1.889	1.301
20 Bolu	4.751	2.957	3.486	2.609	10.737	7.000	1.380	993	3.254	1.831	1.858	1.627
21 Burdur	6.708	8.508	2.276	3.522	9.804	13.488	1.294	1.661	1.536	1.954	955	1.339
22 İçel	3.630	3.790	4.892	2.669	6.599	5.823	1.517	1.107	3.144	1.776	1.777	1.197
23 Zonguldak	4.814	3.208	4.382	2.278	9.672	5.726	1.675	1.051	5.650	2.542	2.606	1.608
24 Konya	3.587	1.831	2.828	1.249	9.889	4.728	962	914	3.098	1.157	2.038	1.226
25 Artvin	9.674	3.409	1.745	134	12.520	10.226	1.150	614	1.542	844	647	635
26 Uşak	4.920	3.583	2.399	1.792	7.443	5.028	1.091	1.019	2.016	1.086	1.416	675
27 Adana	3.371	2.022	3.038	1.469	6.537	8.809	1.347	1.032	3.308	1.607	1.866	1.478
28 Kayseri	2.599	2.155	1.854	1.389	8.424	7.730	1.373	1.138	2.307	1.184	1.596	1.529
29 Samsun	2.853	2.355	2.535	1.532	10.343	4.868	1.155	881	2.627	1.229	1.771	1.402
30 Trabzon	3.171	2.559	2.248	1.299	8.651	8.065	1.155	816	1.611	1.113	1.358	1.317
31 Nevşehir	7.238	4.429	1.983	2.071	10.340	7.197	2.335	1.454	1.211	847	1.868	1.556
32 Kırıkkale	4.853	4.414	3.459	2.709	11.271	13.242	2.751	1.430	4.853	907	3.459	1.902
33 Hatay	4.586	4.086	4.999	2.654	6.378	6.139	2.293	2.082	5.162	2.906	2.185	2.082
34 Isparta	3.685	2.051	3.106	1.143	7.369	5.770	925	658	1.924	944	1.279	704
35 Kilis	..	5.495	..	1.691	..	18.318	..	1.047	..	2.114	..	1.249
36 Kütahya	6.215	4.351	3.753	2.508	18.063	13.054	1.871	1.355	2.766	1.428	2.502	1.560
37 Karabük	..	3.345	..	2.126	..	10.832	..	1.121	..	1.591	..	1.379
38 Rize	5.206	3.391	3.059	2.342	11.626	11.227	1.637	1.229	5.055	1.750	1.896	1.750
39 Gaziantep	4.581	3.649	3.815	2.679	10.464	7.620	2.703	1.526	7.359	2.629	3.177	2.691
40 Amasya	5.761	5.770	2.813	2.339	25.514	17.310	1.076	796	1.900	1.072	1.141	995

SAĞLIK PROFİLİ

Sağlık Personeli Başına Nüfus

IGE Sırası	Sağlık Personeli Başına Nüfus											
	Uzman		Pratisyen		Diş Hekimi		Hemşire		Sağlık memuru		Ebe	
	1990	1997	1990	1997	1990	1997	1990	1997	1990	1997	1990	1997
41 Karaman	6.398	5.603	2.500	1.567	11.449	10.186	2.314	1.685	2.940	1.883	2.092	11.524
42 Kırşehir	4.586	5.061	3.022	2.873	11.676	10.286	2.023	1.944	1.712	1.250	1.451	1.111
43 Afyon	7.247	5.697	3.345	2.508	17.191	11.559	2.059	1.570	2.448	1.453	1.825	1.387
44 Niğde	6.951	5.096	2.832	1.975	20.391	11.701	2.067	1.269	4.565	1.289	1.709	1.029
45 Çorum	8.354	4.778	3.407	2.547	14.521	13.141	2.346	1.620	4.765	1.580	2.147	1.841
46 Malatya	5.616	3.483	3.966	1.904	11.509	10.450	1.192	856	3.066	1.485	1.382	1.075
47 Bartın	..	3.896	..	2.200	..	8.500	..	1.238	..	1.746	..	1.546
48 Sivas	2.508	3.456	2.326	1.388	20.743	17.898	1.454	1.016	3.537	1.639	2.669	1.741
49 Giresun	6.162	5.178	3.781	2.664	13.134	10.716	1.434	728	1.680	991	1.293	974
50 Osmaniye	..	10.195	..	3.593	..	15.116	..	2.011	..	1.712	..	1.245
51 Elazığ	4.258	2.658	2.102	1.667	10.168	9.599	1.181	770	2.622	1.364	1.183	1.197
52 Kastamonu	9.013	2.617	2.315	1.638	13.238	9.329	1.540	945	2.463	1.045	1.681	1.438
53 Tokat	8.462	6.890	3.315	2.530	19979	16.183	1.923	1.094	3.127	1.310	1.329	1.219
54 Sinop	7.576	4.776	3.195	1.747	13258	8.955	1.396	892	1.756	881	1.396	1.075
55 Çankırı	14.691	7.769	2.307	2.281	16419	11.838	2.023	1.151	1.586	1.100	1.661	1.801
56 Aksaray	7.096	5.599	2.994	2.117	21760	16.532	5.100	2.428	7.591	2.269	1.667	2.591
57 Ordu	8.558	5.639	3.825	3.321	27670	17.875	1.590	1.182	4.392	2.090	1.705	1.344
58 Gümüşhane	10.586	6.416	3.080	1.413	33875	13.999	2.258	1.540	3.080	1.555	1.293	1.510
59 Erzincan	6.959	5.602	2.963	1.880	33250	15.562	1.672	979	5.250	1.291	1.519	2.001
60 Yozgat	15.653	9.086	2.758	2.585	27579	21.418	3.148	1.910	2.669	1.463	1.833	2.019
61 Bayburt	8.944	9.058	2.555	1.329	35777	24.910	2.236	1.582	4.128	1.607	1.412	2.430
62 Erzurum	4.178	2.781	2.256	1.692	24234	19.406	1.309	885	1.483	1.354	1.676	2.335
63 K.Maraş	8.930	6.766	5.379	3.131	20294	14.402	2.216	1.355	3.069	1.836	1.660	1.565
64 Ardahan	..	9.893	..	1.919	..	18.372	..	9.186	..	1.568	..	1.261
65 Diyarbakır	2.102	4.716	2.276	2.200	11902	9.363	1.334	1.001	2.203	2.103	2.365	2.429
66 Tunceli	22.191	17.254	2.048	1.092	44381	9.585	1.100	529	1.463	713	510	474
67 Adıyaman	14.661	12.574	4.796	3.361	30184	32.333	2.193	1.719	3.001	2.051	1.900	2.425
68 Iğdır	..	7.652	..	2.237	..	14.538	..	1.118	..	2.237	..	976
69 Kars	14.395	9.499	3.741	2.936	38950	16.149	2.143	1.149	6.367	2.084	1.421	1.210
70 Batman	11.489	8.897	6.628	4.171	26513	23.552	4.008	2.383	4.924	2.032	3.252	2.840
71 Mardin	19.919	15.042	4.727	3.300	37182	64.683	2.656	1.758	3.187	2.812	2.558	3.535
72 Şanlıurfa	13.177	7.949	4.680	4.112	27818	27.158	3.852	2.173	7.645	3.449	3.372	4.706
73 Siirt	14.320	10.495	2.590	3.644	22130	29.152	2.798	1.299	2.675	1.988	2.174	3.051
74 Van	11.804	5.051	5.225	2.814	31872	29.335	2.736	1.220	4.366	2.658	2.529	3.165
75 Bingöl	22.815	8.696	3.024	2.730	22815	19.566	2.510	1.021	4.183	1.210	1.684	1.765
76 Bitlis	22.008	13.063	4.287	3.692	36679	42.456	3.550	1.742	4.344	2.830	2.579	3.174
77 Muş	18.827	30.477	4.279	5.926	125514	64.001	2.562	2.896	5.379	3.699	2.035	5.517
78 Hakkari	15.680	19.940	3.254	3.848	73120	73.115	2.828	1.556	2.053	2.150	1.895	3.848
79 Ağrı	19.868	20.263	4.460	3.820	145698	51.784	2.456	2.018	7.536	2.859	2.541	3.504
Düşük insani gelişme												
80 Şırnak	43.668	35.171	3.743	4.586	262006	63.307	5.347	2.055	6.718	3.332	4.367	3.908

EĞİTİM PROFİLİ

IGE Sırası	Toplam Okullaşma Oranları 1995-1996						
	İlkokullar		Ortaokullar		Liseler		
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	
Yüksek insani gelişme							
1 Kocaeli	100,4	98,1	73,4	56,6	53,1	45,4	
2 Yalova	
3 İstanbul	109,0	106,2	80,2	61,7	43,5	47,7	
4 Bursa	101,8	99,0	76,9	57,3	52,7	43,5	
5 İzmir	106,5	102,5	73,0	63,1	47,5	48,8	
Orta insani gelişme							
6 Ankara	111,0	109,2	87,2	77,8	66,8	65,6	
7 Muğla	98,3	102,7	63,3	55,5	38,7	40,6	
8 Sakarya	97,9	96,8	60,8	39,8	51,7	33,2	
9 Eskişehir	98,8	96,1	89,1	70,0	68,4	55,0	
10 Bilecik	90,5	88,9	77,5	54,0	61,2	48,6	
11 Tekirdağ	96,2	95,2	76,7	67,1	56,4	51,1	
12 Balıkesir	105,4	104,3	75,6	58,6	50,7	47,0	
13 Antalya	98,9	98,5	64,9	54,1	41,0	36,6	
14 Kırklareli	96,8	97,6	79,6	70,4	65,1	62,6	
15 Aydın	92,5	87,6	57,57	49,7	42,6	38,0	
16 Çanakkale	95,0	94,6	78,4	64,0	57,8	45,6	
17 Denizli	88,8	89,2	57,0	46,1	42,2	37,3	
18 Edirne	96,6	99,5	76,3	61,2	56,0	49,2	
19 Manisa	91,5	87,1	56,9	45,3	39,0	30,3	
20 Bolu	102,0	98,3	63,8	45,1	49,4	35,4	
21 Burdur	91,3	95,2	65,5	58,1	46,2	43,6	
22 İçel	89,5	85,9	55,9	47,8	40,2	35,2	
23 Zonguldak	89,7	88,0	66,8	43,9	56,3	36,3	
24 Konya	84,1	83,2	51,8	32,6	38,4	23,4	
25 Artvin	105,9	98,4	95,7	79,1	73,2	44,7	
26 Uşak	101,1	101,5	66,4	51,3	50,8	37,0	
27 Adana	98,1	91,6	62,1	49,4	47,8	37,4	
28 Kayseri	94,4	89,7	70,0	56,2	50,4	38,1	
29 Samsun	95,7	92,3	53,4	38,0	47,1	33,5	
30 Trabzon	92,6	90,6	60,7	43,2	55,3	36,6	
31 Nevşehir	95,4	93,1	64,3	46,6	41,9	32,5	
32 Kırıkkale	99,4	97,5	89,9	63,7	64,6	40,0	
33 Hatay	96,6	95,0	57,3	43,1	43,8	32,8	
34 Isparta	70,5	78,2	57,4	46,3	43,9	38,8	
35 Kilis	
36 Kütahya	79,6	78,9	64,5	32,9	46,9	24,3	
37 Karabük	
38 Rize	112,8	113,2	68,4	43,4	65,7	40,8	
39 Gaziantep	101,0	97,5	47,2	27,2	30,4	18,3	
40 Amasya	91,4	89,0	67,2	47,4	56,5	37,0	

EĞİTİM PROFİLİ

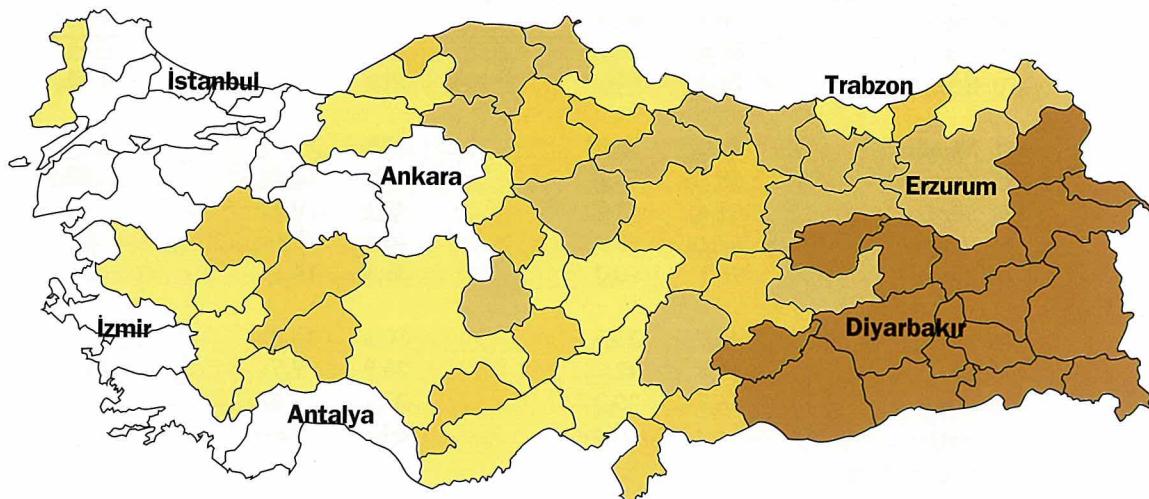
İGE Sırası	Toplam Okullaşma Oranları 1995-1996						
	İlkokullar		Ortaokullar		Liseler		
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	
41 Karaman	85,6	87,9	54,9	38,9	45,7	37,0	
42 Kırşehir	93,6	92,5	75,1	53,6	61,1	41,2	
43 Afyon	96,5	70,1	49,1	28,5	37,7	21,7	
44 Nigde	86,8	86,8	50,7	32,8	36,4	20,6	
45 Çorum	90,3	86,0	57,5	28,1	45,4	22,6	
46 Malatya	94,2	89,8	52,9	38,6	51,6	35,4	
47 Bartın	84,5	86,1	61,9	31,3	39,7	20,3	
48 Sivas	88,4	87,2	58,8	36,0	44,4	25,3	
49 Giresun	89,4	91,6	61,4	44,8	48,2	33,6	
50 Osmaniye	
51 Elazığ	97,7	92,5	74,7	40,8	56,2	27,6	
52 Kastamonu	86,7	89,5	59,1	33,6	52,2	24,2	
53 Tokat	79,5	76,5	54,3	30,0	38,6	21,5	
54 Sinop	96,1	91,0	50,1	30,9	37,5	25,7	
55 Çankırı	67,6	69,2	56,5	32,4	37,9	22,2	
56 Aksaray	92,4	89,7	50,96	30,9	39,0	19,4	
57 Ordu	73,5	73,1	47,4	31,8	32,5	22,5	
58 Gümüşhane	85,9	79,1	55,2	29,1	42,9	14,3	
59 Erzincan	73,7	73,8	51,8	37,9	40,2	23,9	
60 Yozgat	84,8	84,1	55,6	29,4	39,8	17,9	
61 Bayburt	83,0	87,5	46,2	23,0	34,7	10,9	
62 Erzurum	84,5	76,8	53,3	21,6	45,9	14,8	
63 K.Maraş	83,0	81,7	48,2	30,3	33,6	18,3	
64 Ardahan	99,0	95,0	56,9	34,5	44,7	17,3	
65 Diyarbakır	71,6	55,9	35,4	19,0	25,6	11,7	
66 Tunceli	72,2	68,2	61,3	51,8	39,6	32,7	
67 Adıyaman	83,1	81,4	45,3	24,7	36,3	16,0	
68 İğdır	79,6	64,5	39,6	27,3	34,6	19,7	
69 Kars	89,4	86,1	51,1	28,3	36,0	16,1	
70 Batman	70,3	54,0	36,8	15,2	24,2	7,8	
71 Mardin	68,8	59,0	33,0	11,3	24,7	6,7	
72 Şanlıurfa	68,3	55,1	30,6	12,2	20,5	6,2	
73 Siirt	62,4	43,2	37,1	9,7	31,6	7,6	
74 Van	67,4	50,9	36,6	12,1	29,7	7,5	
75 Bingöl	75,1	60,0	33,3	14,5	28,8	9,3	
76 Bitlis	45,9	33,5	30,1	10,6	25,3	5,2	
77 Muş	56,4	42,5	25,9	9,5	19,6	5,8	
78 Hakkari	46,8	29,9	29,1	9,6	25,3	6,1	
79 Ağrı	56,9	40,4	30,5	9,9	19,8	5,3	
Düşük insani gelişme							
80 Şırnak	67,6	2,2	23,3	8,0	12,3	2,6	

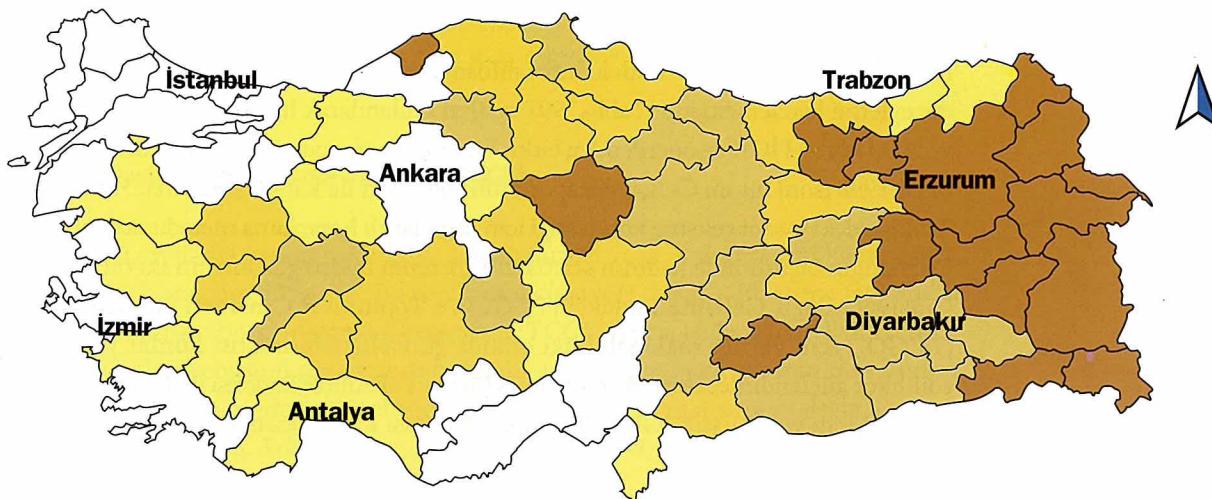
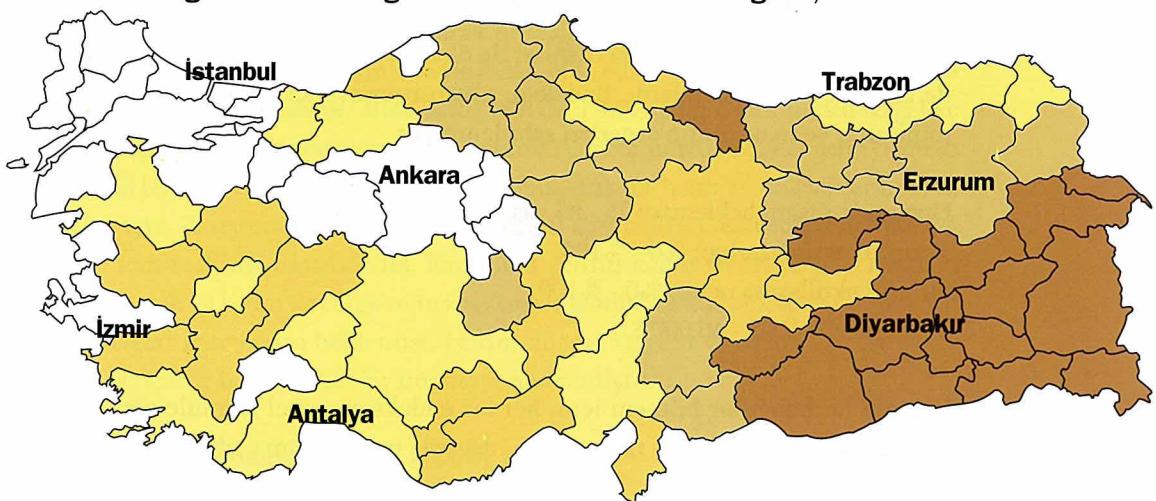
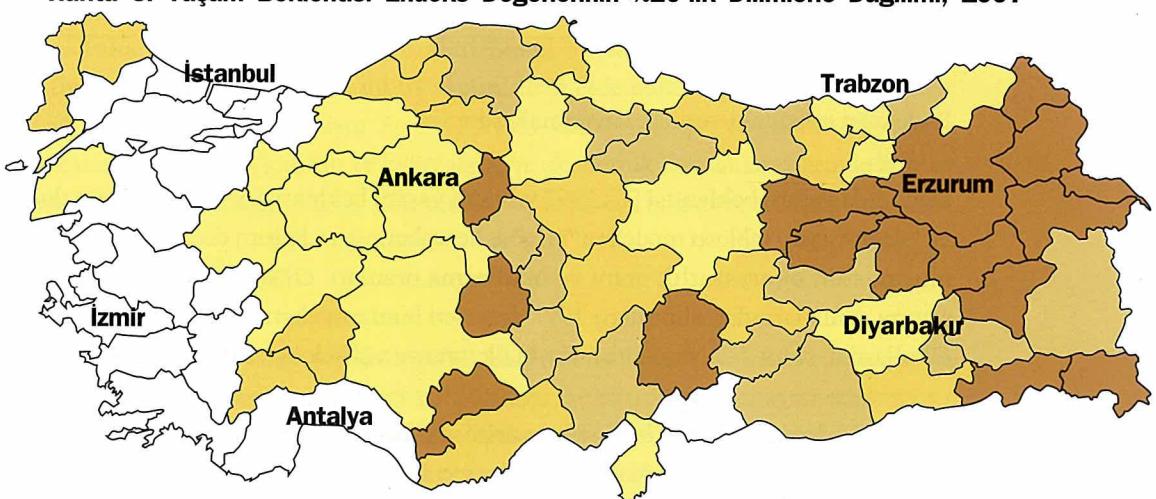
Harita 1: Türkiye'nin İlleri ve Bölgeleri**Bölgesel Kalkınma**

Bu raporda sunulan İnsani Gelişme Endeks değerleri iller bazında haritaya yerleştirilmiş ve iller gelişmişlik düzeylerine göre değişik renklerde yansıtılmıştır.

%20

- En yüksek 1
2
3
4
En düşük 5

Harita 2: İllere Göre İGE Değerlerinin %20'lük Dilimlerle Dağılımı, 1997

Harita 3: Cinsiyete Göre İGE Değerlerinin %20'lük Dilimlerle Dağılımı, 1997**Harita 4: Eğitim Endeks Değerlerinin %20'lük Dilimlerle Dağılımı, 1997****Harita 5: Yaşam Beklentisi Endeks Değerlerinin %20'lük Dilimlerle Dağılımı, 1997**

TEKNİK NOT, ENDEKSLERİN HESAPLANMASI

Bu yılıki İnsani Gelişme Endeksleri tablosu Türkiye'deki 80 ilde göreceli insanı gelişme düzeylerini listelemektedir. Tablo, '997 verileri kullanılarak hazırlanmıştır. Gelir unsuru, 1999 ve 2000 küresel İGR'de önerilenden farklı bir indirim metodu ile işlem görmüştür. Bu nedenle, tablo 1998 (son) İnsani Gelişme Raporunun sonuçları ile karşılaşırılamaz. Endeks değerleri, Türkiye'deki insanı gelişme kötüleştiği için değil farklı hesaplama metodu nedeniyle düşüktür. Eşitsizliğin ölçümünde kadının statüsünü gösteren insanı gelişmenin iki ölçü Toplumsal Cinsiyete Baglı Gelişme Endeksi (TCGE) ve Toplumsal Cinsiyeti Güçlendirme Ölçüsü (TCGÖ), yeni veriler sağlanabildiği oranda güncellenebilmiştir. Bunlar yeni veriler elde edildikçe güçlendirilecektir. Ayrıntılmış İnsani Yoksulluk Endeksi (İYE) de güncelleştirilmiş ve her il için verilmiştir. İGE ve TCİG uluslararası karşılaştırmaya uygundur ancak, TCGG ve İYE uygun değildir.

İnsanı Gelişme Endeksi (İGE): İGE üç gösterge üzerine kurulmuştur: doğumda yaşam beklenisi ile ölçülen عمر, yetişkinlerde okuma yazma oranı ile (ağırlığı içinde iki) ilköğretim, lise ve yüksek okul okullaşma oranları ile ölçülen eğitim düzeyi ve kişi başına reel GSİYH ile ölçülen yaşam standartı. Endeksin oluşturulmasında sözü edilen tüm göstergelerin minimum ve maksimum değerleri sabitlenmiştir.

Dögmuda yaşam beklenisi: 25 - 85 yaş,

Yetişkin okuryazarlığı: %0 - %100,

Birleşik okullaşma oranı: %0 - %100,

Reel GSİYH: 100\$ - 40.000 \$.

İGE'nin herhangi bir bileşeni için, her bir endeks şu genel formüle göre hesaplanabilir:
Endeks= $(\text{Gerçek } x_i \text{ değeri} - \text{minimum } x_i \text{ değeri}) / (\text{makismum } x_i \text{ değeri} - \text{minimum } x_i \text{ değeri})$

Bir ili için İGE, üç endeksin aritmetik ortalamasıdır: yaşam beklenisi (YB), eğitim düzeyi (ED) ve Gayrisafi Gelir (GG).

$$\text{IGE} = (YB + ED + GG) / 3$$

Endeksler aşağıdaki verilere dayanmaktadır:

Dogumda yaşam beklenisi (Y): 1997 yılı için yaşam beklenisi Şeref Hoşgör'ün doktora tezi ve "dogu-yaşam tablosu modelleri"ne göre hesaplanmıştır. Eğitim düzeyi (ED) iki göstergeden oluşmuştur: okuryazarlık oranı ve okullaşma oranları. Okuryazarlık oranları, 1990 nüfus sayımı sonuçlarından alınmıştır. 1997 değerleri bunların ekstrapolasyonu ile elde edilmiştir. Okullaşma oranı 7-21 yaş arası nüfusta ilk, orta ve yüksek öğretimdeki öğrencilerin oranıdır.

1995/1996 değerleri Devlet İstatistik Ensititüsü'nden alınmıştır (Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Özellikleri). Ancak rakamlarda değişiklikler yapılmıştır. DİE Eskişehir iline ait kayıt oranlarını, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi'nin tüm öğrencilerinin bu bölgede ikamet ettiği

varsayımlına dayanarak hesaplamaktadır. Fakat, durum bundan farklıdır. Bu çalışmada, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi öğrencileri illere, yüksek eğitimdeki paylarıyla orantılı olarak dağıtılmıştır. "İllere Göre Kişi Başı GSYİH", DİE'nün internet sitesinden alınmıştır.

Toplumsal Cinsiyete Bağlı Gelişme Endeksi (TCGE)

TCGE, her ildeki ortalama yaşam beklentisi, eğitim düzeyi ve gelir değerlerini kadın erkek arasındaki farklılıklara göre düzelttilir. Bu toplumsal cinsiyete duyarlı düzeltme için kadın ve erkek değerlerinin armonik ortalaması hesaplanır. TCGE ayrıca, kadınların erkeklerle göre daha uzun yaşadıkları gerçekliğini göz önünde bulundurarak yaşam beklentisinin maksimum ve minimum değerleri üzerinde de düzeltme yapar. Kadınlar için maksimum değer 82,5 yıl, minimum değer 27,5 yıldır. Erkekler için aynı değerler 88,5 ve 22,5 yıldır.

Gelir endeksinin hesaplanması dolaylıdır. Gelirin erkek ve kadınlara ait payları, tarım dışı ortalama kadın ücretinin, tarım dışı ortalama erkek ücretine oranı ve 12 yaş ve üstü aktif erkek nüfus yüzdesinin payından yola çıkılarak hesaplanır. Ücret oranları DİE'nün 1994 tarihli "İstihdam ve Ücret Yapısı" isimli yayınından elde edilmiştir. Söz konusu yayında coğrafi bölgelere göre ücret oranları yer almamakla birlikte, DİE'nün ilgili biriminden bölgelere göre ücret oranlarına ilişkin yayımlanmamış veriler temin edilebilmiştir. Burada ücret oranları sadece yedi coğrafi bölge ve dört büyük şehir için (İstanbul, Ankara, İzmir ve Adana) verilmiştir. Bölgedeki her il için, ücret oranının aynı olduğu kabul edilmiştir. Gelir endekslenmeden önce; her bir il için reel kişi başı GSYİH, kazanılan gelirin kadın ve erkek paylarındaki farklılıklara dayanarak ve kadın ve erkek nüfus payları ile orantılı olacak şekilde azaltılmıştır. En son TCGE değeri için yaşam beklentisi, eğitim düzeyi ve gelir değerleri eşit ağırlıkta eklenir. İGR 2000 içinde buna ilişkin bir ilüstrasyon verilmiştir.

Toplumsal Cinsiyet Güçlendirme Ölçüsü (TCGÖ)

Her üç değişken için (mecliste temsil, idari ve profesyonel konumlar, kazanılan gelir payı) "eşit olarak dağıtılmış eşdeğer yüzdesi" (EDEY) çıkarmak için, nüfus ağırlıklı ($1-\epsilon$) ortalama kullanılmıştır. Mecliste temsil konusundaki veriler Başbakanlık İdaresi'nden toplanmıştır. (T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, 1993 Ankara). Meslege göre işsahibi nüfusa ait veriler 1990 nüfus sayımından elde edilmiştir. Her bir değişken, EDEY'i %50'ye bölerek endekslenmiştir. Son TCGÖ'nü oluşturmak için, üç endeks (ekonomik katılım ve karar alma, politik katılım ve karar alma, ve ekonomik kaynaklar üzerinde kontrol sahibi olma) biraraya getirilmiştir. 2000 İGR'nun 270. sayfasında bu bir örnekle gösterilmiştir.

İnsani Yoksulluk Endeksi (İYE)

İYE oluşturulurken, yaşam süresi yoksunluğu 40 yaşına kadar hayatı kalması beklenmeyen nüfus yüzdesi (P_1) ile gösterilmiştir. Bilgi yoksunluğu ise okuryazar olmayan erişkinlerin yüzdesiyle temsil edilmiştir (P_2). Hayatta kalma verileri Hoşgor'ün doktora tezinden ve "doğu yaşam tabloları"ından alınmıştır. Okuryazar olmama oranı 1990 nüfus sayımından projekte edilmiştir. Ekonomik provizyona dayanarak onurlu bir yaşam standardından mahrumiyet

üç değişkenin bileşkesi (P_3) ile temsil edilmiştir. Bu üç değişken: güvenli su kaynağına ulaşımı olmayan nüfus yüzdesi (P_{31}), sağlık hizmetlerine ulaşamayan nüfus yüzdesi (P_{32}) ve beş yaş altında orta ya da ciddi düzeyde düşük ağırlıklı çocuklar (P_{33}). "Güvenli su kaynakları" konusundaki veriler "Yolu ve Sağlıklı İçme Suyu Olmayan Köy Envanteri (01.01.1998 itibarıyle)" Ankara 1998 basımı Tarım Bakanlığı yayınından alınmıştır. Ancak bunlar il düzeyinde bulunmakla birlikte sadece kırsal kesim için mevcuttur. DİE-UNICEF (Ankara) ön çalışmasında, P_{33} hakkında bilgi bulunmakla birlikte bunlar da sadece beş bölgeye aittir. Sağlık hizmetlerine ulaşım hakkındaki veriler Türkiye'de 1999 İGR'nda tanımlandığı şekliyle (yerel sağlık hizmetlerine yürüyerek yada yerel taşıma vasıtalarıyla bir saatten kısa sürede ulaşabilen nüfus yüzdesi) mevcut degildir. Küresel İGR, bu değişkeni Türkiye için sıfır kabul etmiştir. Burada da tutarlılık açısından Türkiye'de sağlık hizmetlerine ulaşımda sorun bulunmadığı farzedilmiştir.

P_3 bileşik değişkeni, P_{31} , P_{32} , P_{33} değerlerinin aritmetik ortalaması ile hesaplanır.

Buna göre: $P_3 = (P_{31} + P_{32} + P_{33})/3$ tür.

İYE için formül ise

$$\text{İYE} = [1/3 (P_1^3 + P_2^3 + P_3^3)]^{1/3}$$
 2000 İGR'nun 272.sayfasında bir örnek verilmiştir.

İSTATİSTİKSEL TERİMLERİN TANIMLARI

Birleşik Okullaşma Oranı: Belirli bir eğitim düzeyinde, yaşı dikkate alınmaksızın, okula kayıt olan öğrencilerin o düzeydeki resmi okul yaşındaki nüfusa oranıdır. Birleşik ilk, orta ve yükseköğretim kayıt oranları, bu okullara kayıt yaptırmış öğrencilerin, sözkonusu düzeylerdeki resmi okul yaşında bulunan nüfusa oranını gösterir.

Eğitim endeksi: İnsanı gelişmenin temellerinin kurulduğu üç değişkenden biridir. Birleşik ilk, orta ve yüksek öğretim kayıt oranları ve erişkin okuryazarlık oranlarına dayanır.

Yaş Grubuna Göre Düzenlenmiş Okullaşma Oranı: İlkokul yaş grubu okul kayıt oranı, resmen ilkokul çağında olan nüfus içinde, kayıt olan ilkokul yaşı çocukların oranıdır. (Öğrencilerin, kayıt olduğu eğitim düzeyinden bağımsız olarak). Ortaokul yaş grubu okul kayıt oranı, resmen ortaokul çağında olan nüfus içinde, kayıt olan ortaokul yaşı çocukların oranıdır (Öğrencilerin, kayıt olduğu eğitim düzeyinden bağımsız olarak). "Düzeltilmiş" terimi, oranları hesaplarken kullanılan yaş gruplarının o ülkenin eğitim sisteminin yapısının gözönünde bulundurulduğunu gösterir.

Fonksiyonel Okuma Yazma Bilmeme Oranı: Uluslararası Erişkin Okuryazarlık Araştırması (IALS)'na göre 1 puan alan, 16-65 arası yetişkin nüfus oranı.

GSYİH Endeksi: İnsanı gelişme endeksinin dayandığı üç göstergeden biridir. Kişi başına düşen GSYİH'ya dayanır (Satınalma gücü paritesi ABD Doları).

Kişi Başına Düşen GSYİH (SGP ABD Doları): Bir ülkenin satınalma gücü paritesine (SGP) göre ABD Doları'na çevrilen kişi başına düşen GSYİH'sı.

Gayri Safi Yurtıcı Hasıla (GSYİH): Ülkede yerleşik ve yerleşik olmayan kişiler tarafından bir ekonomide nihai tüketim için üretilen toplam mal ve hizmet çıktısıdır. Fiziksel sermayede aşınmayı ya da doğal kaynaklarda meydana gelen aşınma ve tükenmeyi içermez. GSYİH yerel ve dış kaynaklarla üretilebilir.

Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH): GSYİH + dış alem net faktör gelirleridir. Diğer bir deyişle bir ülkede yerleşik olan kişilerin faktör hizmetleri (emek, sermaye) karşılığı dış alemden elde ettikleri gelirler ve yurtıcı ekonomiye katkısı bulunan yerleşik olmayan kişilere yapılan ödemeler arasındaki farktır.

Toplumsal Cinsiyeti Güçlendirme Ölçüsü (TCGÖ): Kadın ve erkeklerin ekonomik aktivitelerdeki yetkinliğini ölçmek için tasarlanmış değişkenleri kullanan birleşik bir endekstir. Üç endeks (ekonomiye katılım ve karar verme, politikaya katılım ve karar alma, ve ekonomik kaynaklar üzerinde kontrol) son TCGÖ değerini çıkarmak için toplanır.

Toplumsal Cinsiyete Bağlı Gelişme Endeksi (TCGE): İnsanı gelişme endeksiyle aynı değişkenleri kullanan birleşik bir endekstir. Fark, TCGE'nin yaşam beklentisi, eğitim düzeyi ve gelir konusunda her ülkenin kazanımlarının kadın ve erkekler arasındaki kazanım farklılıklarına göre düzeltilmiş olmasındadır.

İnsanı Gelişme Endeksi (İGE): Üç göstergeye dayanan birleşik bir endekstir: Doğumda yaşam beklenisi ile ölçülen yaşam beklenisi, erişkin okuryazarlık oranı (ağırlığı üçte iki) ve birleşik ilk, orta ve yüksek okul kayıt oranları (ağırlığı üçte bir) kombinasyonu ile ölçülen eğitim düzeyi, ve kişi başına düşen GSYİH ile ölçülen yaşam standartları.

İnsanı Yoksulluk Endeksi (İYE): Gelişmekte olan ülkeler için İnsanı yoksulluk endeksi (İYE-1) insan hayatının üç boyutundaki yoksunluğu ölçer (Yaşam süresi, bilgi ve onurlu bir yaşam standardı). Endüstrileşmiş ülkeler için İYE (İYE-2) ise yukarıdakilere ek olarak sosyal dışlanmayı ölçer.

Erişkinlerde okuma yazma bilmemeye oranı: 100 ekşi okuryazarlık oranı (erişkin) olarak hesaplanır.

Doğumda yaşam beklenisi: Doğum sırasında mortalite sebeplerinin çocuğun yaşamı boyunca aynı kalması koşuluyla, yenidogan bir bebeğin yaşayacağı yıl sayısı.

Yaşam Beklentisi Endeksi: İnsanı gelişmenin dayandığı üç göstergeden birisidir. Endeksin nasıl hesaplandığı konusunda detaylar için teknik nota bakınız.

Erişkinlerde Okuryazarlık oranı: Günlük hayatında basit, kısa ifadeleri okuyup yazabilen 15 yaş ve üzeri insan yüzdesi.

40 (60) yaşına kadar hayatı kalma olasılığı: Doğum sırasında mortalite sebeplerinin çocuğun yaşamı boyunca aynı kalması koşuluyla, yenidogan bir bebeğin 40 (60) yaşına kadar hayatı kalma olasılığı.

Satınalma Gücü Paritesi (SGP): SGP ayarında, bir doların GSYİH üzerinde satınalma gücü, bir Amerikan dolarının ABD'deki GSYİH üzerindeki satınalma gücüyle aynıdır. SGP aynı zamanda ulusal parabirimleri ve finansal durumlar ile gösterilebilir. SGP gerçek fiyat düzeylerinin ülkeler arasında standart bir karşılaştırmasına imkan tanır. Bu aynı konvansiyonel fiyat endekslerinin zaman boyunca gerçek değerlerin karşılaştırılmasına imkan vermesi gibidir. Kur farklılıklarını satınalma gücünü artırabilir veya azaltabilir.

Güvenli su kaynakları(na erişim): Nüfus içinde içme suyu olarak aşağıdakilerin herhangi birini kullananların oranı: musluk suyu, halk çeşmeleri, artezyen ya da pompa, kuyu (kapalı ya da korunmalı) ya da korunmalı kaynak.

Sıhhi şartlara erişim: Yaşadıkları yerde kanalizasyona bağlı bir tuvalet, ya da herhangi bir sulu sistem tuvalet, geleneksel ya da modern bir çukur olan nüfus yüzdesi

(Mecliste) Kadınların sandalye sayısı : Millet Meclisi ya da yerel yönetim meclislerinde kadınlar tarafından kazanılmış sandalye sayısı.

5 yaş altı yetersiz beslenmiş çocuklar: Orta ya da ileri derecede düşük ağırlığı olan beş yaş altı nüfus yüzdesi. Medyan ağırlıktan iki standart sapma kadar az olan ağırlık olarak tanımlanmıştır.

Tasarım: Necdet Kara
Argos Reklam Ajansı
Ankara

Baskı: Dumat Matbaası
ANKARA

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı

Birleşmiş Milletler Türkiye Temsilciliği

Birlik Mahallesi 2. Cadde No:11 Çankaya 06610 Ankara

Tel: (312) 454 11 00 Faks: (312) 496 14 63 - 496 14 65

www.un.org.tr/undp

www.undp.org.tr

